Муқәддәс Китап

Тәврат 12-қисим

«Падишалар «2»»

© Муқəддəс Китап 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Уйғурчə Муқəддəс тэрҗимиси»

Тәврат 12-қисим

Падишалар «2»

«Падишалар» — китапниң давами

1 [1] Аһаб өлгәндин кейин Моаб Исраилға исиян көтәрди.

Илияс пәйғәмбәр Аһазияға тәнбиһ бериду

[2] Аһазия Самарийәдә турғанда ордисидики балиханиниң пәнҗирисидин жиқилип
чүшүп, кесәл болуп қалди. У хәвәрчиләрни әвәтип уларға: — Әкрон шәһиридики илаһ
Баал-Зәбубдин мениң тоғрамда, кесилидин сақиямду, дәп сораңлар, деди.
[3] Лекин Пәрвәрдигарниң Пәриштиси болса Тишбилиқ Илиясқа: — Орнуңдин тур, Сама-
рийә падишасиниң әлчилириниң алдиға берип, уларға: — Исраилда Худа йоқму, Әкрон-
дики илаһ Баал-Зәбубдин йол сориғили маңдиңларму? [4] Шуниң үчүн Пәрвәрдигар һа-
зир мундақ дедики: «Сән чиққан кариваттин чүшәлмәйсән; сән чоқум өлисән» дегин,
— деди.
Шуниң билән Илияс йолға чиқти.
[5] Хәвәрчиләр падишаниң йениға қайтип кәлди; у улардин: Немишкә йенип кәлдиңлар,
дәп сориди.
[6] Улар униңға: — Бир адәм бизгә учрап бизгә: — Силәрни әвәткән падишаниң йениға
қайтип берип униңға: «Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Исраилда Худа йоқму, Әкрондики
илаһ Баал-Зәбубдин йол сориғили адәмләрни әвәттиңму? Шуниң үчүн сән чиққан кари-
ваттин чүшәлмәйсән; сән чоқум өлисән!» дәңлар, — деди.
[7] Падиша улардин: Силәргә учрап бу сөзләрни қилған адәм қандақ адәм екән? — дәп со-
риди.
[8] Улар униңға: У түклүк, белигә тасма бағлиған адәм екән, деди. Падиша: У Тишбилиқ
Илияс екән, деди.
[9] Андин падиша бир әллик бешини қол астидики әллик адими билән Илиясниң қешиға
маңдурди; бу киши Илиясниң қешиға барғанда, мана у бир дөңниң үстидә олтиратти. У
униңға: И Худаниң адими, падиша сени чүшүп кәлсун! дәйду, деди.
[10] Лекин Илияс әллик бешиға: Әгәр мән Худаниң адими болсам, асмандин от чүшүп сән
билән әллик адимиңни көйдүрсун, дәп җавап бәрди. Шуан асмандин от чүшүп, униң өзи
билән әллик адимини көйдүрүвәтти.
[11] Шуниң билән падиша йәнә бир әллик бешини униң қол астидики әллик адими билән
униң қешиға маңдурди. У униңға: И Худаниң адими, падиша ейтти: Сени дәрһал чүшүп
кәлсун! — деди.
[12] Лекин Илияс әллик бешиға: Әгәр мән Худаниң адими болсам, асмандин от чүшүп
сән билән әллик адимиңни көйдүрсун, дәп җавап бәрди. Шуан Худаниң оти асмандин
чүшүп униң өзи билән әллик адимини көйдүрүвәтти.
[13] Падиша әнди үчинчи бир әллик бешини қол астидики әллик адими билән униң қе-
шиға маңдурди; әллик беши берип Илиясниң алдиға чиқип, тизлинип униңға ялвуруп:
И Худаниң адими, мениң җеним билән сениң бу әллик қулуңниң җанлири нәзириңдә
әзиз болсун! [14] Дәрвәқә, асмандин от чүшүп, илгәрки икки әллик бешини уларниң қол

1:1 2Пад. 3:5

астидики әллик адими билән көйдүрүвәтти. Лекин һазир мениң женим сениң нәзи-
риңдә әзиз болсун, деди.
15 Пәрвәрдигарниң Пәриштиси Илиясқа: Сән чүшүп униң билән барғин; униңдин қорқ-
миғин, деди. У орнидин туруп униң билән чүшүп падишаниң қешиға берип 16 падишаға:
Пәрвәрдигар сөз қилип: «Исраилда вәһий сориғили болидиған Худа йоқму, Әкрондики
илаһ Баал-Зәбубдин йол сориғили әлчиләрни әвәттиңғу? Шуниң үчүн сән чиққан кари-
ваттин чүшәлмәйсән; сән чоқум өлисән!» дәйду, — деди.
17 Шуниң билән Илияс дегәндәк, Пәрвәрдигарниң сөзи бойичә Аһазия өлди. Униң оғли
болмиғачқа, Йәһорам униң орнида падиша болди. Бу Йәһошафатниң оғли, Йәһуда пади-
шаси Йәһорамниң иккинчи жили еди.
18 Әнди Аһазияниң башқа ишлири, униң қилған әмәллири болса, улар «Исраил падиша-
лириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?

Илияс асманға көтирилиду

2 1 Пәрвәрдигар Илиясни қара қуюнда асманға көтәрмәкчи болған вақитта Илияс билән
Елиша Гилгалдин чиқип кетиватати.
2 Илияс Елишаға: — Сәндин өтүнимән, бу йәрдә қалғин; чүнки Пәрвәрдигар мени
Бәйт-Әлгә маңғузди. Елиша: Пәрвәрдигарниң һаяти билән, вә сениң һаятиң билән қәсәм
қилимәнки, сениңдин һәргиз айрилмаймән! деди. Шуниң билән улар Бәйт-Әлгә чүшүп
кәлди. 3 У вақитта Бәйт-Әлдики пәйғәмбәр шагиртлири Елишаниң қешиға келип униңға:
Биләмсән, Пәрвәрдигар бүгүн ғожаңни сәндин елип кетиду? — деди. У: Билимән; шүк
туруңлар, деди.
4 Илияс Елишаға: — Сәндин өтүнимәнки, бу йәрдә қалғин; чүнки Пәрвәрдигар мени Йе-
рихоға маңғузди. Елиша: Пәрвәрдигарниң һаяти билән, вә сениң һаятиң билән қәсәм
қилимәнки, сениңдин һәргиз айрилмаймән, деди. Шуниң билән улар иккиси Йерихоға
барди.
5 У вақитта Йериходики пәйғәмбәр шагиртлири Елишаниң қешиға келип униңға:
Биләмсән, Пәрвәрдигар бүгүн ғожаңни сәндин елип кетиду? — деди. У: Билимән; шүк
туруңлар, деди.
6 Илияс Елишаға: — Сәндин өтүнимәнки, бу йәрдә қалғин; чүнки Пәрвәрдигар мени Иор-
дан дәриясиға маңғузди, деди. Елиша: Пәрвәрдигарниң һаяти билән, вә сениң һаятиң
билән қәсәм қилимәнки, сениңдин һәргиз айрилмаймән, деди, шуниң билән улар ик-
киси меңивәрди.
7 Әнди пәйғәмбәр шагиртлиридин әллик киши берип, уларниң удулида жирақтин қарап
туратти. Амма у иккилән Иордан дәриясиниң бойида тохтап турди. 8 Илияс йепинчиси-
ни қатлап, униң билән суни уривиди, су иккигә бөлүнүп турди; улар иккиси қуруқ йол-

1:17 **«...Йәһорам униң орнида падиша болди»** — бу «Йәһорам» бәлким Аһазияниң иниси. У Йәһуданиң падишаси Йәһорам дегән адәм әмәс. **«Бу Йәһошафатниң оғли, Йәһуда падишаси Йәһорамниң иккинчи жили...»** — мошу айәттә икки Йәһорам бар; биринчиси Исраил, йәни шималий падишалиқниң падишаси, иккинчиси Йәһуданиң падишаси.

1:18 **«...улар «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?»** — бу китап Тәвраттики «Тарих-тәзкирә» әмәс, бирақ шүбһисизки, Тәвраттики «Тарих-тәзкирә» бу китаптин көп учурларни алған.

2:3 **«пәйғәмбәр шагиртлири»** — ибраний тилида «пәйғәмбәрниң оғуллири». Булар бәлким өз жутини ташлап, мәлум бир пәйғәмбәргә әгишип униңдин тәлим-тәрбийә алидиған вә шундақла Худадин пәйғәмбәрлик илтипат-қабилийәтни тиләйдиған адәмләр еди. **«Пәрвәрдигар бүгүн ғожаңни сәндин елип кетиду»** — «сәндин» ибраний тилида «бешиңдин» дәп ипадилиниду. Демәк, кейин Илияс Елишаниң беши болмайду.

2:5 **«Пәрвәрдигар бүгүн ғожаңни сәндин елип кетиду?»** — «сәндин» ибраний тилида «бешиңдин» дәп ипадилиниду.

дин өтти. [9] Өтүп болғандин кейин Илияс Елишаға: Мән сәндин айрилмаста, сениң өзәң
үчүн мәндин немә тилигиң болса, дәвәргин, деди. Елиша: Сениң үстүңдә турған Роһниң
икки һәссиси үстүмгә қонсун, — деди.
[10] У: Бу тилигиңгә еришмәк қийиндур; мән сәндин елип кетилгән вақтимда, мени көрүп
турсаң, саңа шундақ берилиду; болмиса, берилмәйду, — деди.
[11] Вә шундақ болдики, улар сөзлишип маңғанда, мана, отлуқ бир җәң һарвуси билән
отлуқ атлар намайән болди; улар иккисини айривәтти вә Илияс қара қуюнда асманға
көтирилип кәтти.
[12] Елиша буни көрүп: И атам, и атам, Исраилниң җәң һарвуси вә атлиқ әскәрлири! — дәп
вақириди. Андин у уни йәнә көрәлмиди. У өз кийимини тутуп, уларни житип икки пар-
чә қиливәтти.
[13] Андин у Илиясниң учисидин чүшүп қалған йепинчисини йәрдин елип, Иордан дәрия-
синиң қирғиқиға қайтип кәлди. [14] У Илиясниң үстидин чүшүп қалған йепинчиси билән
суни уруп: «Илиясниң Худаси Пәрвәрдигар нәдидур?», деди. Елиша суни шундақ урған-
да су иккигә бөлүнди; Елиша судин өтүп кәтти.
[15] Йериходики пәйғәмбәр Шагиртлири қарши қирғақта туруп уни көрди вә: «Илияс-
ниң роһи Елишаниң үстидидур» дәп униң алдиға берип, баш уруп тазим қилди. [16] Улар
униңға: Мана сениң кәминилириң арисида әллик әзимәт бар; өтүнимиз, булар ғоҗаңни
издигили барсун. Пәрвәрдигарниң Роһи бәлким уни көтирип тағларниң бир йеридә яки
җилғиларниң бир тәрипидә ташлап қойдимики, деди. Лекин у: Силәр һеч адәмни әвәт-
мәңлар, деди.
[17] Амма уларниң уни қиставериши билән у хиҗаләт болуп: Адәм әвәтиңлар, деди. Шуңа
улар әллик кишини әвәтти; булар үч күн уни издиди, лекин һеч тапалмиди. [18] Улар Ели-
шаниң йениға қайтип кәлгәндә (у Йерихода турувататти) у уларға: Мән дәрвәқә силәргә
«Издәп бармаңлар!» демидимму? — деди.

Елиша пәйғәмбәрниң пәйғәмбәрлик һоқуқи намайән болиду

[19] Шәһәрдики адәмләр Елишаға: Ғоҗам көргәндәк, шәһәр өзи убдан җайдидур, лекин су
начар вә тупрақ туғмастур, деди.
[20] У: Йеңи бир коза елип келип, ичигә туз қоюп, маңа бериңлар, деди. Улар уни елип
келип униңға бәрди.
[21] У булақниң бешиға берип униңға тузни төкти вә: Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Мән
бу суларни сақайттим; әнди улардин қайта өлүм болмайду вә йәрниң туғмаслиғи бол-
майду» — деди.
[22] Худди Елишаниң ейтқан бу сөзидәк, у су таки бүгүнгә қәдәр пак болуп кәлди.
[23] Елиша Йериходин чиқип Бәйт-Әлгә барди. У йолда кетип барғанда, бәзи балилар
шәһәрдин чиқип уни заңлиқ қилип: Чиқип кәт, и тақир баш! Чиқип кәт, и тақир баш! —
дәп вақирашти.
[24] У бурулуп уларға қарап Пәрвәрдигарниң нами билән уларға ләнәт оқуди; шуниң
билән орманлиқтин икки чиши ейиқ чиқип, балилардин қириқ иккини житивәтти. [25] У
у йәрдин кетип, Кармәл теғиға берип, у йәрдин Самарийәгә йенип барди.

2:12 **«Исраилниң җәң һарвуси вә атлиқ әскәрлири!»** — бәлким Елиша һазир көргән җәң һарвуси вә атлирини көрситиду. Илияс пәйғәмбәр Исраил арисида турған вақтида Худаниң самавий күчлири униң вастиси билән Исраилға ярдәмдә болатти. Шу нуқтидин пәйғәмбәрниң өзи Исраилға нисбәтән «җәң һарвуси вә атлиқ әскәрлири» болатти. Лекин у асманға көтирилгәндин кейин қандақ болар?
2:12 2Пад. 13:14
2:21 **«Мән бу суларни сақайттим»** — яки «Мән бу суларни тазилидим».

Моаб Исраил билән җәң қилиду

3 [1] Йәһуда падишаси Йәһошафатниң сәлтәнитиниң он сәккизинчи жили, Аһабниң
оғли Йәһорам Самарийәдә Исраилға падиша болуп, он икки жил сәлтәнәт қилди.
[2] У өзи Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилатти, лекин атиси билән аниси
қилған дәриҗидә әмәс еди. У атиси ясатқан «Баал түврүги»ни елип ташлиди. [3] Лекин
у Исраилни гунаға путлаштурған Нибатниң оғли Йәробоамниң гуналирида чиң туруп,
улардин һеч янмиди.
[4] Моабниң падишаси Меша наһайити чоң қойчи еди; у Исраилниң падишасиға йүз миң
қоза һәм йүз миң қочқарниң жуңини олпан қилатти. [5] Әнди шундақ болдики, Аһаб өлүп
кәткәндин кейин Моабниң падишаси Исраилниң падишасиға йүз өрүди.
[6] У вақитта Йәһорам падиша Самарийәдин чиқип һәммә Исраилни җәң үчүн едитлиди.
[7] У йәнә адәм әвитип Йәһуданиң падишаси Йәһошафатқа хәвәр берип: Моабниң пади-
шаси мәндин йүз өриди; Моаб билән соқушқили чиқамсән? — деди. У: Чиқимән; биздә
мениң-сениң дәйдиған гәп йоқтур, мениң хәлқим сениң хәлқиңдур, мениң атлирим
сениң атлириңдур, деди.
[8] У йәнә: Қайси йол билән чиқайли, дәп сориди. Йәһорам: Биз Едом чөлиниң йоли билән
чиқайли, дәп җавап бәрди.
[9] Андин Исраилниң падишаси билән Йәһуданиң падишаси Едомниң падишасиға қошу-
луп маңди. Улар йәттә күн айлинип җүрүш қилғандин кейин, қошун вә улар елип кәл-
гән ат-улақларға су қалмиди. [10] Исраилниң падишаси: Апла! Пәрвәрдигар биз үч пади-
шани Моабниң қолиға чүшсун дәп, бир йәргә җәм қилған охшайду, деди.
[11] Лекин Йәһошафат: Пәрвәрдигардин йол соришимиз үчүн бу йәрдә Пәрвәрдигарниң
бир пәйғәмбири йоқму? — деди. Исраилниң падишасиниң чакарлиридин бири: Илияс-
ниң қолиға су қуюп бәргән Шафатниң оғли Елиша бу йәрдә бар, деди.
[12] Йәһошафат: Пәрвәрдигарниң сөз-калами униңда бар, деди. Шуниң билән Исраилниң
падишаси билән Йәһошафат вә Едомниң падишаси униң қешиға чүшүп барди.
[13] Елиша Исраилниң падишасиға: — Мениң сениң билән немә карим! Өз атаңниң пәйғәм-
бәрлири билән анаңниң пәйғәмбәрлириниң қешиға барғин, деди.
Исраилниң падишаси: Ундақ демигин; чүнки Пәрвәрдигар бу үч падишани Моабниң қо-
лиға тапшуруш үчүн җәм қилған охшайду, — деди.
[14] Елиша: Мән хизмитидә туруватқан Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки,
әгәр Йәһуданиң падишаси Йәһошафатниң һөрмитини қилмиған болсам, сени көзгә ил-
миған яки саңа қаримиған болаттим. [15] Лекин әнди берип бир сазчини маңа елип ке-
лиңлар, — деди.
Сазчи саз чалғанда, Пәрвәрдигарниң қоли униң үстигә чүшти. [16] У: Пәрвәрдигар сөз қи-
лип: «Бу вадиниң һәммә йеригә ора колаңлар» деди, — деди андин йәнә:

3:2 1Пад. 16:32
3:4 **«йүз миң қоза һәм йүз миң қочқарниң жуңини олпан қилатти»** — яки «йүз миң қозиниң вә йүз миң қочқарниң жуңини олпан әвәтәтти».
3:5 2Пад. 1:1
3:7 **«биздә мениң-сениң дәйдиған гәп йоқтур»** — ибраний тилида «мән өзәм саңа охшаш болимән» дегән сөз билән ипадилиниду.
3:7 1Пад. 22:4
3:11 1Пад. 22:7
3:13 1Пад. 18:19
3:14 **«Мән хизмитидә туруватқан»** — ибраний тилида «Мән Униң (Худаниң) алдида туруватқан» дегән сөз билән ипадилиниду. Елиша өзини падишаниң ордисида дайим ғоҗисиниң алдида туруватқан хизмәткарға охшитиду.
3:14 1Пад. 17:1
3:15 **«Сазчи саз чалғанда, Пәрвәрдигарниң қоли униң үстигә чүшти»** — яки «Сазчи чалса, Пәрвәрдигарниң қоли... чүшәтти».

[17] — Чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: «Силәр йә шамал йә ямғур көрмисәңларму, бу
вади суға толуп, өзәңлар билән ат-улақлириңлар һәммиси су ичисиләр». [18] Лекин бу
Пәрвәрдигарниң нәзиридә кичик иш болуп, у Моабниму силәрниң қоллириңларға
тапшуриду. [19] Силәр барлиқ мустәһкәм шәһәрләрни вә барлиқ есил шәһәрләрни бөсүп
өтүп, барлиқ яхши дәрәқләрни кесип ташлап, һәммә булақларни тиндуруп, һәммә мун-
бәт екинзарлиқни ташлар билән қаплап харап қилисиләр» — деди.
[20] Вә әтиси әтигәнлик қурбанлиқ сунулған вақтида, мана, су Едом зимини тәрәптин
еқип келип, һәммә йәрни суға тошқузди. [21] Амма Моабларниң һәммиси: Падишалар биз
билән җәң қилғили чиқипту, дәп аңлиған болуп, савут-қалқан көтирәлигидәк чоң-ки-
чик һәммиси чегарада тизилип сәптә турди. [22] Улар әтиси сәһәрдә қопуп қариса, күн
нури уларниң удулидики су үстигә чүшкән еди; күнниң шолисида су уларға қандәк
көрүнди. Улар: —
[23] Бу қан екән! Падишалар урушуп бир-бирини қирған охшайду. И Моаблар! Дәрһал
олҗиниң үстигә чүшүп бөлишивалайли! деди.
[24] Лекин улар Исраилниң ләшкәргаһиға йәткәндә, Исраиллар орнидин қопуп Моабларға
һуҗум қилиши билән улар бәдәр қачти. Исраиллар уларни сүрүп-тоқай қиливәтти.
[25] Улар шәһәрләрни вәйран қилип, һәр бир адәм таш елип, һәммә мунбәт екинзарлиқ-
ни толдурувәткичә таш ташлиди. Улар һәммә булақ-қудуқларни тиндуруп, һәммә яхши
дәрәқләрни кесивәтти. Улар Кир-Һарәсәт шәһиридики ташлардин башқа һеч немини
қалдурмиди. Шу шәһәргә болса, салға атқучилар униңға чөргиләп һуҗум қилди.
[26] Моабниң падишаси җәңниң өзигә зиядә қаттиқ кәлгинини көрүп өзи билән йәттә йүз
қиличвазни елип Едомниң падишасиға һуҗум қилип бөсүп өтүшкә атланди; лекин улар
бөсүп өтәлмиди.
[27] Шуниң билән тәхтигә варислиқ қилғучи тунҗа оғлини елип, сепилниң төписидә уни
көйдүрмә қурбанлиқ қилди. У вақитта Исраил Пәрвәрдигарниң қаттиқ қәһригә учриған
еди. Шуниң билән бу үч падиша Моаб падишасидин айрилип, һәр қайсиси өз жутиға
кетишти.

Елиша пәйғәмбәр тул хотун вә униң оғуллириға ярдәм бериду

4 [1] Пәйғәмбәр шагиртлиридин бириниң тул қалған хотуни Елишаға пәряд қилип:
Сениң қулуң болған мениң ерим өлүпту. Билисәнки, сениң қулуң Пәрвәрдигардин
қорққан адәм еди. Әнди қәриз егиси мениң икки оғлумни қуллуққа алғили кәлди.
[2] Елиша униңдин: Сениң үчүн немә қилай? Дегинә, өйүңдә немәң бар? — дәп сориди. У:
Дедигиңниң өйидә кичик бир коза майдин башқа һеч нәрсә йоқ, — деди.
[3] У: Берип һәммә хошнилириңдин чөгүн-коза, йәни бош чөгүн-козиларни өтнә алғин,

---

3:25 **«Улар Кир-Һарәсәт шәһиридики ташлардин башқа һеч немини қалдурмиди»** — буниң мәнаси бәлким «Улар Кир-Һарәсәт шәһириниң өзини вәйран қилмиди» дегәндәк болса керәк.
3:27 **«Пәрвәрдигарниң қаттиқ қәһри...»** — ибраний тилида «униң қаттиқ қәһри...». **«Пәрвәрдигарниң қаттиқ қәһригә учриған еди»** — Исраилниң шу чағда немишкә Пәрвәрдигарниң қәһригә учраш сәвәви мошу йәрдә ейтилмайду. Бир нәччә алим мошу «қәһр»ни Пәрвәрдигардин әмәс, бәлки Едом тәрипидин кәлгән, дәп қарап, төвәндикидәк тәрҗимә билән шәрһ берип чүшәндүриду: «(26) Моабниң падишаси ... Едомниң падишасиға һуҗум қилип бөсүшкә атланди; лекин улар бөсүп өтәлмиди. (27) Шуниң билән униң (Едомниң) тәхтигә варислиқ қилғучи тунҗа оғлини елип келип, сепилниң үстидә уни көйдүрмә қурбанлиқ қилди. У вақитта Исраил қаттиқ қәһргә учриған еди (Едомлар: «Биз Исраиллар билән иттипақдаш болғачқа, биз уларниң касапитигә учридуқ» дәп Исраилға қаттиқ ғәзәпләнгән еди». Демәк, шу алимлар шу «қәһр» Едомлар тәрипидин кәлди, дәп қарайду).
–Бирақ бизниңчә бундақ тәрҗимидә икки муһим нуқтини пәрәзий тәрҗимә қилған болғачқа, униңға қайил болмидуқ. Шуңа биз йәнила айәттики «қәһр»ни Худа тәрипидин болған, дәп қараймиз.
4:1 Лав. 25:39
4:2 **«кичик бир коза май»** — бу май бәлким зәйтун мейи еди.

улар аз болмисун. [4] Андин өзәң билән оғуллириң өйгә киргин, ишикни йепип һәммә
чөгүн-козиларға май қачилиғин. Тошқанлирини бир чәткә елип қойғин, — деди.
[5] Шуниң билән у у йәрдин айрилип оғуллири билән өйгә кирип ишикни япти. Оғулли-
ри чөгүн-козиларни униң алдиға елип кәлгәндә, у май қуйди. [6] Вә шундақ болдики, чө-
гүн-козиларниң һәммиси толғанда у оғлиға: Йәнә бир коза елип кәл, деди. Амма оғли:
Әнди коза қалмиди, деди. У вақитта май тохтап қалди.
[7] Әнди у берип Худаниң адимигә хәвәр йәткүзди. У: Берип майни сетивәт, қәрзиңни тү-
гәткин; андин қалған пул билән өзәң вә оғуллириңниң җенини беқиңлар, деди.

Елиша өлгән балини тирилдүриду

[8] Бир күни Елиша Шунәм шәһиригә барди. У йәрдә бир бай аял бар еди вә у уни өз өйидә
тамаққа тутуп қалди. Шуниңдин кейин һәр қачан у йәрдин өтүп маңса, у униң өйигә
кирип ғизалинатти. [9] Бир күни у өз еригә: Бу йәрдин дайим өтидиған киши Худаниң
бир муқәддәс адими екәнлигини билип йәттим. [10] Биз өгүздә униңға бир кичикрәк өй
салайли. Униңға өйдә кариват, ширә, орундуқ вә чирақдан тәйярлап берәйли; вә шундақ
болсунки, у қачанла йенимизға кәлсә шу өйдә турсун, — деди.
[11] Әнди пәйғәмбәр бир күни у йәргә кәлгәндә, шу балиханиға кирип йетип қалди. [12] У
өз хизмәткари Гәһазиға: Сән у Шунәмлик аялни чақирғин, деди. У уни чақирғанда, аял
униң қешиға кәлди.
[13] Пәйғәмбәр хизмәткариға: Сән униңға: «Сили бизниң ғемимизни йәп мошундақ өзли-
рини көп аварә қилдила; мән сили үчүн немә қилип берәй? Падишаға яки қошун сәрда-
риға бирәр тәләплирини йәткүзәйму?» — дегин, деди.
Аял буниңға җавап берип: — Мән өз хәлқим арисида яшаватимән, болди! деди.
[14] Әнди Елиша Гәһазидин, униңға немә қилип бериш керәк? — дәп сориди. Гәһази: Униң
оғул балиси йоқ екән, вә ериму қери екән, деди.
[15] У: Уни чақирғин, деди. Аялни чақиривиди, аял ишиккә келип турди.
[16] Пәйғәмбәр униңға: Келәр жили тәхминән мошу вақитта қучағлирида бир оғуллири
болиду, деди. У: Яқ, и ғоҗам! И Худаниң адими, дедигиңгә ялған ейтмиғин, деди.
[17] Әнди Елиша униңға дегәндәк у аял һамилдар болуп, иккинчи жили бекитилгән вақит-
та оғул туғди.
[18] Бала өсүп чоң болди. Бир күни шундақ болдики, у атиси бар йәргә, ормичиларниң
қешиға чиқип кәтти. [19] У атисиға: Вай бешим, вай бешим, дәп вайсиди. У хизмәткариға,
уни анисиниң қешиға елип барғин, деди.
[20] У уни көтирип анисиниң йениға апирип қойди. Бала анисиниң етигидә чүшкичә
олтарди, андин өлүп қалди. [21] Андин аниси чиқип, уни Худаниң адиминиң өйидики
кариватқа ятқузуп қоюп, ишикни йепип чиқип кәтти. [22] У ерини чақирип униңға: Ғу-
ламлардин бирини маңдурғин, у бир ешәкни елип кәлсун; мән уни чаптуруп, Худаниң
адиминиң қешиға дәрһал берип келәй, деди.
[23] Ери униңға: Немишкә униң қешиға бүгүн барисән? Бүгүн йә йеңи ай йә шабат күни
болмиса, деди. Аяли униңға, һәммә иш течлиқ — деди.
[24] У ешәкни тоқутуп ғуламиға: Иштик һайдап маң; мән демигичә тохтимиғин, деди.

4:16 **«мошу вақитта»** — яки «әтиязда».
4:16 Яр. 18:10, 14
4:23 **«немишкә униң қешиға бүгүн барисән?»** — ери бәлким аялиниң бериш мәхситини чүшәнмиди. Ериниң сөзигә қариғанда «йеңи ай» яки «шабат күни» пәйғәмбәрләр билән көрүшүш қолайлиқ вақит болатти. **«һәммә иш течлиқ»** — яки «хатирҗәм болғин».
4:24 **«Иштик һайдап маң; мән демигичә тохтимиғин»** — ғулами бәлким ешәкниң йенида жүгүрүп, аялға һәмраһ болса керәк.

[25] Шуниң билән у Кармәл теғиға берип Худаниң адими алдиға кәлди. Вә шундақ бол-
дики, Худаниң адими уни жирақтинла көрүп өз хизмәткари Гәһазиға: Мана Шунәмлик
аял келиватиду; [26] Сән униң алдиға жүгүрүп берип униңдин: Сили течлиқму? Әрлири
течлиқму? Балилири течлиқму?» — дәп сориғин, деди.
— Һәммә иш течлиқ, дәп ейтти аял.
[27] Әнди таққа чиқип Худаниң адиминиң қешиға кәлгәндә, у униң путлирини қучағлиди.
Гәһази униң йениға берип уни иштиривәтмәкчи болди; лекин Худаниң адими: — Уни
өз ихтияриға қойғин; чүнки униң көңли интайин сунуқ вә Пәрвәрдигар бу ишни маңа
демәй йошурупту, деди.
[28] Аял: Мән ғоҗамдин бир оғул тилидимму? Маңа ялған сөз қилмиғин, дәп сәндин өтүн-
мидимму? — деди.
[29] Пәйғәмбәр Гәһазиға: — Белиңни чиң бағлап, мениң һасамни елип маңғин. Бирисигә
учрисаң, униңға салам қилмиғин, бириси саңа салам қилса, сән униңға җавап бәрми-
гин. Мениң һасамни балиниң йүзигә қойғин, деди.
[30] Балиниң аниси: Пәрвәрдигарниң һаяти билән вә сениң һаятиң билән қәсәм қилимән-
ки, сәндин айрилмаймән, деди. Елиша орнидин туруп униң кәйнидин әгәшти.
[31] Гәһази улардин бурун берип һасисини балиниң йүзигә қойған еди. Амма һеч аваз яки
тивиш чиқмиди. Шуниң билән у йенип Елишаниң алдиға берип униңға: Бала ойғанми-
ди, деди.
[32] Елиша өйгә келип қариса, мана, бала униң каривитида өлүк ятатти. [33] У бала билән
өзини айрим қалдуруп, ишикни йепиветип Пәрвәрдигарға дуа қилди. [34] Андин у кари-
ватқа чиқип балиниң үстигә өзини қоюп ағзини униң ағзиға, көзлирни униң көзлиригә,
қоллирини униң қоллириға йеқип ятти. Шуниң билән балиниң бәдини иссишқа башли-
ди. [35] У чүшүп өйдә у яқ-бу яққа меңип андин йәнә кариватқа чиқип йәнә балиниң үсти-
гә егилди. У вақитта бала йәттә қетим чүшкүрди, андин көзлирини ачти.
[36] Пәйғәмбәр Гәһазини чақирип униңға: Шунәмлик аялни чақирғин, деди. У уни чақи-
рип қойди. У Елишаниң йениға кәлгәндә. У униңға: Оғуллирини көтирип алсила, деди.
[37] У өйигә кирипла униң айиғи алдиға жиқилип дүм ятти, беши йәргә тәккидәк тазим
қилди. Андин өз оғлини көтирип чиқип кәтти.

Ачарчилиқта болған мөҗизиләр

[38] Елиша Гилгалға йенип барди. Шу чағда жутта ачарчилиқ болған еди. Пәйғәмбәрләр-
ниң шагиртлири Елишаниң йенида олтарғанда у өз хизмәткариға: Сән чоң қазанни есип
пәйғәмбәрләрниң шагиртлириға шорпа пиширип бәргин, деди.
[39] Улардин бириси отяш тәргили далаға чиқип явайи қапақ пелигини тепип, униңдин
явайи қапақ үзүп етигини толдуруп келип, тоғрап қазанға салди; чүнки улар буларниң
зиянлиқ екәнлигини билмәйтти.
[40] Андин улар йәңлар дәп адәмләргә усуп бәрди. Лекин улар тамақни йегили башлиған-
да: И Худаниң адими, қазанда өлүм бар, дәп вақирашти. Һеч ким униңдин йейәлмиди.

4:28 **«мән ғоҗамдин бир оғул тилидимму?»** — оқурмәнләрниң есидә барки, бу аял әслидә Елишадин бирәр нәрсә тилимәкчи әмәс еди. У оғул пәрсәнд көрүшкә зор интизар болсиму, йәнә оғул тиләштин қорқатти.
4:28 2Пад. 4:16
4:29 **«бирисигә учрисаң, униңға салам қилмиғин, бириси саңа салам қилса, сән униңға җавап бәрмигин»** — оттура шәриқтә йолда кетиватқанлар бир-бири билән саламлашқанда адәттә узун вақит кетәтти.
4:29 Луқа 10:4
4:33 Мат. 6:6
4:35 1Пад. 17:21; 2Пад. 8:1; Рос. 20:10
4:39 **«явайи қапақ»** — биз пәризимиз бойичә шундақ тәрҗимә қилдуқ. Лекин бу өсүмлүк вә мевисиниң зади немә екәнлиги бизгә һазир намәлум.

[41] Елиша: Азрақкинә ун елип келиңлар, деди. У шуни қазанға ташлап: Хәлиққә усуп бәр-
гин, йесун, деди. Вә мана, қазанда һеч зәһәр қалмиди.
[42] Әнди Баал-Шалишаһдин бир адәм келип, Худаниң адимигә арпа һосулиниң тунжа ме-
висидин аш-нан, йәни жигирмә арпа нанни вә бир халта көк башни елип келивиди, у:
Хәлиққә йегили алдиға қойғин, деди.
[43] Униң хизмәткари: Шуни бир йүз адәмниң алдида қандақ қоялаймән? деди. Елиша: Хә-
лиққә йегили бәргин; чүнки Пәрвәрдигар мундақ дәйду: Улар йәйду вә униңдин ешип
қалиду, деди.
[44] Шуниң билән у шуни уларниң алдида қойди; улар йеди вә дәл Пәрвәрдигарниң деги-
нидәк, униңдин ешип қалди.

Сурийәниң қошунининң сәрдари Нааманниң сақайтилиши

5 [1] Сурийә падишасиниң қошун сәрдари Нааман өз ғожисиниң алдида толиму
қәдирләнди вә иззәтләнди, чүнки Пәрвәрдигар униң қоли арқилиқ Сурийәгә
нусрәтләр бәргән еди. У батур жәңчи болғини билән, лекин мохо кесилигә гириптар
болуп қалған еди.
[2] Әнди Сурийләр топ-топ болуп, булаңчилиққа чиқип Исраилдин бир кичик қизни ту-
туп кәлгән еди; бу қиз Нааманниң аялиниң хизмитини қилатти. [3] У ханимға: Кашки,
мениң ғожам Самарийәдики пәйғәмбәрниң қешида болсиди! У уни мохо кесилидин
сақайтатти, деди.
[4] Нааман берип ғожисиға: — Исраилниң жутидин болған кичик қиз мундақ-мундақ ейт-
ти, деди.
[5] Сурийә падишаси: Яхши! Сән барғин, мән Исраилниң падишасиға бир мәктуп әвәтимән,
деди. Нааман он талант күмүч билән алтә миң шәкәл алтун вә һәм он кишилик кийимни
елип Исраилға барди.
[6] У мәктупни Исраилниң падишасиға апирип тапшуруп бәрди. Мәктупта: — «Бу мәктуп
саңа йәткәндә билгәйсәнки, мән өз хизмәткарим Нааманни сениң қешиңға мандурдум.
Сән уни мохо кесилидин сақайтқайсән», дәп пүтүлгән еди.
[7] Исраилниң падишаси хәтни оқуп болуп, өз кийимлирини житип-житиватти вә: — Мән
Худаму? Кишини өлтүрүп һәм тирилдурәләймәнму? Немишкә у киши: — Бу адәмни
мохо кесилидин сақайтқин, дәп һавалә қилиду? Қени, ойлинип көрүңлар, у дәрвәқә мән
билән жәң қилғили банә издәйду, деди.
[8] Вә шундақ болдики, Худаниң адими Елиша Исраилниң падишасиниң өз кийимлирини
житқинини аңлиғанда, падишаға адәм әвитип: Немишкә өз кийимлириңни життиң? У
киши һазир бу йәргә кәлсун, андин у Исраилда бир пәйғәмбәр бар екән дәп билиду, деди.
[9] Нааман атлири вә жәң һарвуси билән келип, Елишаниң өйиниң ишиги алдида тохтиди.
[10] Елиша бир хәвәрчини мандуруп Нааманға: — Берип Иордан дәриясида йәттә қетим
жуюнуп кәлгин; шундақ қилсаң әтлириң әслигә келип пакиз болисән, деди.
[11] Лекин Нааман аччиқлинип йенип келип: — Мана, у чоқум чиқип, мениң билән көри-
шиду, өрә туруп Худаси Пәрвәрдигарниң намиға нида қилип, яра жайниң үстидә қоли-
ни силкип, мохо кесилини сақайтиду, дәп ойлап кәлгән едим. [12] Дәмәшқниң дәрияли-
ри, йәни Абарна билән Фарпар дәриясиниң сулири Исраилниң һәммә сулиридин яхши

4:41 Мис. 15:25
4:43 Юһ. 6:9, 11
5:5 **«он талант күмүч»** — бир талант бәлким 30.6 килограм еди, шуңа бу 306 килограм күмүч еди. «Алтә миң шәкәл алтун» — 70 килограмчә болуши мүмкин еди.
5:7 Қан. 32:39; 1Сам. 2:6

әмәсму? Мән уларда жуюнсам пакиз болмамдим? — деди. У қаттиқ ғәзәплинип бурулуп йолға чиқти.
[13] Лекин униң хизмәткарлири униң қешиға берип: — И атам, әгәр пәйғәмбәр силигә еғир бир ишни тапилиған болса, қилмасмидила? Ундақ болған йәрдә, у силигә суға чүшүп жуюнуп, пакиз болисила, дегән болса шундақ қилмамла? — дейишти.
[14] Шуңа у чүшүп, Худаниң адиминиң сөзигә бенаән Иордан дәриясида йәттә қетим чөмүлди. Шуниң билән униң ети паклинип, кичик балиниң етидәк болуп сақайди.
[15] Шуниң билән у барлиқ һәмраһлири билән Худаниң адиминиң қешиға қайтип келип, униң алдида туруп: — Мана әнди пүткүл йәр йүзидә Исраилдин башқа йәрдә Худа йоқ екән, дәп билип йәттим; әнди һазир, өз кәминәңдин бир соғатни қобул қилғин, деди.
[16] Лекин Елиша: Мән хизмитидә туруватқан Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, һеч немини қобул қилмасмән, деди. Нааман тола чиң турувалсиму, һеч қобул қилмиди.
[17] Андин Нааман мундақ деди: — Әгәр қобул қилмисаң, кәминәңгә топидин икки қечир
жүк берилсун; чүнки кәминәң бундин кейин Пәрвәрдигардин башқа һеч қандақ илаһларға
көйдүрмә қурбанлиқ яки енақлиқ қурбанлиғини кәлтүмәйду. [18] Лекин Пәрвәрдигар кә-
минәңниң шу бир ишини кәчүрүм қилғай: ғоҗамниң өзи Риммонниң бутханисиға сәҗдә қилмақ үчүн киргәндә, мениң қолумға йөләнсә мән Риммонниң бутханисида тиз пүксәм, мошу амалсиз тиз пүккиним үчүн Пәрвәрдигар мән кәминәңни кәчүргәй, деди.
[19] Елиша униңға: — Сән аман-хатирҗәмлиткә кәткин, деди. У униңдин айрилип азғинә
йол маңди. [20] Лекин Худаниң адими Елишаниң хизмәткари Гәһази көңлидә: — Мана, у Сурийәлик Нааман елип кәлгән нәрсилиридин ғоҗам һеч немини алмай, уни бекар кәткүзүветипту. Лекин Пәрвәрдигарниң һаяти билән қәсәм қилимәнки, мән униң кәй-
нидин жүгүрүп берип, униңдин азрақ бир нәрсә алай, дәп ойлиди. [21] Шуни дәп Гәһази
Нааманниң кәйнидин барди. Нааман бир кимниң кәйнидин жүгүрүп келиватқинини көрүп, һарвусидин чүшүп униң алдиға берип: һәммә иш течлиқму? — дәп сориди.
[22] У: — Течлиқ, — деди, — амма ғоҗам мени маңдуруп: Мана әнди Әфраим тағлиғидин пәйғәмбәрләрниң шагиртлиридин икки жигит қешимға кәлди. Буларға бир талант күмүч билән икки кишлик кийим бәрсилә, дәп ейтти, — деди.
[23] Нааман: — Икки талант күмүчни қобул қилғин, дәп уни зорлап икки талант күмүчни икки халтиға чегип, икки кишилик кийимни чиқирип бәрди. Буларни Нааман ғуламлиридин икки жигиткә йүдкүзди; улар Гәһазиниң алдида буларни көтирип маңди.
[24] У турған дөңгә йәткәндә буларни уларниң қоллиридин елип өйигә тиқип қойди;
андин бу адәмләрни кәткүзүвәтти. [25] Андин у ғоҗисиниң алдиға кирип турди. Елиша униңдин: — И Гәһази, нәгә берип кәлдиң? — дәп сориди. У җавап берип: Қулуң һечйәргә бармиди, — деди.
[26] Елиша униңға: — Мәлум бир киши һарвусидин чүшүп, кәйнигә йенип, сениң алдиңға кәлгәндә, мениң роһум шу чағда сениң билән биргә барған әмәсму? Бу кишиләр күмүч билән кийим, зәйтун бағлири билән үзүмзарлар, қой билән кала, малайлар билән ке-
низәкләрни қобул қилидиған вақитму? [27] Лекин һазир Нааманниң мохо кесили саңа
һәм нәслиңгә мәңгүгә чаплишиду, — деди. Шуниң билән у Елишаниң қешидин чиққанда қардәк ақ болуп қалди.

5:14 Луқа 4:27
5:17 **«енақлиқ қурбанлиғи»** — яки пәқәт «қурбанлиқ». Адәттә бу сөз «енақлиқ қурбанлиғи» яки «тәшәккүр қурбанлиғи»ни билдүриду. Униң топини тәләп қилиши бәлким Исраилдики шу топа (қурбангаһ сүпитидә) үстидә өз қурбанлиқлирини қилмақчи болған болуши мүмкин.
5:18 **«Риммон»** — Сурийәниң «боран чиқарғучи бут»и еди.
5:27 Чөл. 12:10; 2Тар. 26:19, 20

Палтиниң бешини су үстидә ләйлитиши

6 [1] Пәйғәмбәрләрниң шагиртлири Елишаға: — Мана бизгә сениң алдиңда туруватқан
йеримиз тар кәлди. [2] Иордан дәриясиниң бойиға берип, һәр биримиз бирдин яғач
елип, шу йәрдә туридиғанға бир туралғу өй ясайли, — деди.
— Бериңлар, дәп җавап бәрди у.
[3] Уларниң бири йәнә: — Илтипат қилип қәминилириң билән биргә барғин, деди. У: —
Биллә барай, деди.
[4] У улар билән маңди. Улар Иордан дәриясиға берип, дәрәқ кесишкә башлиди. [5] Лекин
уларниң бири дәрәқ кесиватқанда палтиниң беши суға чүшүп кәтти. У вақирап: — Вай
ғоҗам, бу өтнә алған палта еди, деди.
[6] Худаниң адими: Нәгә чүшти, дәп сориди. У чүшкән йәрни көрситип бәрди. У бир шахни
кесип, уни суға ташливиди, Палтиниң беши ләйләп чиқти.
[7] У: Уни қолуңға алғин, девиди, у киши қолини узутуп уни тутувалди.

Елиша пүтүн бир қошунни мәғлуп қилиду

[8] Сурийәниң падишаси Исраил билән җәң қиливататти. У өз хизмәткарлири билән мәс-
лиһәтлишип, паланчи-покунчи йәрдә барғаһ тикимән, дәп бекитәтти.
[9] Худаниң адими Исраилниң падишасиға хәвәр әвитип: — Сән паланчи-покунчи йәргә
бериштин еһтият қилғин, чүнки Сурийләр у йәргә чүшмәкчи, деди.
[10] У вақитларда Исраилниң падишаси Худаниң адими өзигә көрсәткән җайға адәм
әвәтип у йәрдики адәмлиригә еһтият қилишни агаһландурди. Бундақ иш бир қанчә қе-
тим болди.
[11] Буниң сәвәвидин Сурийәниң падишаси көңлидә қаттиқ аччиқлинип, өз хизмәткар-
лирини чақирип улардин: — Аримиздин кимниң Исраилниң падишаси тәрипидә тури-
диғанлиғини маңа көрситип бәрмәмсиләр?! — дәп сориди.
[12] Лекин хизмәткарлириниң бири: — И ғоҗам падиша ундақ әмәс; бәлки Исраилда тури-
диған Елиша дегән пәйғәмбәр сән ятқан һоҗрaңда қилған сөзлириңни Исраил падиша-
сиға ейтип бериду, — деди.
[13] У: Берип униң нәдә екәнлигини пайлап келиңлар, мән адәм маңдуруп уни тутуп
келәй, деди. Улар: — У Дотан шәһиридә екән, дәп хәвәр қилди.
[14] Шуниң билән у шу йәргә атлиқлар, җәң һарвулири вә зор бир қошунни маңдурди.
Улар кечиси йетип келип шәһәрни қоршивалди.
[15] Худаниң адиминиң малийи сәһәрдә туруп чиқса, мана, бир атлиқлар вә җәң һарвули-
ри қошуни шәһәрни қоршивалған еди. Малай униңға: Апла, и ғоҗам, қандақ қилармиз?
— деди.
[16] Лекин у: Қорқмиғин; мана биз билән биргә болғанлар улар билән биргә болғанлар-
дин көптур, деди. [17] Әнди Елиша дуа қилип: И Пәрвәрдигар, малайимниң көзлирини
көрәләйдиған қилип ачқайсән, деди. У вақитта Пәрвәрдигар жигитниң көзлирини ачти
вә у әйни әһвални көрди; мана, пүткүл тағ Елишани чөридәп турған ялқунлуқ ат вә җәң
һарвулири билән толған еди.
[18] Сурийләр чүшүп у тәрәпкә кәлгәндә, Елиша Пәрвәрдигарға дуа қилип: Бу хәлиқни кор-
луқ билән урғин, деди. Шуниң билән У Елишаниң тилиги бойичә уларни корлуқ билән
урди.

6:8 «...мәслиһәтлишип, паланчи-покунчи йәрдә барғаһ тикимән, дәп бекитәтти» — яки «... мәслиһәтлишип, улар униңға: — Паланчи-покунчи җайда һуҗум қилғайла, деди».
6:10 «бир қанчә қетим» — ибраний илида «бир қетим, икки қетим әмәс» дегән сөзләр билән ипадилиниду.

[19] Елиша уларға: Бу силәр издигән йол әмәс вә силәр издигән шәһәр әмәс; мениң кәй-
нимдин әгишиңлар, силәрни силәр издигән адәмниң қешиға башлап барай, дәп улар-
ни Самарийәгә башлап барди. [20] Вә шундақ болдики, улар Самарийәгә киргәндә Елиша:
И Пәрвәрдигар, уларниң көзлирини көрәләйдиған қилип ачқайсән, деди. Пәрвәрдигар
уларниң көзлирини ачти; вә мана, улар Самарийәниң оттурисида туратти.
[21] Исраилниң падишаси уларни көргәндә Елишадин: И атам, уларни өлтүрүветәйму?
Уларни өлтүрүветәйму? дәп сориди.
[22] У: — Сән уларни өлтүрмә; һәтта өзәң қилич вә оқяйиң билән әсир қилғанлириңни өл-
түрмәйдиған йәрдә, буларни өлтүрүшкә боламти? Әксичә, уларниң алдиға нан, су қой-
ғин; шуниң билән улар йәп-ичип өз ғожисиға йенип кәтсун, деди.
[23] Шундақ қилип, у уларға чоң зияпәт бәрди; улар йәп-ичип болғандин кейин, андин
уларни йолға салди. Улар ғожисиниң йениға қайтти. Шуниңдин кейин Сурийәдин бу-
лаңчилар шайкилири Исраилниң зиминиға қайта бесип кирмиди.

Пәрвәрдигар Самарийәни қутқузиду

[24] Кейин шундақ болдики, Сурийәниң падишаси Бән-Һадад пүткүл қошунини жиғип Са-
марийәни муһасиригә алди. [25] Шуниң билән Самарийәдә зор ачарчилиқ болди. Улар уни
шунчә узун қамал қилдики, бир ешәк беши сәксән шәкәл күмүчкә, вә кәптәр майиқиниң
бир чинисиниң төрттин бири бәш шәкәл күмүчкә ярайтти. [26] Исраилниң падишаси се-
пилниң үстидин өткәндә, бир аял униңға: И ғожам падиша, ярдәм бәргинә! дәп пәряд
көтәрди.
[27] У: Әгәр Пәрвәрдигар саңа ярдәм бәрмисә, мән саңа қандақ ярдәм қилай? Йә хамандин
йә үзүм көлчигидин ярдәм тепиламду?, — деди.
[28] Падиша әнди униңдин йәнә: Немә дәрдиң бар? дәп сориди. У: Мана бу хотун маңа:
Оғлуңни бәргин, биз уни бүгүн йәйли. Әтә болса мениң оғлумни йәймиз, деди. [29] У
вақитта биз мениң оғлумни қайнитип пиширип йедуқ. Әтиси мән униңға: Әнди сән
оғлуңни бәргин, уни йәйли десәм, у өз оғлини йошуруп қойди, — деди.
[30] Падиша аялниң сөзини аңлап кийимлирини житип-житиватти. У сепилда кети-
ватқанда, хәлиқ униң кийиминиң ичигә, йәни етигә бөз кийгәнлигини көрүп қалди.
[31] Падиша: — Әгәр Шафатниң оғли Елишаниң беши бүгүн тенидә қалса, Худа мениң бе-
шимни алсун вә униңдинму артуқ жазалисун! — деди.
[32] Амма Елиша өз өйидә олтиратти; ақсақалларму униң билән биллә олтарған еди.
Падиша униң алдиға бир адәмни маңдурған еди. Лекин у хәвәрчи у йәргә йетип бар-
майла, Елиша ақсақалларға: — Мана бу җаллатниң балисиниң бешимни алғили адәм
маңдурғанлиғини көрдүңларму? Әнди хәвәрчи кәлгәндә ишикни чиң тақап ичидин ти-
ривелиңлар. Мана униң кәйнидин кәлгән ғожисиниң қедиминиң авази аңлиниватмам-
ду? — деди.

6:22 «...буларни өлтүрүшкә боламти?» — демәк, сән өзәң мошу Сурийләрни әсиргә тутқан әмәссән; һәтта уларни шундақ тутқан болсаңму, у чағда (кона «уруш әхлақи» бойичә) уларни өлтүрүвәтмәйттиң.

6:25 «сәксән шәкәл» — 900 грам, «бәш шәкәл» 55 грам болатти. Мошу йәрдики «бир чининиң төрттин бири»ниң һәҗими бәлким 0.25 литрчә еди; «чинә» ибраний тилида «каб» билән ипадилиниду.

6:29 Қан. 28:53

6:31 «Әгәр Шафатниң оғли Елишаниң беши бүгүн тенидә қалса...» — Исраилниң падишаси (Йорам, 8-бапни көрүң) немишкә Елишаға шундақ өч? Шүбһисизки, у падишани бутпәрәслиги (3:3ни көрүң) үчүн дайим әйиплигәчкә, униңға өч еди; Елиша йәнә, бу балаю-апәтләр дәл бутпәрәслигимиздин бешимизға чүшкән, дәп агаһ бәргән болса керәк.

6:31 1Пад. 19:2

[33] У улар билән сөзлишиватқанда, мана хәвәрчи униң қешиға чүшүп келип: «Падиша:
«Мана бу балаю-апәтниң өзи Пәрвәрдигар тәрипидин кәлди; мән зади немә дәп Пәрвәр-
дигарға йәнә үмүт бағлиярмән?» дәйду, деди.

7 [1] Елиша: Пәрвәрдигарниң сөзини аңлаңлар! Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Әтә мошу
вақитларда Самарийәниң дәрвазисида бир халта ақ ун бир шәкәлгә вә икки халта
арпа бир шәкәлгә сетилиду, — деди.
[2] Амма падиша белигини тутуп маңған қошун әмәлдари болса, Худаниң адимигә: Мана,
һәтта Пәрвәрдигар асманға түңлүк ачсиму, ундақ ишниң болуши мүмкинму?! деди. У:
— Сән өз көзүң билән көрисән, лекин шуниңдин йемәйсән, деди.
[3] Әнди дәрвазиниң түвидә төрт мохо кесили бар адәм олтиратти. Улар бир-биригә: Немә
үчүн мошу йәрдә өлүмни күтүп олтиримиз? [4] Шәһәргә кирәйли десәк, шәһәрдә ачар-
чилиқ болғачқа, у йәрдә өлимиз; бу йәрдә олтарсақму өлимиз. Қопуп Сурийләрниң
ләшкәргаһиға кетәйли. Улар бизни айиса тирик қалимиз; бизни өлтүрәйли десә өли-
миз, халас, — дейишти.
[5] Шуни дәп улар кәчқурун Сурийләрниң ләшкәргаһиға барғили қопти. Ләшкәргаһиниң
қешиға йетип кәлгәндә, мана һеч киши йоқ еди. [6] Чүнки Пәрвәрдигар Сурийләрниң
ләшкәргаһиға жәң һарвулири, атлар вә зор чоң қошунниң садасини аңлатқан еди. Шуни
аңлап улар бир-биригә: Мана, Исраилниң падишаси бишәк Һиттийларниң падишалири-
ни вә Мисирлиқларниң падишалирини үстимизгә һуҗум қилғили ялливапту, дейишти
; [7] кәчқурун қозғилип чедирлирини, ат билән ешәклирини ташлап ләшкәргаһни шу пети
қоюп, өз җанлирини қутқузуш үчүн бәдәр қачқан еди.
[8] Мохо кесили бар адәмләр ләшкәргаһниң йениға келип, бир чедирға кирип, йәп-ичип
униңдин күмүч билән алтунни вә кийимләрни елип йошуруп қоюшти. Андин улар йе-
нип келип, йәнә бир чедирға кирип у йәрдики олҗиниму елип йошуруп қоюшти.
[9] Андин улар бир-биригә: Бизниң бундақ қилғинимиз дурус әмәс. Бүгүн қутлуқ хәвәр
бар күндур, лекин биз тинмай туруватимиз. Сәһәргичә қалсақ бу яманлиқ бешимизға
чүшиду. Униң үчүн әнди берип падишаниң ордисидикиләргә бу хәвәрни йәткүзәйли,
деди. [10] Шуниң билән улар берип шәһәрниң дәрвазисидики пасибанларни чақирип
уларға: Биз Сурийләрниң ләшкәргаһиға чиқсақ, мана һеч ким йоқ екән, һәтта адәмниң
шәпәсиму йоқтур; бәлки атлар бағлақлиқ, ешәкләр бағлақлиқ болуп, чедирлар әйни
пети туриду, деди.
[11] Дәрвазидики пасибанлар шу хәвәрни товлап елан қилип, падишаниң ордисиға хәвәр
йәткүзди.
[12] Падиша кечиси қопуп хизмәткарлириға: — Мән Сурийләрниң бизгә немә қилмақчи
болғинини силәргә дәп берәй. Улар бизниң ачарчилиқта қалғинимизни билип, ләшкәр-
гаһдин чиқип далада мөкүнүвелип: — Исраиллар шәһәрдин чиқса, биз уларни тирик
тутуп, андин шәһәргә кирәләймиз, дейишкән гәп, деди.
[13] Хизмәткарлиридин бири җавап берип: — Бир нәччә кишини шәһәрдә қалған атлардин
бәшни елип (уларниң ақивити бу йәрдә қалған Исраилниң барлиқ кишилириниңкидин,
һәтта һалак болғанларниңкидин бәттәр болмайду!), уларни көрүп келишкә әвәтәйли,
деди.

6:33 **«хәвәрчи униң қешиға чүшүп келип: «Падиша: «Мана бу балаю-апәтниң өзи... йәнә үмүт бағлиярмән?» дәйду, деди»** — хәвәрчи, шүбһисизки, падишаниң өз сөзлирини йәткүзүватиду.
7:1 **«халта»** — мошу айәттә «халта» (ибраний тилида «сеаһ») тәхминән 4 литрчә келиду.
7:3 Лав. 13:46
7:6 Йәш. 13:4

[14] Шуниң билән улар икки жәң һарвуси билән уларға қатидиған атларни тәйяр қилди.
Падиша уларни Сурийләрниң қошунининң кәйнидин әвәтип: — Берип әһвални көрүп ке-
лиңлар, дәп буйруди.
[15] Булар уларниң изидин Иордан дәриясиғичә қоғлап барди; вә мана, пүткүл йол бойи
Сурийләр алдирап қачқанда ташливәткән кийим-кечәк вә һәр хил әсвап-үскүниләр
билән толған еди. Әлчиләр йенип келип падишаға шуни хәвәр қилди.
[16] У вақитта хәлиқ чиқип Сурийләрниң ләшкәргаһидин олжиларни талиди; шуниң
билән Пәрвәрдигарниң ейтқан сөзидәк, бир халта ақ ун бир шәкәлгә, икки халта арпа
бир шәкәлгә сетилди. [17] Әнди падиша билигини тутуп маңған һелиқи әмәлдарни дәрва-
зини башқурушқа тайинлап қойған еди. Әнди халайиқ дәрвазидин етилип чиққанда уни
дәссәп-чәйливәтти вә шуниң билән у өлди. Бу иш падиша Худаниң адимини тутмақ-
чи болуп, униң алдиға барғанда, дәл Елиша ейтқандәк болди. [18] Шуниң билән Худаниң
адими падишаға ейтқан шу сөз әмәлгә ашурулди: «Әтә мошу вақитларда Самарийәниң
дәрвазисида икки халта арпа бир шәкәлгә вә бир халта ақ ун бир шәкәлгә сетилиду».
[19] Амма һелиқи әмәлдар Худаниң адимигә: — «Мана, һәтта Пәрвәрдигар асманға түңлүк
ачсиму, ундақ бир ишниң болуши мүмкинму?!» дегән еди. У: — «Сән өз көзүң билән
көрисән, лекин шуниңдин йемәйсән», дегән еди.
[20] Униңға һәм дәл шундақ болди; чүнки хәлиқ уни дәрвазида дәссәп өлтүргән еди.

Елиша йәнә бир қетим Шунәмлик аялға ярдәм бериду

8 [1] Елиша өзи оғлини тирилдүргән аялға несиһәт қилип: — Сән вә өз өйдикилириң
билән берип, қәйәрдә олтарғидәк җай тапсаң, у йәрдә турғин; чүнки Пәрвәрдигар: —
Ачарчилиқ болсун, дәп бекитти. Бу ачарчилиқ зиминда йәттә жилғичә түгимәйду, деди.
[2] Шуниң билән у аял Худаниң адими ейтқандәк өз өйдикилири билән берип, Филистий-
ләрниң жутида йәттә жилғичә турди.
[3] Вә шундақ болдики, йәттә жил өткәндә, аял Филистийләрниң жутидин йенип кәлди;
у падишадин өйи билән зиминини өзигә қайтуруп беришни илтимас қилғили барди.
[4] Шу вақитта падиша Худаниң адимининң хизмәткари Гәһази билән сөзлишип униңға:
— Елиша қилған һәммә улуқ әмәлләрни маңа баян қилип бәргин, дәвататти. [5] Вә шун-
дақ болдики, у падишаға Елишаниң қандақ қилип бир өлүкни тирилдүргәнлигини дәп
бериватқанда, Елиша оғлини тирилдүргән шу аял падишадин өз өйи вә зиминини қай-
туруп беришни илтимас қилғили кәлди. Гәһази: — И падиша ғоҗам, мана, булар мән
ейтқан аял вә Елиша өлүмдин тирилдүргән оғли дәл шу, деди.
[6] Падиша аялдин соривиди, у шу вақиәни униңға дәп бәрди. Шуниң билән падиша бир
ағватни бәлгүләп: — Униң һәммә тәәллуқатлирини яндуруп бәргин вә шуниңдәк өз жу-
тидин кәткән күндин тартип бу вақитқичә йеридин чиққан һосулниң барлиқ киримини
униңға бәргин, деди.

Елиша Һазаәл билән көрүшиду

[7] Әнди Елиша Сурийәниң падишаси Бән-Һадад кесәл ятқинида Дәмәшққә кәлди. Пади-
шаға: Худаниң адими бу йәргә кәлди, дәп хәвәр берилди. [8] Падиша Һазаәлгә: — Өзәң бир
соға елип, Худаниң адимининң алдиға берип униң билән көрүшүп, у арқилиқ Пәрвәрди-
гардин мениң тоғрамда: «У бу кесәлдин сақиямду, сақаймайду» дәп сориғин, — деди.
[9] Шуниң билән Һазаәл униң билән көрүшүшкә барди. У өзи билән Дәмәшқтики һәр хил

8:1 2Пад. 4:34
8:8 1Пад. 14:2, 3; 2Пад. 1:2

есил маллардин қириқ төгә соға елип, униң алдиға берип: «Оғлуң Сурийәниң падишаси Бән-Һадад мени әвәтип, бу кесәлдин сақийиимәнму, сақаймаймәнму?» дәп сорайду, — деди.
[10] Елиша униңға: — Берип униңға: — Чоқум сақийисән, дәп ейтқин. Лекин Пәрвәрдигар маңа қандақла болмисун у чоқум өлиду, дәп вәһий қилди, деди.
[11] Худаниң адими таки Һазаәл хиҗил болуп кәткичә униңға тикилип қарап турди, андин Худаниң адими жиғлашқа башлиди.
[12] Һазаәл: — Ғоҗам немишкә жиғлайла! дәп сориди. У: — Мән сениң Исраилларға қилидиған яман ишлириңни билимән; чүнки сән уларниң қорғанлирини көйдүрүп, жигитлирини қилич билән өлтүрүп, ушшақ балилирини чөрүп ташлап, һамилдар аяллириниң қарнини йеривәтисән, деди.
[13] Һазаәл: — Мәнки ишттәк бир қулуң немә едим, ундақ улуқ ишларни қилаламтим? Елиша: — Пәрвәрдигар маңа сениң Сурийәниң падишаси болидиғанлиғиңни мәлум қилди, деди.
[14] У Елишаниң қешидин чиқип ғоҗисиниң йениға барди. Бән-Һадад униңдин: — Елиша саңа немә деди, дәп сориди. У: — У маңа силиниң тоғрилирида, чоқум сақийду, дәп ейтти, деди.
[15] Әтиси Һазаәл бир парчә бөзни елип, суға чилап падишаниң йүзини әтти. Шуниң билән у өлди; вә Һазаәл униң орнида падиша болди.

Йәһошафатниң оғли Йәһорам Йәһуданиң падишаси болуши атиси билән

2Тар. 21:2-20

[16] Исраилниң падишаси, Аһабниң оғли Йорамниң сәлтәнитиниң бәшинчи жилида,
Йәһошафат техи Йәһуданиң падишаси вақтида, Йәһошафатниң оғли Йәһорам Йәһуда-
ниң падишаси болди. [17] У падиша болғанда оттуз икки яшта болуп, Йерусалимда сәккиз
жил сәлтәнәт қилди. [18] У Аһабниң җәмәти қилғандәк Исраил падишалириниң йолида
жүрди (чүнки униң аяли Аһабниң қизи еди); у Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болған-
ни қилди . [19] Лекин Пәрвәрдигар Давутқа: — Сениң билән оғуллириңға «мәңгү өчмәй-
диған чирақ» беримән дегән вәдиси түпәйлидин у Йәһудани харап қилишни халимиди.
[20] Униң күнлиридә Едом Йәһуданиң идарә қилишиға исиян көтирип, азат болуп өз ал-
диға бир падишалиқ тиклиди. [21] Шуниң билән Йорам һәммә җәң һарвулири билән йолға
чиқип Заир шәһиригә өтти. У кечиси орнидин туруп, өзини вә җәң һарвулириниң сәр-
дарлирини қоршивалған Едомларға һуҗум қилип, уларни мағлуп қилди; лекин ахири-
да Йәһуда ләшкәрлири өз өйлиригә қечип кәтти. [22] Шуниң билән Едомлар Йәһуданиң
һөкүмранлиғидин бүгүнгичә азат болди. У вақитта Либнаһму исиян көтирип азат болди.

8:12 2Пад. 10:32; 12:17; 13:7
8:16 **«Йорам»** — «Йәһорам»ниң башқа бирхил шәкли. Мошу айәттә икки Йәһорам бар; биринчиси Исраил, йәни шималий падишалиқниң падишаси, иккинчиси Йәһуданиң падишаси. **«Йәһошафат техи Йәһуданиң падишаси вақтида, Йәһошафатниң оғли Йәһорам Йәһуданиң падишаси болди»** — демәк, Йәһошафат вә оғли Йәһорам иккиси тәң сәлтәнәт қилиду.
8:16 2Тар. 21:4, 5
8:19 **«Давут ... бир чирақ... беримән»** — «1Пад.» 11:36 вә изаһатни көрүң. «Чирақ» — бу көчмә мәналиқ сөз болуп, Давутниң хandanини көрситиду, әлвәттә; хanданниң мәвҗут болғанлиғи (1) Давутниң Худаға садиқ болғанлиғиға гувалиқ беридиған «чирақ» болиду; (2) Худаниң Давутқа: Сән арқилиқ пүткүл дунияни сорайдиған Мәсиһ туғулиду, дәп бәргән вәдисидә туридиғанлиғиға гувалиқ беридиған «чирақ» болиду.
8:19 2Сам. 7:13; 1Пад. 11:36; 15:4; Зәб. 131:17-18
8:20 Яр. 27:40; 2Тар. 21:8
8:21 **«Йорам һәммә җәң һарвулири билән...»** — «Йорам» яки «Йәһорам». **«Заир шәһиригә өтти»** — йәни Иордан дәриясидин өтти. **«ахирида Йәһуда ләшкәрлири өз өйлиригә қечип кәтти»** — әйни текстта «Йәһуда» дегән сөз йоқ. Лекин мошу йәрдә «ләшкәрләр» (ибраний тилида «хәлиқ») Йәһудий ләшкәрләрни көрсәтсә керәк.

[23] Әнди Йорамниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси болса «Йәһуда падиша-
лириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди? [24] Йорам өз ата-бови-
лири арисида ухлиди вә «Давутниң шәһири»дә ата-бовилириниң йенида дәпнә қилин-
ди. Оғли Аһазия униң орнида падиша болди.

Аһазия сәлтәнәт қилиду

2Тар. 22:1-6

[25] Исраилниң падишаси, Аһабниң оғли Йорамниң сәлтәнитиниң он иккинчи жили,
Йәһуда падишаси Йәһорамниң оғли Аһазия Йәһудаға падиша болди. [26] Аһазия пади-
ша болғанда жигирмә икки яшта болуп, Йерусалимда бир жил сәлтәнәт қилди. Униң
анисиниң исми Аталия еди; у Исраил падишаси Омриниң қизи еди. [27] Аһазия Аһаб-
ниң жәмәтиниң йолида жүрүп Аһабниң жәмәти қилғандәк, Худаниң нәзиридә рәзил
болғанни қилди; чүнки у Аһабниң күйоғли болуп униңға һәмжәмәт еди. [28] Аһабниң оғли
Йорам Сурийәниң падишаси Һазаәл билән Гилеадтики Рамотта соқушқанда Аһазия
униңға һәмдәмлишип соқушқа чиққан еди. Сурийләр Йорамни зәхимләндүрди. [29] Йо-
рам падиша Рамаһда Сурийә падишаси Һазаәл билән соқушқанда Сурийләрдин йегән
зәхмини давалитиш үчүн, Йизрәәлгә йенип кәлди. Аһабниң оғли Йорам кесәл болғачқа,
Йәһуданиң падишаси, Йәһорамниң оғли Аһазия уни йоқлиғили Йизрәәлгиму барди.

Йәһу падиша болиду

9 [1] Елиша пәйғәмбәр пәйғәмбәрләрниң шагиртлиридин бирини чақирип, униңға: —
«Белиңни бағлап бу май қачисини қолуңға елип, Гилеадтики Рамотқа барғин. [2] У
йәргә барғанда Нимшиниң нәвриси, Йәһошафатниң оғли Йәһуни тепип, өйигә кирип,
уни өз бурадәрлири арисидин орнидин турғузуп, ичкирики өйгә башлап кир. [3] Андин
қачидики майни бешиға қуюп: Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән сени Исраилға падиша
болушқа мәсиһ қилдим, дегин; шуни дәп болупла ишикни ечип, қечип чиққин, һаял
болма» — деди.
[4] Шуниң билән шу яш пәйғәмбәр жигит Гилеадтики Рамотқа барди. [5] У йәргә кәлгәндә,
мана, қошунниң сәрдарлири у йәрдә олтиратти. У: — И сәрдар, саңа бир сөзүм бар, деди.
Йәһу: — Қайсимизға? — дәп сориди.
У: — Саңа, и сәрдар, деди.
[6] У қопуп өйгә кирди. Жигит бешиға майни қуюп униңға мундақ деди: Исраилниң Ху-
даси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мән сени Пәрвәрдигарниң хәлқигә, йәни Исраилға
падиша болушқа мәсиһ қилдим. [7] Сән өз ғожаң Аһабниң жәмәтини йоқитисән; чүнки
өз куллирим пәйғәмбәрләрниң қени үчүн вә Пәрвәрдигарниң һәммә куллириниң қени
үчүн Йизәбәлдин интиқам алай. [8] Аһабниң пүткүл жәмәти йоқилиду; Аһабниң жәмәти-
дин Исраилдики һәммә әркәкләрни һәтта ажиз яки мәйип болсун һәммисини һалак қи-

---

8:23 **«Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири»** — бу китап Тәвраттики «Тарих-тәзкирә»ниң өзи әмәс, бирақ шүбһисизки, Тәвраттики «Тарих-тәзкирә» бу китаптин көп учурларни алған.
8:24 2Тар. 21:19
8:25 2Тар. 22:1
8:26 2Тар. 22:2
8:29 2Пад. 9:15; 22:6, 7
9:1 1Пад. 19:16
9:3 2Тар. 22:7
9:7 **«Йизәбәлдин интиқам алай»** — ибраний тилида «Йизәбәлниң қолидин интиқам алай».

лимән. 9 Мән Аһабниң җәмәтини Нибатниң оғли Йәробоамниң җәмәтидәк вә Ахияһниң
оғли Баашаниң җәмәтидәк йоқ қилимән. 10 Иштлар Йизәбәлни Йизрәәлдики шу парчә
йәрдә йәйду. Һеч ким уни дәпнә қилмайду».
Шуни дәп болупла жигит ишикни ечип қечип кәтти.
11 Йәһу өз ғоҗисиниң хизмәткарлириниң қешиға йенип чиққанда, улар униңдин: —
Һәммә иш течлиқму? Бу тәлвә сени немә иш билән издәп кәпту? — дәп сориди.
У уларға: Силәр шу киши вә униң сәпсәтәлирини билисиләр, — деди.
12 Улар: Ялған ейтма! Бизгә дәп бәргинә! девиди, у: — У маңа мундақ-мундақ дәп, Пәрвәр-
дигар мундақ дәйду: — «Сени Исраилниң үстидә падиша болушқа мәсиһ қилдим» дәп
ейтти — деди.
13 Шуниң билән уларниң һәммиси тонлирини селип, пәләмпәйдә йейип униңға паяндаз
қилди. Улар канай челип: «Йәһу падиша болди!» дәп җакалашти.
14 Шуниң билән Нимшиниң нәвриси, Йәһошафатниң оғли Йәһу Йорамни қәстлимәкчи
болди. У вақитта Йорам билән барлиқ Исраиллар Гилеадтики Рамотта туруп, у җайни
Сурийәниң падишаси Һазаәлниң һуҗумидин муһапизәт қиливататти. 15 Әнди Йорам
падиша Сурийәниң падишаси Һазаәл билән соқушқанда Сурийләрдин йегән зәхмидин
сақийиш үчүн Йизрәәлгә йенип кәлгән еди. Йәһу болса өзигә әгәшкәнләргә: Силәргә
лайиқ көрүнсә, Йизрәәлгә берип хәвәр бәргидәк һеч кимни шәһәрдин қачурмаңлар, де-
гән еди.
16 Йәһу бир җәң һарвусини һайдап Йизрәәлгә барди, чүнки Йорам у йәрдә кесәл билән
ятқан еди (Йәһуданиң падишаси Аһазия Йорамни йоқлиғили чүшүп кәлгән еди). 17 Әнди
күзәтчи Йизрәәлниң мунарида туруп, Йәһу қатарлиқ бир топ адәмләрни көрди. У: «Бир
топ адәмләрни көрдум» деди. Йорам: Бир атлиқ кишини уларниң алдиға әвәтиңлар, у
улардин: — һәммә иш течлиқму? — дәп сорисун, деди. 18 Шуниң билән атлиқ бир киши
уларниң алдиға берип: — Падиша, һәммә иш течлиқму, дәп сориди, деди.
Йәһу: — Течлиқму, әмәсму, буниң билән немә кариң? Бурулуп мениң кәйнимдин маң,
— деди. Күзәтчи падишаға хәвәр берип: — Хәвәрчи уларниң қешиға барди, лекин қайтип
кәлмиди» — деди.
19 Шуниң билән у йәнә бир атлиқ кишини маңдурди. У уларниң алдиға берип: — Падиша,
һәммә иш течлиқму, дәп сориди, деди.
Йәһу: — Течлиқму, әмәсму, буниң билән немә кариң? Бурулуп мениң кәйнимдин маң,
деди.
20 Күзәтчи падишаға хәвәр берип: — Хәвәрчи уларниң қешиға барди, лекин қайтип кәл-
миди. Әнди уларниң һарву һайдиши Нимшиниң оғли Йәһуниң һайдишидәк екән, чүнки
у тәлвиләрчә һайдайду, деди.
21 Йорам: — һарвуни қетиңлар, дәп буйрувиди, униң җәң һарвусини қетип тәйярлиди.
Андин Исраилниң падишаси Йорам билән Йәһуданиң падишаси Аһазия, һәр бири өз
җәң һарвусиға олтирип, Йәһуниң алдиға беришқа чиқти; улар униң билән Йизрәәллик
Наботниң етизлиғида учрашти.

9:8 **«һәммә әркәкләр»** — ибраний тилида: «тамға қарап сийидиған һәр бири» дәп ипадилиниду. **«аҗиз яки мәйип болсун һәммисини»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «яки қул яки һөр болсун, һәммисини...».
9:8 1Пад. 21:21
9:9 1Пад. 14:10; 15:29; 16:3,11
9:10 **«Йизрәәлдики шу парчә йәр»** — Аһаб падиша Наботтин қәстләп таритивалған йәрни көрситиду. «1Пад.» 21:1-24ни көрүң.
9:10 1Пад. 21:23
9:11 **«сәпсәтәлири»** — яки пәқәт «гәплири».
9:15 2Пад. 8:29
9:21 **«улар униң билән Йизрәәллик Наботниң етизлиғида учрашти»** — «1Пад.» 21:1-24ни көрүң.

[22] Йорам Йәһуни көргәндә, «И Йәһу, һәммә иш течлиқму? дәп сориди. У: — Анаң Йизәбәл-
ниң қилған бузуқчилиқлири вә җадугәрлиги шунчә җиқ турса, қандақму течлиқ боли-
ду?! — деди.
[23] Шуниң билән Йорам һарвуни яндуруп Аһазияға: «И Аһазия, асийлиқ!» дәп вақирап
бәдәр қачти.
[24] Йәһу оқясини қолиға елип, оқ селип Йорамниң кәйни тәрипидин униң икки мүри-
синиң арилиғидин атти. Я оқи униң жүригидин тешип чиқти вә у өз һарвусиға жиқи-
лип чүшти. [25] Йәһу өз йенидики әмәлдари Бидкарға: Уни елип Йизрәәллик Наботниң
етизлиғиға ташлиғин. Ядиңда болсунки, мән билән сән униң атиси Аһабниң кәйнидин
билләмаңғанда, Пәрвәрдигар униң тоғрисида мундақ бир һөкүм-вәһийни ейтқан: —
[26] «Мән түнүгүн Наботниң қени билән униң оғуллириниң қенини көрдүм, дәйду Пәрвәр-
дигар: Мана бу қан қәрзини дәл бу етизлиқта саңа яндуримән, дәйду Пәрвәрдигар».
Әнди Пәрвәрдигарниң шу сөзи бойичә, уни елип шу йәргә ташлиғин, — деди.
[27] Йәһуданиң падишаси Аһазия буни көргәндә «Бағдики равақ йоли» билән қачти. Лекин
Йәһу униң кәйнидин қоғлап: «Уни етиңлар!» дәп буйрувиди, улар уни Ибләамниң йе-
нида, Гур егизлигигә чиққан йолда атти. У Мәгиддоғичә қечип у йәрдә өлди. [28] Шуниң
билән униң хизмәткарлири униң җәситини җәң һарвусиға селип, Йерусалимға елип
берип, «Давутниң шәһири»дә ата-бовилириниң йениға өз қәбирдә дәпнә қилди [29] (Аһаб-
ниң оғли Йорамниң сәлтәнитиниң он биринчи жилида Аһазия Йәһудаға падиша болған
еди).
[30] Йәһу әнди Йизрәәлгә кәлди, Йизәбәл шуни аңлап көзлиригә сүрмә сүрүп, чачлири-
ни тарап, деризидин қарап туратти. [31] Йәһу дәрвазидин киргәндә у униңға: И Зимри, өз
ғоҗаңниң қатили, һәммә иш течлиқму? — дәп сориди.
[32] Йәһу бешини көтирип, деризигә қарап туруп: — Мән тәрәптә туридиған ким бар? дәп
соривиди, икки-үч ағват деризидин униңға қариди.
[33] У: Шу аялни төвәнгә ташлаңлар, дейишигила, улар уни төвәнгә ташлиди. Шуниң билән
униң қени һәм тамға һәм атларға чечилди. У уни атлириға дәсситип үстидин өтүп кәт-
ти.
[34] Андин у өйгә кирип йәп-ичкәндин кейин: Бу ләнити аялниң җәситини тәкшүрүп, уни
дәпнә қилиңлар. Чүнки немила болмисун у падишаниң мәликисидур, деди. [35] Лекин
улар уни дәпнә қиливетәйли дәп беривиди, униң баш сүйиги, аяқлири вә қолиниң алқи-
нидин башқа һеч йерини тапалмиди.
[36] Улар йенип келип бу хәвәрни униңға дегәндә у: — Бу иш Пәрвәрдигар Өз қули Тишби-
лиқ Илияс арқилиқ ейтқан муну сөзиниң әмәлгә ашурулушидур: — «Иштлар Йизрәәл-
дики шу парчә йәрдә Йизәбәлниң гөшини йәйду. [37] Йизәбәлниң өлүги сиртта, Йизрәәл-
дики шу парчә йәрдә қиғдәк йейилип кетиду вә шуниң билән һеч ким: «У Йизәбәл екән»
дейәлмәйду» — деди.

9:22 **«бузуқчилиқ»** — мошу йәрдә һәм зинахорлуқниң өзи һәм көчмә мәнада бутпәрәсликни көрсәтсә керәк.
9:25 **«...мундақ бир һөкүм-вәһийни ейтқан»** — ибраний тилида «...мундақ бир жүкни салған». Адәттә «жүк» Худаниң һөкүми яки җазасини җакалайдиған вәһийи еди.
9:26 1Пад. 21:19
9:27 **««Бағдики равақ йоли» билән»** — яки «Бәйт-һагганға баридиған йол билән».
9:27 2Тар. 22:7-9
9:31 **«Зимри»** — 44 жил илгири Исраил падиша Елаһдин йүз өрүп уни өлтүргән. «1Пад.» 16:9-20ни көрүң.
9:31 1Пад. 16:18
9:34 1Пад. 16:31
9:36 1Пад. 21:23

Йәһу Аһабниң җәмәтидикиләрни йоқитиду

10 [1] Әнди Самарийәдә Аһабниң йәтмиш оғли бар еди. Йәһу хәтләрни йезип
Самарийәгә, йәни Йизраәлдики әмәлдар-ақсақалларға вә Аһабниң җәмәтидики
пасибанларға әвәтти. Хәтләрдә мундақ дейилди: —
[2] «Силәр билән биллә ғоҗаңларниң оғуллири, җәң һарвулири билән атлар, қорғанлиқ
шәһәр вә савут-қуралларму бардур; шундақ болғандин кейин бу хәт силәргә тәккәндә,
[3] өз ғоҗаңларниң оғуллиридин әң яхшисини таллап, өз атисиниң тәхтигә олтарғузуп,
ғоҗаңларниң җәмәти үчүн соқушқа чиқиңлар!».
[4] Лекин улар дәккә-дүккигә чүшүп интайин қорқушуп: Мана икки падиша униң алдида
пут тирәп туралмиған йәрдә, биз қандақму пут тирәп туралаймиз? — дейишти.
[5] Шуниң билән орда беши, шәһәр башлиғи, ақсақаллар билән пасибанлар Йәһуға хәвәр
йәткүзүп: Биз сениң қуллириңмиз; сән һәр немә буйрусаң шуни қилимиз; һеч кимни
падиша қилмаймиз. Саңа немә мувапиқ көрүнсә шуни қилғин, дәп ейтти.
[6] Йәһу иккинчи хәтни йезип, хәттә: — «Әгәр мән тәрәптә болуп, мениң сөзлиримгә киришкә
рази болсаңлар өз ғоҗаңларниң оғуллириниң башлирини елип, әтә мошу вақитта Йизраәл-
гә, мениң қешимға уларни кәлтүрүңлар. Әнди падишаниң оғуллири йәтмиш киши болуп,
өзлирини баққан шәһәрниң улуқлириниң қешида туратти. [7] Хәт уларға тәккәндә улар шаһ-
задиләрни, йәтмишәйләнниң һәммисини өлтүрүп, башлирини севәтләргә селип, Йизраәлгә
Йәһуға әвәтти. [8] Бир хәвәрчи келип Йәһуға: Улар шаһзадиләрниң башлирини елип кәлди, дәп
хәвәр бәргәндә, у: Уларни икки дога қилип, дәрвазиниң алдида әтә әтигәнгичә қоюңлар, деди.
[9] Әтигәндә у чиқип, у йәрдә туруп пүткүл халайиққа: Силәр бегунасиләр; мана, мән
өзәм ғоҗамға қәст қилип уни өлтүрдүм; лекин буларниң һәммисини ким чепип өлтүр-
ди? [10] Әнди шуни билиңларки, Пәрвәрдигарниң һеч сөзи, йәни Пәрвәрдигар Аһабниң
җәмәти тоғрисида ейтқинидин һеч бир сөз йәрдә қалмайду. Чүнки Пәрвәрдигар Өз қули
Илияс арқилиқ ейтқиниға әмәл қилди, — деди.
[11] Андин кейин Йәһу Йизраәлдә Аһабниң җәмәтидин қалғанларниң һәммиси, униң
тәрипидики барлиқ әрбаблар, дост-ағинилири вә каһинлирини һеч кимни қалдурмай
өлтүрди. [12] Андин у орнидин туруп, Самарийәгә барди. Йолда кетиветип «падичиларға
тәвә Бәйт-Әкәд»кә йәткәндә. [13] Йәһу Йәһуда падишаси Аһазияниң қериндашлири билән
учрашти. У улардин: Силәр ким? — дәп сориди.
«Аһазияниң қериндашлири, падишаниң оғуллири вә ханишниң оғуллиридин һал со-
риғили баримиз, деди.
[14] У: Уларни тирик тутуңлар! дәп буйруди. Андин адәмлири уларни тирик тутти, андин
һәммисини Бәйт-Әкәдниң қудуғиниң йенида өлтүрүп, уларниң һеч бирини қоймиди.
Улар җәмий қириқ икки адәм еди. [15] У у йәрдин кетип барғанда униң алдиға чиққан
Рәкабниң оғли Йәһонадабқа йолуқти. У униңға салам қилип: Мениң көңлүм саңа садиқ
болғандәк, сениң көңлүңму маңа садиқму? — деди.
Садиқ, деди Йәһонадаб.

10:6 **«башлирини елиңлар»** — Йәһуниң тәливи бәлким қәстән мүҗмәл дейилгән еди. Ибраний тилида «башлирини елиш» дегәнлик «өзлирини елип келиш» яки «өлтүрүш» дегән икки бислиқ мәнада еди. Ақсақаллар вә пасибанлар падишаниң оғуллирини өлтүргәндин кейин, Йәһу уларни «Улар мән билән тәң бу ишларға мәсъул» дәп көрситәләйтти.
10:9 **«Силәр бегунасиләр; мана, мән өзәм ғоҗамға қәст қилип уни өлтүрдүм; лекин буларниң һәммисини ким чепип өлтүрди?»** — Йәһу һейлигәрлик билән шәһәрдики вә Йизраәлдики әмәлдарларни мән тәрәптә туриду, мән билән тәң мошу ишларға мәсъул, дәп халайиққа көрсәтмәкчи.
10:10 1Пад. 21:19, 21, 29
10:12 **««падичиларға тәвә Бәйт-Әкәд»кә»** — яки «қой падичилар жиғилидиған жай»ға...»
10:13 **«һал сориғили баримиз»** — ибраний тилида «һал сориғили чүшимиз».
10:13 2Тар. 22:8

Йәһу: — Ундақ болса қолуңни маңа бәргин, деди. У қолини беривиди, Йәһу уни жәң һарвусиға елип чиқип, өз йенида җай берип
16 униңға: Мән билән берип, Пәрвәрдигарға болған қизғинлиғимни көргин, деди. Шуниң билән у уни жәң һарвусиға олтарғузуп һайдап маңди.
17 У Самарийәгә кәлгәндә Аһабниң җәмәтидин Самарийәдә қалғанларниң һәммисини қирип түгәткичә өлтүрди. Бу иш Пәрвәрдигарниң Илиясқа ейтқан сөзиниң әмәлгә ашурулуши еди.

Йәһуниң Баал дегән бутниң каһин-пәйғәмбәрлирини қәтл қилиши

18 Андин Йәһу һәммә халайиқни жиғдуруп, уларға мундақ деди: — Аһаб Баалниң хизмитини аз қилған, лекин Йәһу униң хизмитини көп қилиду.
19 Буниң үчүн Баалниң барлиқ пәйғәмбәрлирини, униң қуллуғида болғанларниң һәммиси билән барлиқ каһинлирини маңа чақириңлар; һеч ким қалмисун, чүнки Баалға чоң қурбанлиқ сунғум бар; һәр ким һазир болмиса җенидин мәһрум болиду, деди. Лекин Йәһу бу ишни баалпәрәсләрни йоқитиш үчүн һейлигәрлик билән қилди.
20 Шуниң билән Йәһу: Баалға хас бир һейт бекитиңлар, девиди, улар шундақ елан қилди.
21 Йәһу пүткүл Исраилға тәклип әвәткәндә, барлиқ баалпәрәсләр кәлди; улардин һеч бири кам қалмай кәлди. Улар Баалниң бутханисиға кирди; шуниң билән Баалниң бутханиси бу бешидин йәнә бир бешиғичә лиқ толди.
22 У мурасим кийими бегигә: Һәммә Баалпәрәсләргә ибадәт кийимлирини әчиқип бәр, девиди, у кийимләрни уларға әчиқип бәрди.
23 Йәһу билән Рәкабниң оғли Йәһонадаб Баалниң бутханисиға кирип баалпәрәсләргә: Тәкшүрүп беқиңлар, бу йәрдә Пәрвәрдигарниң бәндилиридин һеч бири болмисун, бәлки пәқәт баалпәрәсләр болсун, деди.
24 Улар тәшәккүр қурбанлиқлири билән көйдүрмә қурбанлиқларни өткүзгили кирди. Йәһу сәксән адимини тешида қоюп уларға: Мән силәрниң илкиңларға тапшурған бу адәмләрдин бириси қолуңлардин қечип кәтсә, җениниң орнида җан берисиләр, деди.
25 Улар көйдүрмә қурбанлиқни өткүзүп болушиғила, Йәһу орда пасибанлири вә сәрдарларға: Кирип уларни қәтл қилип, һеч кимни чиққили қоймаңлар, дәп буйруди. Шуниң билән орда пасибанлири билән сәрдарлар уларни қилич биси билән қәтл қилип, өлүкләрни шу йәргә ташливәтти. Андин Баалниң бутханисиниң ичкиригә кирип
26 бут түврүкләрни Баалниң бутханисидин елип чиқип көйдүрүвәтти.
27 Улар йәнә Баалниң түврүк-һәйкилини чеқип, Баалниң бутханисини жиқитип уни бүгүнгә қәдәр һаҗәтханиға айландурди.
28 Йәһу шу йол билән Баални Исраил ичидин йоқ қилди.

Йәһуниң сәлтәнитиниң хуласиси

29 Йәһу Нибатниң оғли Йәробоамниң Исраилни гунаға путлаштурған гуналиридин, йәни Бәйт-Әл билән Дандики алтун мозай бутлиридин өзини жиғмиди.
30 Пәрвәрдигар Йәһуға: Сән убдан қилдиң; Мениң нәзиримгә мувапиқ көрүнгинини ада қилип, Аһабниң җәмәтигә көңлүмдики һәммә нийәтни беҗа қилип пүткүзгиниң үчүн, сениң оғуллириң төртинчи нәслигичә Исраилниң тәхтидә олтириду, деди.

10:15 **«саңа садиқ»** — ибраний тилида «көңлүңгә садиқ» дәп ипадилиниду. **«саңа садиқ болғандәк»** — яки «саңа дурус болғандәк». **«маңа садиқму»** — яки «маңа дурусму». Бу айәттики «Рәкабниң оғли Йәһонадаб» «Йәр.» 35:1-16дә тилға елинған «Рәкабниң оғли Йәһонадаб (Йонадаб)»қа охшаш адәм болуши мүмкин.
10:17 2Тар. 22:8
10:24 **«тәшәккүр қурбанлиқлири»** — яки пәқәт «қурбанлиқлар».
10:29 1Пад. 12:28
10:30 2Пад. 15:12

[31] Лекин Йәһу пүтүн қәлбидин Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң муқәддәс қанунида меңишқа көңүл бөлмиди; у Исраилни гунаға путлаштурған Йәробоамниң гуналиридин нери турмиди.
[32-33] Шу күнләрдә Пәрвәрдигар Исраилниң зиминини кесип-кесип азайтишқа башлиди. Чүнки Һазаәл Иордан дәриясиниң мәшриқ тәрипидин башлап Исраилниң чегаралиридин бөсүп өтүп уларға һуҗум қилди; у барлиқ Гилеад жутини, Арнон җилғисиниң йенидики Ароәрдин тартип Гилеадтин өтүп Башанғичә, Гад, Рубән вә Манассәһниң барлиқ жутлирини ишғал қилди.
[34] Әнди Йәһуниң башқа әмәллири һәм қилғанлириниң һәммиси, җүмлидин сәлтәнитиниң һәммә қудрити «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[35] Йәһу өз ата-бовилири арисида ухлиди вә Самарийәдә дәпнә қилинди. Андин оғли
Йәһоаһаз униң орнида падиша болди. [36] Йәһуниң Исраилниң үстидә Самарийәдә сәл-
тәнәт қилған вақти жигирмә сәккиз жил еди.

Ханиш Аталияниң өлтүрүлүши

2Тар. 22:10-12; 23:1-21

11 [1] Әнди Аһазияниң аниси Аталия оғлиниң өлгинини көргәндә, барлиқ шаһ нәслини өлтүрүшкә қозғалди.
[2] Лекин Йорам падишаниң қизи, йәни Аһазияниң сиңлиси Йәһошеба өлтүрүлүш алдида турған падишаниң оғуллириниң арисидин Аһазияниң оғли Йоашни оғриликчә елип чиқип, уни вә киндик анисини ястуқ-кирлик амбириға йошуруп қойди. Йоаш шу йол
билән Аталиядин йошуруп қелинип өлтүрүлмиди. [3] Андин кейин киндик аниси билән
Пәрвәрдигарниң өйидә алтә жилғичә йошурунуп турди. Шу вақитларда Аталия зиминда сәлтәнәт қилди.
[4] Йәттинчи жили Йәһояда адәм әвәтип Карийлар һәм орда пасибанлириниң йүз бешилирини Пәрвәрдигарниң өйигә чақиртип келип, улар билән әһдә қилишти. У уларға
Пәрвәрдигарниң өйидә қәсәм ичкүзүп, падишаниң оғлини көрсәтти. [5] Андин уларға
буйруп: Мана силәр қилишиңлар керәк болған иш шуки: — Шабат күнидә пасибанлиқ
нөвити кәлгән үчтин бири падишаниң ордисида пасибанлиқ күзити қилсун. [6] Үчтин
бири Сүр дегән дәрвазида турсун вә үчтин бири орда пасибанлар һойлисиниң кәйни-
дики дәрвазида турсун; шундақ қилип силәр орда үчүн пасибанлиқ қилисиләр. [7] Шабат
күнидә пасибанлиқ нөвитини қилип болған үчтин икки қисми Пәрвәрдигарниң өйи-
дә падишаниң қешида пасибанлиқ қилсун. [8] Силәр падишаниң әтрапида туруп, һәр бириңлар қолуңларға өз қуралиңларни елип, кимдәким сепиңлардин өткили урунса уни өлтүрүңлар; падиша чиқип-кирсә униң билән биллә жүрүңлар, деди.
[9] Йүз бешилар каһин Йәһояда барлиқ тапилиғанлирини беҗа кәлтүрүшти; һәр бир йүз беши өз адәмлирини, һәм шабат күнидә пасибанлиқ нөвитигә кәлгәнләрни һәм пасибанлиқ нөвитидин янғанларни қалдуруп қалди; андин Йәһояда каһинниң қешиға кәл-
ди. [10] Каһин болса Давут падишаниң Пәрвәрдигарниң өйидә сақлақлиқ нәйзә вә қалқан-
лирини йүз бешиларға тарқитип бәрди.

11:1 2Тар. 22:10
11:4 **«Карийлар»** — бәлким бир түркүм чәтәллик ләшкәрләрни көрситиду. Башқа бир нәччә хил тәрҗимилири учриши мүмкин.
11:4 2Тар. 23:1
11:6 **«Сүр дегән дәрвази»** — яки «Һул дәрвазиси».
11:9 2Тар. 23:8

[11] Орда пасибанлири тизилип, һәр бири өз қолида қуралини тутуп, ибадәтханиниң оң
тәрипидин тартип сол тәрипигичә қурбангаһ билән ибадәтханини бойлап падишаниң
әтрапида турди. [12] Йәһояда шаһзадини оттуриға чиқирип униң бешиға тажни кийгүзүп,
униңға гуванамиләрни берип, падиша болушқа хушбуй май билән мәсиһ қилди. Һәм-
мәйлән чавак челип: — «Падиша яшисун!» дәп товлашти.
[13] Аталия орда пасибанлири билән хәлиқниң товлашлирини аңлиғанда, Пәрвәрдигар-
ниң өйигә кирип, көпчиликниң арисиға кәлди. [14] У қаривиди, мана падиша қаидә-рәсим
бойичә түврүкниң йенида туратти. Падишаниң йенида әмәлдарлар билән канайчилар
тизилған еди; барлиқ жут хәлқи шатлинип, канай челишатти. Буни көргән Аталия кий-
имлирини житип: — Асийлиқ, асийлиқ! — дәп вақирди.
[15] Амма Йәһояда каһин қошунға мәсъул болған йүз бешиларға: Уни сәплириңлар отту-
рисидин сиртқа чиқириветиңлар; кимдәким униңға әгәшсә қиличлансун, дәп буйруди.
Чүнки каһин: — У Пәрвәрдигарниң өйидә өлтүрүлмисун, дәп ейтқан еди.
[16] Шуниң билән улар униңға йол бошитип бәрди; вә у падиша ордисиға киридиған ат
йолиға йетип кәлгәндә, улар у йәрдә уни өлтүрди.
[17] Йәһояда: — «Пәрвәрдигарниң хәлқи болайли» дәп Пәрвәрдигарниң вә падиша билән
хәлиқниң оттурисида бир әһдә тохтатти; падиша билән хәлиқниң оттурисида һәм бир
әһдә бағланди. [18] Андин барлиқ зиминдики хәлиқ Баалниң бутханисиға берип уни бу-
зуп ташлиди; униң қурбангаһлири билән мәбудлирини чеқип парә-парә қилип, Баал-
ниң каһини Маттанни қурбангаһларниң алдида өлтүрди. Андин кейин Йәһояда каһин
Пәрвәрдигарниң өйигә пасибанларни тайинлиди. [19] Андин у йүз бешилар, Карийлар,
орда пасибанлири вә жутниң һәммә хәлқини өзи билән елип келип, падишани Пәрвәр-
дигарниң өйидин башлап чүшүп, ордидики «Пасибанларниң дәрвазиси»дин падиша-
ниң ордисиға киргүзди; Йоаш падишалиқ тәхтигә олтарди.
[20] Жутниң барлиқ хәлқи шатлинатти; улар Аталияни падишаниң ордисиниң йенида қи-
личлап өлтүргәндин кейин, шәһәр тинич болуп қалди.

Йәһоаш Йәһудаға падиша болиду

2Тар. 24:1-27

[21] Йәһоаш йәттә яшқа киргәндә падиша болди.

12 [1] Йәһуниң сәлтәнитиниң йәттинчи жилида Йәһоаш падиша болди; у қириқ жил
Йерусалимда сәлтәнәт қилди. Униң аниси Бәәр-Шебалиқ Зибияһ еди. [2] Йәһоаш
Йәһояда каһин униңға несиһәт қилип турған барлиқ күнләрдә, Пәрвәрдигарниң
нәзиридә дурус болғанни қилди. [3] Пәқәт «жуқури жайлар»ла йоқитилмиди; хәлиқ
йәнила «жуқури жайлар»ға чиқип қурбанлиқ қилип хушбуй яқатти.

11:16 **«улар униңға йол бошитип ... ат йолиға йетип кәлгәндә, улар у йәрдә уни өлтүрди»** — яки «улар уни тутуп падиша ордисиға киридиған ат йолиға йетип кәлгәндә, шу йәрдә уни өлтүрди».
11:17 2Тар. 23:16
12:1 **«Йәһоаш»** — «Йоаш»ниң башқа шәкли.
12:2 **«Йәһоаш Йәһояда каһин униңға несиһәт қилип турған барлиқ күнләрдә, ... дурус болғанни қилди.»** — бу сөзгә қариғанда Йоаш Йәһояда өлгәндин кейин Пәрвәрдигарниң йолидин чиқип кәтти; вә дәрвәқә шундақ болди («2Тар.» 24:17-27ни көрүң).
12:3 **«жуқури жайлар»** — Тәвраттики «Кан.» 12:5-14дә вә башқа мунасивәтлик йәрләрдә, Худа Исраилларға: Бириси Маңа атап қурбанлиқ қилса, пәқәт «Өзәм таллиған жай»да қурбанлиқ қилсун, дәп тапилайду. Исраилниң тарихида Худа мошундақ қурбанлиқ қилидиған бир нәччә жайни бекиткән еди (бир вақитта пәқәт бирла жайни бекитәтти). Бирақ Исраиллар бәлким өз қолайлиғини көзләп (вә бәлким бутпәрәсләрниң иш-һәрикәтлирини дорап) Худаниң әмрини нәзиридин сақит қилип тағ чоққилири қатарлиқ жуқури жайларда Худаға ибадәт қилип

[4] Йәһоаш каһинларға: — Пәрвәрдигарниң өйигә Худаға аталған һәммә пул, җүмлидин
ройхәттин өткүзүлгән һәр кишиниң баҗ пули, қәсәм ичкәнләрниң пули вә һәр ким их-
тияри билән Пәрвәрдигарниң өйигә беғишлап әкәлгән һәммә пулни, [5] каһинлар ғәзни-
чиләрдин тапшурувелип Пәрвәрдигарниң өйиниң қайси йери бузулған болса, шу пулни
ишлитип шуларни оңшисун, деди.
[6] Лекин Йәһоаш падишаниң сәлтәнитиниң жигирмә үчинчи жилиғичә, каһинлар
ибадәтханиниң бузулған йәрлирини техичә оңлимиған еди. [7] Андин Йәһоаш падиша
Йәһояда каһин вә башқа каһинларни чақирип уларға: — Немишкә ибадәтханиниң бу-
зулған йәрлирини оңшимидиңлар? Мундин кейин ғәзничиләрдин пул алмаңлар вә
өзәңлар ибадәтханиниң бузулған йәрлирини оңлатмаңлар, деди.
[8] Шуниң билән каһинлар мақул болушуп: Биз буниңдин кейин хәлиқтин пул алмаймиз
һәм өзимиз ибадәтханиниң бузулған йәрлириниму оңшимаймиз, деди.
[9] Әнди Йәһояда каһин бир сандуқни елип чиқип, япқучидин бир төшүк тешип уни қур-
бангаһниң йениға қойди; кишиләр Пәрвәрдигарниң өйигә киргәндә, у оң тәрәптә ту-
ратти. Дәрвазиға қарайдиған каһинлар Пәрвәрдигарниң өйигә кәлтүрүлгән барлиқ
пулни униңға салатти. [10] Вә шундақ болаттики, улар сандуқта көп пул чүшкәнлигини
көрсә, падишаниң кативи билән баш каһин ибадәтханиға чиқип, Пәрвәрдигарниң өйи-
дики пулни халтиға чигип, санап қоятти. [11] Андин улар Пәрвәрдигарниң өйини оңшай-
диған иш башлириға өлчәп-һесаплап берәтти. Улар болса уни Пәрвәрдигарниң өйини
оңшайдиған яғашчи билән тамчилар, [12] ташчилар билән таштирашларға берәтти. Улар
мошу пулни Пәрвәрдигарниң өйиниң бузулған йәрлирини оңшашқа лазим болған яғач
билән оюлған ташларни сетивелишқа, шуниңдәк ибадәтханини оңшашқа вә һәммә
башқа чиқимға ишлитәтти. [13] Лекин Пәрвәрдигарниң өйигә кәлтүрүлгән пул ибадәт-
ханиға атилидиған күмүч қача-қучилар, пичақлар, пиялиләр, канайлар, йә алтундин
яки күмүчтин ясалған башқа һәр қандақ нәрсиләрни яситишқа ишлитилмәйтти. [14] Улар
бәлки шу пулни иш бешилириға берип, Пәрвәрдигарниң өйини оңшитатти. [15] Улар пул-
ни иш бежиргүчиләрниң ишләмчиләргә тәқсим қилип бериши үчүн тапшуратти; лекин
униң һесаватини қилмайтти; чүнки булар инсап билән иш қилатти. [16] Лекин итаәтсиз-
лик қурбанлиғи пули билән гуна қурбанлиғиға мунасивәтлик пуллар Пәрвәрдигарниң
өйигә елип келинмәйтти; у каһинларға тәвә еди.
[17] У вақитта Сурийә падишаси Һазаәл Гат шәһиригә һуҗум қилип, уни ишғал қилди. Ан-
дин Һазаәл Йерусалимға һуҗум қилишқа йүзләнди. [18] Шуниң билән Йәһуданиң пади-
шаси Йәһоаш өз ата-бовилири болған Йәһуда падишалири Йәһошафат, Йорам вә Аһазия
Пәрвәрдигарға тәғдим қилған һәммә муқәддәс буюмларни, вә өзи тәғдим қилғанлири-
ни Пәрвәрдигарниң өйи һәм падишаниң ордисиниң ғәзнилиридин издәп тапқан барлиқ

қурбанлиқ қилатти. Буниң шундақ бир хәтири бар едики, улар әтрапидики бутпәрәсләрниң тәсирини қобул қилип, шу йәрдә һәр хил бутларғиму чоқунуп, һәтта бутпәрәсләргә әгишип «инсан қурбанлиқ»ларниму қилиши мүмкин вә дәрвәқә көп вақитларда шундақ қилатти (мәсилән, «Әз.» 16:21, 20:26ни көрүң).

12:4 **«ройхәттин өткүзүлгән һәр кишиниң баҗ пули, қәсәм ичкәнләрниң пули»** — «Мис.» 30:11-16, «Лав.» 27-бапни көрүң.

12:4 2Пад. 22:3-21

12:5 **«каһинлар ғәзничиләрдин...»** — яки «каһинлар өз тонушлиридин...». «Каһинлар» — ибраний тилида «Һәр бир каһин...» дейилиду — демәк, һәр бир каһинниң бу ишқа болған айрим мәсъулийити барлиғи сәл тәкитлиниду.

12:7 **«...Мундин кейин ғәзничиләрдин пул алмаңлар вә өзәңлар ибадәтханиниң бузулған йәрлирини оңлатмаңлар»** — бу сөзгә қариғанда каһинлар һеч болмиғанда ибадәтханини оңшитиш хизмитидә мәсъулийәтсизлик қилған болса керәк. Бу сөзләрдин улар мошу пулларни хиянәт қилғанлиғи натайин.

– Башқа бирхил тәрҗимиси: «Муниңдин башлап ибадәтханиниң бузулған йәрлирини оңлитиш мәхситидә башқа ғәзничиләрдин пул алмаңлар». 8-айәт бизниң тәрҗимимизгә масрақ келиду.

12:12 **«таштирашлар»** — йәни таш нәқишчиләр еди.

12:17 2Пад. 8:12; 13:25; 2Тар. 24:23

алтунға қошуп, һәммисини Сурийәниң падишаси Һазаәлгә әвәтти; андин Һазаәл Йеру-
салимдин чекинди.
[19] Йоашниң башқа әмәллири һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң та-
рих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[20] Әнди Йәһоашниң хизмәткарлири униңға қәст қилип Силла давини тәрипидики Мил-
ло қәлъәсидә уни өлтүрди. [21] Униң хизмәткарлиридин Шимеатниң оғли Йозақар вә
Шомәрниң оғли Йәһозабад уни зәхимләндүрди, шуниң билән у өлди. У өз ата-бовили-
риниң арисида «Давутниң шәһири»дә дәпнә қилинди. Оғли Амазия униң орнида пади-
ша болди.

Йәһоаһаз Исраил үстидин һөкүм сүриду

13 [1] Аһазияниң оғли, Йәһуданиң падишаси Йоашниң сәлтәнитиниң жигирмә үчинчи
жили, Йәһуниң оғли Йәһоаһаз Самарийәдә Исраилға падиша болуп, Самарийәдә
он йәттә жил сәлтәнәт қилди. [2] У Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилип,
Исраилни гунаға путлаштурған Нибатниң оғли Йәробоамниң гуналириға әгишип
маңди; у улардин һеч чиқмиди. [3] Буниң үчүн Пәрвәрдигарниң ғәзиви Исраилға
қозғалди; у уларни Сурийәниң падишаси Һазаәлниң вә Һазаәлниң оғли Бән-Һададниң
қолиға тапшуруп бәрди.
[4] Йәһоаһаз Пәрвәрдигардин рәһим тилиди; вә Пәрвәрдигар Исраилниң қисилип қалған-
лиғини көрүп дуасиға қулақ салди. Чүнки Сурийәниң падишаси уларға зулум қилива-
татти. [5] Пәрвәрдигар Исраилға бир қутқазғучи тайинлиди; шуниң билән улар Сурийләр-
ниң қолидин азат болуп қутулди. Кейин Исраил йәнә бурунқидәк өз өй-чедирлиридә
маканлашти. [6] Лекин улар Исраилни гунаға путлаштурған Йәробоам җәмәтиниң гуна-
лиридин чиқмиди; улар йәнила шу йолда маңатти. Һәтта Самарийәдә бир «Ашәраһ»
бутму қалған еди.
[7] Сурийәниң падишаси Йәһоаһазға пәқәт әллик атлиқ ләшкәрни, он җәң һарвуси билән
он миң пиядә әскиринила қалдурған еди. Чүнки у Йәһоаһазниң қошунини йоқитип ха-
мандики топа-чаңдәк қиливәткән еди.
[8] Әнди Йәһоаһазниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси, җүмлидин сәлтәни-
тиниң һәммә қудрити «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта
пүтүлгән әмәсмиди? [9] Йәһоаһаз ата-бовилириниң арисида ухлиди вә Самарийәдә дәпнә
қилинди. Андин оғли Йоаш орнида падиша болди.

Йоаш Самарийә үстидин һөкүм сүриду
«Йоаш»ниң башқа шәкли «Йәһоаш»

[10] Йәһуданиң падишаси Йоашниң сәлтәнитиниң оттуз йәттинчи жилида Йәһоаһаз-
ниң оғли Йәһоаш Самарийәдә Исраилға падиша болуп, он алтә жил сәлтәнәт қил-
ди. [11] У Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди; у Исраилни гунаға пут-
лаштурған, Нибатниң оғли Йәробоамниң гуналириниң һеч қайсисини ташлимиди;
у шу йолда маңатти.

12:18 2Пад. 18:15
12:19 **«Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири»** — бу китап Тәвраттики «Тарих-тәзкирә» әмәс, бирақ шүбһисизки, Тәвраттики «Тарих-тәзкирә» униңдин көп учурлар алған еди.
12:20 2Пад. 14:5
13:6 **««Ашәраһ» бутлар»** — бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқләрдур. Дәрәқләр бәлким аял бут шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мумкин.
13:10 **«Йәһоаш»** — «Йоаш»ниң башқа шәкли.

[12] Әнди Йоашниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси, жүмлидин униң Йәһу-
даниң падишаси Амазия билән жәң қилип көрсәткән қудрити «Исраил падишалириниң
тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди? [13] Йоаш ата-бовилириниң ари-
сида ухлиди вә Йәробоам униң тәхтигә олтарди. Йоаш Самарийәдә Исраилниң падиша-
лири арисида дәпнә қилинди.

Елишаниң ахирқи бешарити

[14] Елиша өз әҗилини йәткүзидиған кесәл билән ятти. Исраилниң падишаси Йоаш униң
қешиға келип униң йүзигә еңишип жиғлап: И атам, и атам, Исраилниң җәң һарвуси һәм
атлиқ әскәрлири!» дәп пәряд көтәрди.
[15] Елиша униңға: Бир я билән я оқлирини кәлтүргин, деди. У я билән я оқлирини кәлтүр-
гәндә [16] Елиша Исраилниң падишасиға: Қолуңни яға селип тутқин, деди. У қолини қой-
ғанда Елишаму қоллирини падишаниң қоллириниң үстигә қоюп, униңға: [17] — Мәшриқ
тәрәптики деризини ачқин, деди. У уни ачқанда Елиша: Атқин, деди. У етивиди, Елиша
униңға: Мана бу Пәрвәрдигарниң нусрәт я оқи, йәни Сурийәниң үстидин нусрәт қази-
нидиған я оқидур. Сән Сурийләрни йоқатқичә Афәқтә улар билән җәң қилисән, деди.
[18] Андин у: — Я оқлирини қолуңға алғин, деди. Уларни алғанда, Елиша Исраилниң па-
дишасиға: Улар билән йәргә урғин, деди. У үч қетим уруп тохтиди. [19] Худаниң адими
униңға аччиқлинип: Сән бәш-алтә қетим урушуңға тоғра келәтти. Шундақ қилған бол-
саң, сән Сурийләрни уруп йоқитип үзүл-кесил мәғлуп қилаттиң; лекин әнди Сурийләр-
ни уруп, пәқәт үч қетимла мәғлуп қилалайсән, деди.
[20] Елиша өлүп дәпнә қилинди.
Әнди һәр жили, жил бешида Моаблардин топ-топ булаңчилар жутқа паракәндичилик
салатти. [21] Бир күни шундақ болдики, хәлиқ бир өлгән адәмни йәрлигигә қоюватқанда,
мана, улар бир топ булаңчиларни көрүп қалди, улар җәсәтни Елишаниң гөригә ташли-
ди. Җәсәт Елишаниң устихиниға тәккәндә, у тирилип, қопуп тик турди.
[22] Амма Сурийәниң падишаси Һазаәл болса Йәһоаһазниң һәммә күнлиридә Исраилға за-
лимлиқ қилатти. [23] Лекин Пәрвәрдигар уларға меһриван болуп ич ағритатти; Ибраһим
билән Исһақ вә Яқупқа бағлиған әһдиси түпәйлидин У уларға илтипат қилип, уларни
бүгүнгә қәдәр һалак қилмай, Өз һозуридин чиқириветишни халимиған еди.
[24] Сурийәниң падишаси Һазаәл өлди вә оғли Бән-Һадад униң орнида падиша болди. [25] Ан-
дин кейин Йәһоаһазниң оғли Йәһоаш Һазаәлниң оғли Бән-Һададниң қолидин Һазаәл өз
атиси Йәһоаһаздин җәңдә тартивалған шәһәрләрни яндурувалди. Йәһоаш уни уруп, үч
қетим мәғлуп қилип, шуниң билән Исраилниң шәһәрлирини яндурвалди.

Амазияниң Йәһудаға болған сәлтәнити

2Тар. 25:1-28

14 [1] Исраилниң падишаси Йәһоаһазниң оғли Йоашниң сәлтәнитиниң иккинчи
жилида Йәһудадики Йоашниң оғли Амазия Йәһудаға падиша болди. [2] Падиша
болғанда у жигирмә бәш яшқа киргән еди; у Йерусалимда жигирмә тоққуз жил сәлтәнәт
қилди. Униң аниси Йерусалимлиқ Йәһоаддан еди.

13:14 **«Исраилниң җәң һарвуси»** — яки «Исраилниң җәң һарвулири». **«Исраилниң җәң һарвуси һәм атлиқ әскәрлири!»** — дегән ибарә бәлким падишаниң Елиша пәйғәмбәргә болған һөрмитини билдүрәтти — Елиша пәйғәмбәр (Илияс пәйғәмбәрдәк) Исраилға һәм башпанаһ һәм өзи «бир кишилик қошун»дәк болуп кәлгән еди.
13:14 2Пад. 2:12
13:17 1Пад. 20:30
14:2 2Тар. 25:1

[3] Амазия Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилатти, лекин әждади Давут
қилғандәк әмәс, бәлки атиси Йоашниң барлиқ қилғанлири бойичә иш көрәтти. [4] Пәқәт
«жуқури жайлар»ла йоқитилмиди; хәлиқ йәнила «жуқури жайлар»ға чиқип қурбанлиқ
қилип хушбуй яқатти.
[5] Вә шундақ болдики, сәлтәнити униң қолида муқим болғанда, у падиша атисини өлтүргән хизмәткарлирини тутуп өлтүрди. [6] Лекин Мусаға чүширилгән қанун китавида
Пәрвәрдигарниң: «Атиларни оғуллири үчүн өлүмгә мәһкүм қилишқа болмайду йә оғуллирини атилири үчүн өлүмгә мәһкүм қилишқа болмайду, бәлки һәр бири өз гунайи
үчүн өлүмгә мәһкүм қилинсун» дәп пүтүлгән әмри бойичә, у өлтүргүчиләрниң балилирини өлүмгә мәһкүм қилмиди.
[7] У «Шор вадиси»да Едомийлардин он миң әскәрни өлтүрди вә җәң қилип Селани ишғал
қилип уни Йоқтәәл дәп атиди; бүгүнгичә у шундақ атилип кәлмәктә. [8] Андин кейин Амазия Исраилниң падишаси Йәһуниң нәвриси, Йәһоаһазниң оғли Йәһоашниң алдиға әлчиләрни маңдуруп: «Қени, җәң мәйданида йүз туранә көрүшәйли» деди.
[9] Исраилниң падишаси Йәһоаш Йәһуданиң падишаси Амазияға әлчи әвәтип мундақ
сөзләрни йәткүзди: — «Ливандики тикән Ливандики кедир дәриғигә сөз әвәтип: Өз қизиңни оғлумға хотунлуққа бәргин, деди. Лекин Ливандики бир явайи һайван өтүп кетивәтип, тикәнни дәссивәтти.
[10] Сән дәрвәқә Едомниң үстидин ғәлибә қилдиң; көңлүңдә өз-өзәңдин мәғрурлинип кәттиң. Әнди яйрап пәхирлән, бирақ өйдә қалғин; немишкә бешиңға күлпәт кәлтүрүп, өзәңни вә өзәң билән Йәһудани балаға жиқитисән?».
[11] Амма Амазия қулақ салмиди. Исраилниң падишаси Йәһоаш җәңгә чиқти; шуниң билән
у Йәһуданиң падишаси Амазия билән Йәһудадики Бәйт-Шәмәштә учришип соқушти.
[12] Йәһуданиң адәмлири Исраилниң адәмлири тәрипидин тирипирән қилинип, һәр бири
өз өйигә қечип кәтти. [13] Вә Исраилниң падишаси Йәһоаш Бәйт-Шәмәштә Аһазияниң нәвриси, Йәһоашниң оғли, Йәһуданиң падишаси Амазияни әсир қилип, Йерусалимға елип
барди; у Йерусалимниң сепилиниң Әфраим дәрвазисидин тартип бүҗәк дәрвазисиғичә
болған төрт йүз гәзлик бир бөлигини өрүвәтти.
[14] У Пәрвәрдигарниң өйидин һәмдә падишаниң ордисидики ғәзнидин тепилған барлиқ алтун-күмүч, һәммә қача-қучиларни буливалди вә кепиллик сүпитидә бир нәччә
тутқунни елип Самарийәгә йенип кәтти. [15] Амма Йәһоашниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси, җүмлидин униң Йәһуданиң падишаси Амазия билән җәң қилип көрсәткән қудрити «Исраил падишалириниң Тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән
әмәсмиди?
[16] Йәһоаш өз ата-бовилириниң арисида ухлиди вә Самарийәдә Исраилниң падишалириниң арисида дәпнә қилинди. Оғли Йәробоам униң орниға падиша болди. [17] Исраилниң падишаси Йәһоаһазниң оғли Йәһоаш өлгәндин кейин, Йәһоашниң оғли, Йәһуданиң падишаси Амазия он бәш жил өмүр көрди. [18] Әнди Амазияниң башқа әмәллири
һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән
китапта пүтүлгән әмәсмиди? [19] У Йерусалимда бәзиләр уни қәстләшкә киришкән
еди, Лақиш шәһиригә қечип кәтти; лекин қәстлигүчиләр кәйнидин Лақишқа адәм

14:3 **«әҗдади Давут»** — ибраний тилида «атиси Давут».
14:6 Қан. 24:16; Әз. 18:20
14:10 **«Немишкә бешиңға күлпәт кәлтүрүп, өзәңни вә өзәң билән Йәһудани балаға жиқитисән?»** — Йәһоаш ейтқан тәмсилниң умумий мәнаси: «Сән пәқәт бир тикәндурсән, өзәм кедирдәк улуқ адәммән, өзәңгә унчивала ишинип кәтмә. Сениң улуқ планиң һәртүрлүк тәсадипийлиқтин мәғлуп болуши мүмкин» дегәндәк. Гәрчә Йәһоаш падишани «бутпәрәс капир» дәп һесаплиғили болсиму, мошу йәрдә униң несиһәти тоғра еди.
14:13 **«төрт йүз гәзлик...»** — Тәвратта «гәз» (яки «җәйнәк») қолниң җәйнәктин бармақниң учиғичә болған узунлуғи, йәни 0.454 метр узунлуқ еди.

әвәтип у йәрдә уни өлтүрди. [20] Андин улар уни атларға артип Йерусалимға елип бар-
ди. У Йерусалимда ата-бовилириниң арисида «Давутниң шәһири»дә дәпнә қилин-
ди. [21] Йәһуданиң барлиқ хәлқи униң он алтә яшқа киргән оғли Азарияни тикләп, уни
атиси Амазияниң орнида падиша қилди. [22] (падиша атиси ата-бовилириниң арисида
ухлиғандин кейин, Елат шәһирини қайтидин ясап, Йәһудаға йәнә тәвә қилғучи дәл
Азария еди).

Йәробоам II-ниң Исраил үстигә падиша болуши

[23] Йәһуданиң падишаси Йоашниң оғли Амазияниң сәлтәнитиниң он бәшинчи жилида,
Исраилниң падишаси Йәһоашниң оғли Йәробоам һөкүм сүрүшкә башлап, Самарийәдә
қириқ бир жил сәлтәнәт қилди. [24] У Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди; у
Исраилни гунаға путлаштурған Нибатниң оғли Йәробоамниң гуналириниң һеч бирини
ташлимиди.
[25] Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарниң өз қули Гат-Һәфәрлик Амиттайниң оғли Юнус
пәйғәмбәр арқилиқ ейтқан сөзи әмәлгә ашурулуп, у шималда Хамат райониға кириш
еғизидин тартип җәнупта «Арабаһ деңизи»ғичә Исраилниң чегаралирини кеңәйтип
әслигә кәлтүрди. [26] Чүнки Пәрвәрдигар Исраилниң тартқан азаплириниң интайин қат-
тиқ екәнлигини көрди; аҗизлар һәм мәйиплардин башқа һеч ким қалмиди, Исраилға
мәдәткар йоқ еди. [27] Пәрвәрдигар: «Исраилниң намини асманниң астидин йоқитимән»
дегән әмәс еди; шуңа У Йәһоашниң оғли Йәробоамниң қоли билән уларни қутқузди.
[28] Әнди Йәробоамниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси, җүмлидин униң
сәлтәнитиниң қудрити вә қандақ җәң қилип, әсли Йәһудаға тәвә болған Дәмәшқ билән
Хаматни яндурувалғанлиғи «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән ки-
тапта пүтүлгән әмәсмиди?
[29] Йәробоам ата-бовилири, йәни Исраилниң падишалириниң арисида ухлиди вә оғли
Зәкәрия униң орнида падиша болди.

Азария — йәни Уззия — Йәһудаға сәлтәнәт қилиду

2Тар. 26:1-23

15 [1] Исраилниң падишаси Йәробоамниң сәлтәнитиниң жигирмә йәттинчи жилида
Амазияниң оғли Азария Йәһуданиң падишаси болди. [2] Он алтә яшқа киргәндә
падиша болуп Йерусалимда әллик икки жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми
Йәколия болуп, у Йерусалимлиқ еди. [3] У атиси Амазияниң барлиқ қилғанлиридәк
Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилатти. [4] Пәқәт «жуқури җайлар»ла
йоқитилмиди; хәлиқ йәнила «жуқури җайлар»ға чиқип қурбанлиқ қилип хушбуй яқатти.
[5] Амма Пәрвәрдигар падишани уруп, униң өлүмигичә уни мохо кесилигә муптила

14:19 2Тар. 25:27
14:21 2Тар. 26:1
14:22 **«падиша ...Елат шәһирини қайтидин ясап, Йәһудаға йәнә тәвә қилғучи дәл Азария еди»** — яки «падиша атиси өз ата-бовилириниң арисида ухлиғандин кейин, Азария Елат шәһирини қайтидин ясап уни Йәһудаға йәнә тәвә қилди»
14:25 **«Хамат райониға кириш еғизидин тартип...»** — яки «Либо-Хаматтин тартип...». **«Арабаһ деңизи»** — «Өлүк деңиз»дур.
14:25 Юн. 1:1; Мат. 12:39, 40
14:26 **«аҗизлар һәм мәйиплардин башқа һеч ким қалмиди, Исраилға мәдәткар йоқ еди»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «мәйли қул болсун, һөр болсун, Исраилға мәдәткар йоқ еди».
15:1 **«Азария»** — «Азария»ниң башқа шәкли «Уззия».
15:1 2Пад. 14:21; 2Тар. 26:1
15:2 2Тар. 26:1, 3; 2Тар. 27:3

қилғач, у айрим өйдә туратти вә падишаниң оғли Йотам ордини башқуруп жутниң
хәлқиниң үстигә һөкүм сүрәтти.
[6] Азарияниң башқа әмәллири һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң
тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди? [7] Азария ата-бовилириниң ари-
сида ухлиди; кишиләр уни «Давутниң шәһири»дә ата-бовилириниң арисида дәпнә қил-
ди. Оғли Йотам униң орнида падиша болди.

Исраил үстигә йәнә бир нәччә падиша қисқа вақит сәлтәнәт қилиду

[8] Йәһуда падишаси Азарияниң сәлтәнитиниң оттуз сәккизинчи жилида, Йәробоамниң
оғли Зәкәрия Самарийәдә Исраилға падиша болуп, алтә ай сәлтәнәт қилди. [9] У ата-бови-
лири қилғандәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилатти; у Исраилни гунаға
путлаштурған Нибатниң оғли Йәробоамниң гуналиридин чиқмиди.
[10] Ябәшниң оғли Шаллум униңға қәст қилип, уни хәлиқниң алдида уруп өлтүрди вә
униң орнида падиша болди. [11] Зәкәрияниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәмми-
си «Исраил падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[12] Униң өлтүрүлүши Пәрвәрдигарниң Йәһуға: — Сениң оғуллириң төртинчи нәслигичә
Исраилниң тәхтидә олтириду, дегән сөзини әмәлгә ашурди. Дәрвәқә шундақ болди.
[13] Ябәшниң оғли Шаллум Йәһуда падишаси Азарияниң сәлтәнитиниң оттуз тоққузин-
чи жилида падиша болуп, Самарийәдә толуқ бир ай сәлтәнәт қилди. [14] Гадиниң оғли
Мәнаһәм Тирзаһдин чиқип, Самарийәгә келип, Ябәшниң оғли Шаллумни шу йәрдә уруп
өлтүрди вә униң орнида падиша болди.
[15] Шаллумниң башқа ишлири, жүмлидин униң қәст қилишлири, мана «Исраил падиша-
лириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгәндур.
[16] Шу чағда Мәнаһәм Типсаһ шәһиригә һуҗум қилип, у йәрдә туруватқанларниң һәмми-
сини өлтүрди; у йәнә Тирзаһдин тартип униңға тәвә барлиқ зиминлирини вәйран қил-
ди. Улар тән берип дәрвазини ачмиғини үчүн шәһәргә шундақ һуҗум қилдики, һәтта
униңдики җими һамилдар аялларниң қарнини житип өлтүрди.

Мәнаһәмниң Исраил үстигә болған сәлтәнити

[17] Йәһуда падишаси Азария сәлтәнитиниң оттуз тоққузинчи жилида, Гадиниң оғли
Мәнаһәм Исраилға падиша болуп, Самарийәдә он жил сәлтәнәт қилди. [18] У Пәрвәрдигар-
ниң нәзиридә рәзил болғанни қилип, пүтүн өмридә Исраилни гунаға путлаштурған Ни-
батниң оғли Йәробоамниң гуналиридин чиқмиди. [19] Асурийәниң падишаси Пул Исраил
зиминиға таҗавуз қилди; у вақитта Мәнаһәм: «Падишалиғимниң мустәһкәмлиги үчүн
маңа ярдәм қилғайла» дәп униңға миң талант күмүч бәрди. [20] Мәнаһәм Асурийәниң
падишасиға беридиған шу пулни Исраилниң һәммә бай адәмлиригә баҗ селиш билән
алди; у һәр бирцидин әллик шәкәл күмүч алди. Шуниң билән Асурийәниң падишаси қай-
тип кәтти вә бу зиминда туруп қалмиди.
[21] Мәнаһәмниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси «Исраил падишалириниң
тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди? [22] Мәнаһәм ата-бовилириниң
арисида ухлиди вә оғли Пәкаһия орнида падиша болди.

15:5 **«Пәрвәрдигар падишани уруп, униң өлүмигичә уни мохо кесилигә муптила қилғач, у айрим өйдә туратти»** — бу вақиә тоғрилиқ «2Тар.» 26:16-21ни көрүң.
15:12 2Пад. 10:30
15:19 **«миң талант күмүч»** — бир талант бәлким 30.6 килограм еди, шуңа бу 30.6 тонна күмүч еди.
15:19 1Тар. 5:26
15:20 **«әллик шәкәл»** — бәлким 570 грам күмүч болатти.

Пәкаһияниң Исраил үстигә болған сәлтәнити

23 Йәһуда падишаси Азарияниң сәлтәнитиниң әллигинчи жилида, Мәнаһәмниң оғли
Пәкаһия Самарийәдә Исраилға падиша болуп, икки жил сәлтәнәт қилди. 24 У Пәрвәрди-
гарниң нәзиридә рәзил болғанни қилип, Исраилни гунаға путлаштурған Нибатниң оғли
Йәробоамниң гуналиридин чиқмиди.
25 Вә униң сәрдари Рәмалияниң оғли Пикаһ униңға қәст қилип уни Самарийәдә, пади-
ша ордисидики қәләдә өлтүрди; шу иштa Аргоб билән Арийә вә әллик Гилеадлиқ киши
Пикаһ тәрәптә турди; у Пәкаһияни өлтүрүп униң орнида падиша болди. 26 Пәкаһияниң
башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси болса, мана «Исраил падишалириниң та-
рих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгәндур.

Пикаһниң Исраил үстигә болған сәлтәнити

27 Йәһуданиң падишаси Азарияниң сәлтәнитиниң әллик иккинчи жилида, Рәмалияниң
оғли Пикаһ Самарийәдә Исраилға падиша болуп, жигирмә жил сәлтәнәт қилди. 28 У
Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилип Исраилни гунаға путлаштурған Ни-
батниң оғли Йәробоамниң гуналиридин чиқмиди.
29 Исраилниң падишаси Пикаһниң күнлиридә Асурийәниң падишаси Тиглат-Пиләсәр
келип Ийон, Абәл-Бәйт-Маакаһ, Яноаһ, Кәдәш, Һазор, Гилеад, Галилийә, җүмлидин Наф-
талиниң пүткүл зиминини ишғал қилип, шу йәрдики хәлиқни тутқун қилип, Асурийәгә
елип барди.
30 Әлаһниң оғли Һошия Рәмалияниң оғли Пикаһға қәст қилип уни өлтүрди. Уззияниң
оғли Йотамниң сәлтәнитиниң жигирминчи жилида, у Пикаһниң орнида падиша болди.
31 Пикаһниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси болса, мана «Исраил падиша-
лириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгәндур.

Йотамниң Йәһуда үстигә болған сәлтәнити

2Тар. 27:1-9

32 Исраилниң падишаси Рәмалияниң оғли Пикаһниң сәлтәнитиниң иккинчи жилида,
Уззияниң оғли Йотам Йәһудаға падиша болди. 33 У падиша болғанда жигирмә бәш яшқа
киргән болуп, Йерусалимда он алтә жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми Йәруша
еди; у Задокниң қизи еди.
34 Йотам атиси Уззияниң барлиқ қилғанлиридәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус
болғанни қилатти. 35 Пәқәт «жуқури җайлар»ла йоқитилмиди; хәлиқ йәнила «жуқури
җайлар»ға чиқип қурбанлиқ қилип хушбуй яқатти.
Пәрвәрдигарниң өйиниң «Жуқириқи дәрваза»сини ясиғучи шу еди.
36 Йотамниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси «Исраил падишалириниң та-
рих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
37 Шу чағларда Пәрвәрдигар Сурийәниң падишаси Рәзин билән Рәмалияниң оғли Пикаһ-
ни Йәһудаға һуҗум қилишқа қозғиди.
38 Йотам ата-бовилири арисида ухлиди вә ата-бовилириниң арисида атиси Давутниң
шәһиридә дәпнә қилинди. Оғли Аһаз орнида падиша болди.

15:29 Йәш. 8:23
15:30 **«Уззия»** — «Азария»ниң иккинчи шәклидур.
15:33 2Тар. 27:1-9
15:37 2Пад. 16:5; Йәш. 7:1

Аһазниң Йәһуда үстигә болған сәлтәнити

2Тар. 28:1-27

16 1 Рәмалияниң оғли Пикаһниң он йәттинчи жилида, Йотамниң оғли Аһаз Йәһудаға
падиша болди. 2 Аһаз падиша болғанда жигирмә яшқа киргән болуп, Йерусалимда
он алтә жил сәлтәнәт қилған еди. У атиси Давут қилғандәк әмәс, әксичә Пәрвәрдигарниң
нәзиридә дурус болғанни қилмиди. 3 У Исраилниң падишалириниң йолида маңатти,
һәтта Пәрвәрдигар Исраилниң алдидин һайдап чиқарған әлләрниң жиркиничлик
гуналириға әгишип, өз оғлини оттин өткүзүп көйдүрди. 4 У «жуқури жайлар»да,
дөңләрдә вә һәр бир көк дәрәқләрниң астида қурбанлиқ қилип, күҗә көйдүрәтти.
5 Шу вақитта Сурийәниң падишаси Рәзин билән Исраилниң падишаси, Рәмалияниң оғли
Пикаһ Йерусалимға һуҗум қилип, падиша Аһазни муһасиригә елип қоршивалғини
билән, лекин уни мәғлуп қилалмиди. 6 Әшу вақитта Сурийәниң падишаси Рәзин Елат
шәһирини Сурийәгә қайтурувалди вә шу йәрдә туруватқан Йәһудаларни һайдивәтти.
Андин Сурийләр келип у йәрдә олтирақлашти; улар бүгүнгичә шу йәрдә турмақта.
7 Аһаз Асурийәниң падишаси Тиглат-Пиләсәргә әлчиләрни әвәтип: Мән силиниң қул-
лири, силиниң оғуллири болимән; маңа һуҗум қиливатқан Сурийәниң падишасиниң
қолидин вә Исраилниң падишасиниң қолидин қутқузушқа чиққайла, деди. 8 Шуни ей-
тип Аһаз Пәрвәрдигарниң өйи вә падишаниң ордисидики ғәзниләрдики күмүч билән
алтунни соға қилип, Асурийәниң падишасиға әвәтти.
9 Асурийәниң падишаси униң тәливигә қошулди; шуниң билән Асурийәниң падиша-
си Дәмәшққә һуҗум қилип уни ишғал қилди; униңдики аһалини тутқун қилип Кир
шәһиригә елип барди вә Рәзинни өлтүрди. 10 Аһаз падиша әнди Асурийәниң падишаси
Тиглат-Пиләсәр билән көрүшкили Дәмәшққә барди вә шундақла Дәмәшқтики қурбан-
гаһни көрди. Андин Аһаз падиша шу қурбангаһниң рәсимини, униң барлиқ ясилиш
тәпсилатлириниң лайиһисини сизип, уни Урия каһинға йәткүзди. 11 Шуниң билән Урия
каһин Аһаз падиша Дәмәшқтин әвәткән барлиқ тәпсилатлар бойичә бир қурбангаһ яси-
ди. Аһаз падиша Дәмәшқтин йенип кәлмәстә, Урия каһин уни шундақ тәйяр қилған еди.
12 Падиша Дәмәшқтин йенип келип, қурбангаһни көрүп, қурбангаһқа берип, униң үстигә
қурбанлиқ сунди; 13 у қурбангаһниң үстигә көйдүрмә қурбанлиқ вә ашлиқ һәдийәсини
көйдүрүп, «шарап һәдийә»сини төкүп, «енақлиқ қурбанлиғи»ниң қенини чачти.
14 Шундақ қилип у Пәрвәрдигарниң һозуриниң алдидики мис қурбангаһни елип уни
Пәрвәрдигарниң өйи билән өзиниң қурбангаһиниң оттурисидин өткүзүп, өз қурбан-
гаһиниң шимал тәрипигә қойдурди. 15 Аһаз падиша Урия каһинға буйруқ қилип: Мошу
чоң қурбангаһ үстигә әтигәнлик көйдүрмә қурбанлиқ билән кәчлик ашлиқ һәдийәси-
ни, падишаниң көйдүрмә қурбанлиғи билән ашлиқ һәдийәсини, һәммә жутниң пүтүн
хәлқиниң көйдүрмә қурбанлиғи, ашлиқ һәдийә вә шарап һәдийәлирини көйдүрүп су-
нисән. Көйдүрмә қурбанлиқларниң барлиқ қанлири вә башқа қурбанлиқларниң барлиқ
қанлирини ушбу қурбанлиқниң үстигә төкисән. Мис қурбангаһ болса мениң йол сори-
шим үчүн болсун, деди.
16 Шуниң билән Урия каһин Аһаз падиша буйруғанниң һәммисини ада қилди.
17 Аһаз падиша дас тәгликлиригә бекитилгән тахтайларни кесип аҗритип, дасларни тәг-

16:1 2Тар. 28:1
16:3 Лав. 18:21; 20:2, 3; 2Пад. 17:31
16:5 Йәш. 7:1
16:8 2Тар. 28:21
16:14 **«Пәрвәрдигарниң өйи»** — мошу йәрдә ибадәтханидики «муқәддәс җай»ни көрситиду.
16:15 **«мис қурбангаһ болса мениң йол соришим үчүн болсун»** — падишаниң сөзиниң мәнаси бәлким «бу қурбангаһниң вастиси билән Пәрвәрдигардин йол сораймән». Қизиқ йери шуки, Аһаздәк бир инсан бутпәрәсликкә берилип кәткәндин кейин, йәнила Пәрвәрдигардин йол соримақчи болиду.

ликлиридин еливәтти; у мис «деңиз»ни тегидики мис уйларниң үстидин көтирип елип,
уни таш тахтайлиқ бир мәйданға қойдурди. [18] У Асурийә падишасини рази қилиш үчүн
Пәрвәрдигарниң өйигә тутишидиған «Шабат күнидики айванлиқ йол» билән падиша
ташқиридин киридиған йолни етивәтти.
[19] Аһазниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[20] Аһаз өз ата-бовилири арисида ухлиди; у ата-бовилириниң арисида «Давутниң шәһири»дә дәпнә қилинди; оғли Һәзәкия орнида падиша болди.

Һошия Исраил үстигә һөкүм сүриду

17 [1] Йәһуданиң падишаси Аһазниң сәлтәнитиниң он иккинчи жилида, Елаһниң
оғли Һошия Самарийәдә Исраилға падиша болуп, тоққуз жил сәлтәнәт қилди.
[2] У Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилатти; лекин униңдин илгири өткән
Исраилниң падишалиридәк ундақ рәзиллик қилмайтти.
[3] Асурийәниң падишаси Шалманәзәр униңға һуҗум қилғили чиққанда, Һошия униңға
бекинип соға-салам бәрди. [4] Амма Асурийәниң падишаси Һошияниң асийлиқ қилмақчи
болғинини байқиди; чүнки Һошия бурунқидәк Асурийәниң падишасиға жиллиқ соға-салам йоллимай, бәлки Мисирниң падишаси соға әлчиләрни маңдурған еди. Униң үчүн
Асурийәниң падишаси уни тутуп, бағлап зинданға соливәтти. [5] Андин Асурийәниң пади-
шаси чиқип пүткүл Исраил земинини талан-тараж қилип, Самарийәни үч жилғичә қамал
қилди. [6] Һошияниң сәлтәнитиниң тоққузинчи жилида, Асурийәниң падишаси Самарийәни ишғал қилип, Исраилларни Асурийәгә сүргүн қилип, уларни Халаһ шәһири, Гозандики Хабор дәриясиниң бойлири вә Медиаларниң шәһәрлиригә орунлаштурди.

Исраил, йәни шималий падишалиқниң гуналири вә җазалиниши — хуласә

[7] Мана, шундақ ишлар болди; чүнки Исраиллар өзлирини Мисирниң падишаси Пирәвнниң қолидин қутқузуп, Мисир земинидин чиқарған Пәрвәрдигар Худасиға гуна қилип
башқа илаһлардин қорқуп [8] Пәрвәрдигар Исраилларниң алдидин һайдиватқан ят әллиқләрниң қаидә-бәлгүлимилиридә, шундақла Исраилниң падишалири өзлири чиқарған
қаидә-бәлгүлимилиридә маңған еди. [9] Вә Исраиллар өз Пәрвәрдигар Худасиға қар-
ши чиқип, йошурунларчә тоғра болмиған ишларни қилди; улар барлиқ шәһәрлиридә
күзәт мунаридин мустәһкәм қорғанғичә «жуқури жайлар»ни ясиди. [10] Улар һәммә егиз
дөңләрдә вә һәммә көк дәрәқләрниң астида «бут түврүк» вә «Ашәраһ» бути турғузди.
[11] Пәрвәрдигар уларниң алдидин һайдап чиқарған ят әлликләр қилғандәк, улар һәммә
«жуқури жайлар»да хушбуй яқатти вә Пәрвәрдигарниң ғәзивини кәлтүридиған һәр хил
рәзил ишларни қилатти. [12] Гәрчә Пәрвәрдигар уларға: — «Бу ишни қилмаңлар!» дегән
болсиму, улар бутларниң қуллуғиға берилип кәткән еди.
[13] Пәрвәрдигар һәммә пәйғәмбәрләр билән һәммә алдин көргүчиләрниң вастиси билән
һәм Исраилни һәм Йәһудани агаһландуруп: Рәзил йоллириңлардин йенип, ата-бовили-

---

16:17 1Пад. 7:23-51
17:5 2Пад. 18:9
17:6 2Пад. 18:10; Йәш. 8:4
17:8 Лав. 18:3
17:9 **«күзәт мунаридин мустәһкәм қорғанғичә»** — мәнаси бәлким сепилдики мунардин шәһәрниң әң ичкирисидики қорғанғичә — башқичә ейтқанда, «сирттин ичкиригичә».
17:10 **««Ашәраһ» бутлар»** — бәлким бутпәрәсликкә беғишланған дәрәқләрдур. Дәрәқләр бәлким «аял мәбуд» шәклидә оюлған яки нәқишләнгән болуши мумкин еди.
17:12 Мис. 20:3, 4, 5; Қан. 5:7, 8, 9

риңларға тапиланған вә қуллирим болған пәйғәмбәрләр арқилиқ силәргә тәстиқлиған
пүтүн қанунға бойсунуп, Мениң әмирлирим вә Мениң бәлгүлимилиримни тутуңлар,
дегән еди. [14] Лекин улар қулақ салмай, Пәрвәрдигар Худасиға ишәнмигән ата-бовили-
ри қилғандәк, боюнлирини қаттиқ қилди. [15] Улар Униң бәлгүлимилирини, шундақла У
уларниң ата-бовилири билән түзгән әһдини вә уларға тапшурған агаһ-гуваларни чәткә
қаққан; улар әрзимәс нәрсиләргә әгишип, өзлири әрзимәс болуп чиқти; Пәрвәрдигар
уларға: — Әтрапиңлардики әлликләрниң қилғинидәк қилмаңлар, дегән дәл шу әлләргә
әгишип, рәзиллик қилатти. [16] Улар Худаси болған Пәрвәрдигарниң барлиқ әмирлирини
ташлап, өзлири үчүн қуйма мәбудларни, йәни икки мозайни қуйдурди, бир «Ашәраһ
бут» қилдурди, асмандики нурғунлиған ай-юлтузларға баш урди вә Баалниң қуллуғиға
кирди. [17] Улар өз оғуллири билән қизлирини оттин өткүзди, палчилиқ вә җадугәрлик
ишләтти, шундақла Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилиш үчүн, өзлирини
сетип Униң ғәзивини қозғиди. [18] Шуниң үчүн Пәрвәрдигар Исраилға интайин аччиқли-
нип, уларни Өз нәзиридин нери қилди; Йәһуданиң қәбилисидин башқа һеч қайсиси өз
зиминида қалдурулмиди.
[19] Лекин Йәһудаму өз Худаси Пәрвәрдигарниң әмирлирини тутмиди, бәлки Исраил
чиқарған қаидә-бәлгүлимиләр ичидә маңди. [20] Униң үчүн Пәрвәрдигар Исраилниң бар-
лиқ нәслини чәткә қақти; уларни Өз нәзиридин ташлиған күнигичә зиминида харлиққа
қалдуруп, булаңчиларниң қолиға тапшуруп бәрди. [21] У Исраилни Давутниң җәмәтидин
тартивалған еди. Улар Нибатниң оғли Йәробоамни падиша қилди вә Йәробоам болса
Исраилни Пәрвәрдигарниң йолидин яндуруп, уларни еғир бир гунаға патқузуп аздур-
ди. [22] Исраиллар Йәробоамниң қилған һәммә гуналирида жүрүп, улардин чиқмиди.
[23] Ахир берип Пәрвәрдигар Өз қуллири болған пәйғәмбәрләрниң вастиси билән ейтқан-
дәк, Исраилни Өз нәзиридин нери қилди; Исраиллар өз жутидин Асурийәгә елип кети-
лип, у йәрдә бүгүнгә қәдәр туруп кәлди.
[24] Амма Асурийәниң падишаси Бабил, Куттаһ, авва, Хамат вә Сәфарваимдин хәлиқни
йөткәп Исраилниң орниға Самарийәниң шәһәрлиригә маканлаштурди. Улар шуниң
билән Самарийәгә егидарчилиқ қилип шәһәрләрдә олтарди. [25] Вә шундақ болдики, улар
у йәрдә дәсләптә олтарғинида Пәрвәрдигардин қорқмиған еди; Пәрвәрдигар уларни
қийма-җийма қилидиған бир нәччә ширларни уларниң арисиға әвәтти. [26] Шуниң билән

17:13 **«тәстиқлиған»** — яки «әвәткән».
17:13 Йәр. 18:11; 25:5; 35:15
17:14 Қан. 31:27; Мал. 3:7
17:15 **«әрзимәс нәрсиләр»** — мошу йәрдә бутларни көрситиду.
17:16 **«асмандики нурғунлиған ай-юлтузлар»** — ибраний тилида «асмандики қошун» дегән сөз билән ипадилиниду. Тәвраттин билимизки, асмандики юлтузларниң пәриштиләр вә бәзи әһвалда асмандики яман күчләр биләнму мунасивити бар («Зәб.» 146:4, «Аюп» 38:4-7, «Вәһ.» 12:4ни көрүң).
17:16 Мис. 32:8; 1Пад. 12:28
17:17 **«оғул-қизлирини оттин өткүзүш»** — бәлким уларни «инсан қурбанлиғи» қилиштин ибарәт болуши мүмкин еди.
17:17 Лав. 20:3, 4; Қан. 18:10; 2Пад. 16:3
17:18 Һош. 1:6
17:19 Лав. 18:3
17:20 **«Пәрвәрдигар.... уларни Өз нәзиридин ташлиған күни»** — буниңда көздә тутулғини Худаниң Исраилларни Өз зиминидин сүргүн қилдуруш күнидин ибарәттур (23-айәтниму көрүң). Исраил хәлқиниң «Худаниң нәзиридин ташлиниши», йәни сүргүн болуши уларға нисбәтән Худаниң әң дәһшәтлик җазаси, әлвәттә.
17:21 **«У Исраилни Давутниң җәмәтидин тартивалған еди»** — ибраний тилида «У Исраилни Давутниң җәмәтидин житивалған еди». «1Пад.» 11:11, 11:31, 14:8ни көрүң.
17:21 1Пад. 12:16, 17, 26
17:23 **«У йәрдә , *йәни Асурийәдә* бүгүнгә қәдәр туруп кәлди»** — мошу сөзләр «Тарих-тәзкирә»ниң Йәһудадикиләр Бабил империйәсидин қайтип келиш (миладийәдин илгәрки 539-жили)тин илгири хатириләнгәнлигини аян қилиду.

Асурийәниң падишасиға хәвәр йәткүзүлүп: — Сили йөткәп Самарийәниң шәһәрлиридә
маканлаштурған хәлиқләр шу жутниң илаһиниң қаидә-йосунлирини билмәйду; шуңа
У уларниң арисиға ширларни әвәтти; мана булар уларни өлтүрмәктә, чүнки хәлиқ жут-
ниң илаһиниң қаидә-йосунлирини билмәйду, дейилди.
[27] Шуниң билән Асурийәниң падишаси әмир қилип: — Силәр у йәрдин елип кәлгән
каһинларниң бирини йәнә у йәргә апириңлар; у у йәрдә туруп, уларға у жутниң илаһи-
ниң қаидә-йосунлирини үгәтсун, — деди.
[28] Униң буйруғи билән улар Самарийәдин йөткигән каһинларниң бири келип, Бәйт-Әл-
дә туруп Пәрвәрдигарниң қорқунучини уларға үгәтти. [29] Лекин шу хәлиқләрниң һәр
бири өз илаһлириниң бутлирини ясап, Самарийәликләр салған «жуқури жайлар»дики
ибадәтгаһлар ичигә турғузди; һәр бир хәлиқ өзи турған шәһәрдә шундақ қилди. [30] Ба-
билдин кәлгәнләр Суккот-Бинот дегән мәбудни ясиди, Куттин кәлгәнләр Нәргал бутни,
Хаматтин кәлгәнләр Ашима бутни, [31] Аввийлар Нибһаз билән Тартак бутларни ясиди;
Сәфарвийлар Сәфарваимдики бутлири болған Адраммәләк билән Анаммәләккә өз ба-
лилирини атап отта көйдүрди.

[32] Улар әнди мошундақ һаләттә Пәрвәрдигардин қорқуп, өз арисидики һәр түрлүк адәм-
ләрни өзлири үчүн «жуқури жайлар»дики бутханиларда қурбанлиқларни сунидиған
каһин қилип бекиткән. [33] Улар Пәрвәрдигардин қорқатти вә шуниң билән тәң қайси әл-
дин кәлгән болса, шу әлниң қаидә-йосунлирида өз илаһлириниң қуллуғидиму болатти.
[34] Бүгүнгә қәдәр улар илгәрки адәтләр бойичә меңип кәлмәктә; улар Пәрвәрдигардин
қорқмай, Пәрвәрдигар Исраил дәп атиған Яқупниң әвлатлириға тапилиған бәлгүли-
миләр вә һөкүмләр, қанун вә әмирләргә мувапиқ иш көрмәйду. [35] Пәрвәрдигар улар
билән бир әһдә қилишип уларға буйруп: — «Башқа илаһлардин қорқмай, уларға сәждә
қилмай яки уларға баш урмай вә уларға қурбанлиқ қилмаңлар — [36] пәқәт зор қудрәт
вә узатқан билиги билән силәрни Мисир земинидин чиқарған Пәрвәрдигардинла
қорқуңлар, униңға сәждә қилиңлар вә униңға қурбанлиқ сунуңлар. [37] У силәр үчүн
пүткүзгән бәлгүлимиләр, һөкүмләр, қанун вә әмирни болса, уларни әбәткичә көңүл
бөлүп тутуңлар; башқа илаһлардин қорқмаңлар. [38] Мән силәр билән қилған әһдини
унтумаңлар йә башқа илаһлардин қорқмаңлар, [39] бәлки Худайиңлар Пәрвәрдигардин
қорқуңлар; вә У силәрни һәммә дүшмәнлириңларниң қолидин қутқузиду» — дегән еди.
[40] Лекин улар қулақ салмай, илгәрки қаидә-йосунларни жүргүзәтти.
[41] Мошу әлләр шу тәриқидә Пәрвәрдигардин қорқатти һәм ойма мәбудларниң қуллуғи-
да болатти; уларниң балилири билән балилириниң балилириму шундақ қилатти; өз
ата-бовилири қандақ қилған болса, уларму бүгүнки күнгичә шундақ қилип кәлди.

17:32 1Пад. 12:31
17:33 Зәф. 1:5
17:34 **«Улар Пәрвәрдигардин қорқмай, Пәрвәрдигар Исраил дәп атиған Яқупниң әвлатлириға тапилиған бәлгүлимиләр вә һөкүмләр, қанун вә әмирләргә мувапиқ иш көрмәйду»** — яки «Улар Пәрвәрдигардин қорқмай, өзлириниң бәлгүлимилири вә һөкүмлиригә мувапиқ иш көрмәйду вә Пәрвәрдигар Исраил дәп атиған Яқупниң әвлатлириға тапилиған қанун вә әмирләргә мувапиқ иш көрмәйду». Бу тәржимә тоғра болса, «өзлириниң бәлгүлимилири вә һөкүмлири» дегән бу сөз уларниң өз илаһлириниң бәлгүлимилири вә һөкүмлирини көрситиду.
17:34 Яр. 32:27; 35:10; 1Пад. 18:31
17:35 Һак. 6:10

Һәзәкия Йәһуданиң үстидә һөкүм сүриду

2Тар. 29:1-2; 31:1

18 [1] Елаһниң оғли, Исраилниң падишаси Һошияниң сәлтәнитиниң үчинчи жилида,
Йәһуданиң сабиқ падишаси Аһазниң оғли Һәзәкия Йәһудаға падиша болди. [2] У
падиша болғанда жигирмә бәш яшта болуп, Йерусалимда жигирмә тоққуз жил сәлтәнәт
қилди. Униң анисиниң исми Аби еди; у Зәкәрияниң қизи еди.
[3] Һәзәкия болса атиси Давутниң барлиқ қилғинидәк, Пәрвәрдигарниң нәзиридә ду-
рус болғанни қилатти. [4] У «жуқури жайлар»ни йоқитип, «бут түврүкләр»ни чекип
«Ашәраһ»ларни кесип ташлап, Муса ясатқан мис иланни чеқип парә-парә қилип (чүн-
ки у чаққичә Исраиллар униңға хушбуй яқатти), униңға «Нәһуштан!» дәп исим қойди.
[5] Һәзәкия Исраилниң Худаси Пәрвәрдигарға таянди. Бу җәһәттә нә униңдин кейин кәл-
гән нә униңдин илгири өткән Йәһуда падишалириниң арисидики һеч бири униңға йәт-
мәйтти. [6] У Пәрвәрдигарға чиң бағлинип униңға әгишиштин чиқмай, бәлки Пәрвәрди-
гар Мусаға буйруған әмирләрни тутатти.
[7] Пәрвәрдигар униң билән биллә еди; у қайсила ишқа чиқса шунинда раважлиқ болатти.
У Асурийә падишасиниң һакимийитигә қарши чиқип униңға беқинди болуштин янди.
[8] У Филистийләргә һуҗум қилип уларни Газа шәһири вә униң әтрапидики зиминли-
риғичә, күзәт мунаридин мустәһкәм қорғанғичә бесип мәғлуп қилди.
[9] Вә шундақ болдики, Һәзәкия падишаниң сәлтәнитиниң төртинчи жилида, йәни Исра-
илниң сабиқ падишаси Елаһниң оғли Һошияниң сәлтәнитиниң йәттинчи жилида,
Асурийәниң падишаси Шалманәзәр Самарийәгә һуҗум қилип уни қамал қилди. [10] Үч

18:1 2Тар. 28:27; 29:1
18:4 **«Нәһуштан!»** — «бир парчә мис, халас!» дегән мәнада. Бу илан тоғрилиқ «Чөл.» 21:4-9ни көрүң.
18:4 2Тар. 31:1
18:5 **«бу җәһәттә»** — демәк, Худаға тайиниш җәһәттә, иман-ишәшни ипадиләш тәрәптә.
18:8 **«күзәт мунаридин мустәһкәм қорғанғичә»** — мәнаси бәлким сепилдики мунардин шәһәрниң әң ичкирисидики қорғанғичә — башқичә ейтқанда, «сирттин ичкиригичә».
18:8 Йәш. 14:29, 30
18:9 2Пад. 17:3

жилдин кейин улар шәһәрни алди; Һәзәкияниң сәлтәнитиниң тоққузинчи жили, йәни
Исраил падишаси Һошияниң сәлтәнитиниң тоққузинчи жилида, Самарийә ишғал қи-
линди. [11] Андин Асурийәниң падишаси Исраилларни Асурийәгә елип кетип, уларни Ха-
лаһда, Гозандики Хабор дәриясиниң бойлирида вә Медиаларниң шәһәрлиридә макан-
лаштурди. [12] Чүнки улар өз Худаси Пәрвәрдигарниң авазиға итаәт қилмиди, бәлки Униң
әһдисигә, йәни Пәрвәрдигарниң қули Муса буйруғанниң һәммисигә хилаплиқ қилди;
улар яки қулақ салмиди, яки әмәл қилмиди.

Сәннахериб Йәһудаға тажавуз қилиду

2Тар. 32:1-9; Йәш. 36:1-22

[13] Һәзәкия падишаниң сәлтәнитиниң он төртинчи жили, Асурийәниң падишаси Сәнна-
хериб Йәһуданиң барлиқ қорғанлиқ шәһәрлиригә һужум қилип чиқип, уларни ишғал
қилди. [14] У вақитта Йәһуданиң падишаси Һәзәкия Лақишқа адәм әвәтип, Асурийәниң
падишасиға: Мән гунакар! Мәндин чекингәйла, үстүмгә һәр немә чүшәрсилә шуни
төләймән, — деди.
Асурийәниң падишаси Һәзәкияға үч йүз талант күмүч билән оттуз талант алтун тохти-
тип қойди. [15] Һәзәкия Пәрвәрдигарниң өйидики вә падишаниң ордисиниң ғәзнисидики
барлиқ күмүчни елип бәрди. [16] Шуниң билән бир вақитта Йәһуданиң падишаси Һәзәкия
Пәрвәрдигарниң өйиниң ишиклиридин вә өзи әслидә қаплатқан ишик кешәклиридин
алтунни ажритип елип, Асурийәниң падишасиға бәрди.
[17] Шу чағда Асурийә падишаси Сәннахериб Тартан, Раб-Сарис вә Раб-Шакәһлирини чоң
қошун билән Лақиш шәһиридин Йерусалимға, Һәзәкияниң йениға әвәтти. Улар Йеру-
салимға чиқип кәлди. Чиққанда, улар кир жуйғучиларниң етизиниң бойидики йолда,
жуқури көлчәкниң нориниң бешиға келип турди. [18] Улар падишани чақирғанда, Һилқи-
яниң оғли, ордини башқуридиған Елиаким, ординиң диванбеги Шәбна вә Асафниң оғли,
орда мирзибеги Йоаһлар уларниң йениға кәлди. [19] Вә Раб-Шакәһ уларға мундақ деди: —
«Силәр Һәзәкияға: — «Улуқ падиша, йәни Асурийә падишаси саңа мундақ деди, дәңлар: —
Сениң мошу ишәнгән таянчиң зади немиди?
[20] Сән: «Уруш қилишқа тәдбир-мәслиһәтимиз һәм күчимиз бар, дәйсән — бу пәқәт бир
қуруқ гәп, халас! — Сән зади кимгә тайинип маңа қарши өктә қописән? [21] Мана әнди сән
йериқи бар әшу қомуш һаса, йәни Мисирға тайинисән. Бириси униңға йөләнсә, униң
қолиға санжип кириду; Мисир падишаси Пирәвнгә таянғанларниң һәммиси шундақ бо-
лиду!
[22] Әгәр силәр маңа: «Биз Худайимиз болған Пәрвәрдигарға тайинимиз» — десәңлар,
Һәзәкия өзи Йәһудадикиләргә вә Йерусалимдикиләргә: «Силәр пәқәт Йерусалимдики

18:10 2Пад. 17:6
18:13 2Тар. 32:1; Йәш. 36:1
18:14 **«йүз талант күмүч билән оттуз талант алтун»** — бир талант бәлким 30.6 килограм еди, шуңа бу 9.06 тонна күмүч вә 0.906 тонна алтун еди.
18:16 **«Һәзәкия Пәрвәрдигарниң өйиниң ишиклиридин ... алтунни ажритип елип...»** — бу тексттә «алтун» дегән сөзниң өзи йоқ. Лекин ибадәтхана ичидики барлиқ яғачларға чапланған метал алтун болуши керәк еди («1Пад.» 6:32-35ни көрүң).
18:17 **«Тартан»** — Асурийә қошунлириниң баш сәрдариниң, «Раб-Сарис» баш ағватниң, «Раб-Шакәһ» падишаниң мәслиһәтчисиниң унвани болуши мумкин еди. **«Улар кир жуйғучиларниң етизиниң бойидики йолда, жуқури көлчәкниң нориниң бешиға келип турди»** — мошу йәр дәл Йәшая пәйғәмбәр Аһаз падиша билән көрүшүп, Асурийәниң тажавузи тоғрилиқ агаһландурған йәр («Йәш.» 7-бапни көрүң).
18:20 **«уруш қилиш тәдбир-мәслиһитимиз һәм күчимиз бар... сән зади кимгә тайинип маңа қарши өктә қописән?»** — мошу гепигә қариғанда, Асурийәдикиләрниң Йәшаяниң «Пәқәт Пәрвәрдигарға тайинишимиз керәк» дегән бешарәтлиридин хәвири бар охшайду.
18:21 Йәш. 36:6; Әз. 29:6, 7

мошу ибадәтгаһ алдидила ибадәт қилишиңлар керәк» дәп, униңға аталған «жуқури
жайлар»ни һәм қурбангаһларни йоқ қиливәттиғу? Улар әшу Пәрвәрдигарниң жуқури
жайлири әмәсмиди?
[23] Әнди һазир ғожайиним Асурийә падишаси билән бир тохтамға келиңлар: — «Әгәр
силәрдә уларға минәлигидәк әскәрлириңлар болса, мән силәргә икки миң атни бекарға
берәй!».
[24] Силәрдә ундақлар болмиса, ғожайинимниң әмәлдарлириниң әң кичиги болған бир
ләшкәр бешини қандақму чекиндүрәләйсиләр?! Гәрчә силәр жәң һарвулири вә атларни
елиш үчүн Мисирға тайинисиләр! [25] Мән мошу йәрни һалак қилиш үчүн Пәрвәрдигар-
сиз кәлдимму? Чүнки Пәрвәрдигар маңа: «Мошу зиминни һалак қилишқа чиққин» —
деди!».

[26] Елиаким, Шәбна вә Йоаһ Раб-Шакәһгә: —
Пеқирлириға арамий тилида сөзлисилә; биз буни чүшинимиз. Бизгә ибраний тилида
сөзлимисилә, гәплири сепилда турғанларниң қулиқиға кирмисун! — деди.
[27] Бирақ Раб-Шакәһ: —
Ғожайиним мени мошу гәпни ғожайиниңларға вә силәргила ейтишқа әвәткәнму? Мошу
гәпни силәр билән бирликтә сепилда олтарғанларға дейишкә әвәткән әмәсму? Чүнки
улар өз поқини йегүчи һәм өз сүйдүгини ичкүчи болиду!» — деди. [28] Андин Раб-Шакәһ
ибраний тилида жуқури аваз билән: «Улуқ падиша, йәни Асурийә падишасиниң сөзли-
рини аңлап қоюңлар!» — дәп вақириди.
[29] — «Падиша мундақ дәйду: — Һәзәкия силәрни алдап қоймисун! Чүнки у силәрни
падишаниң қолидин қутқузалмайду. [30] Униң силәрни: — «Пәрвәрдигар бизни жәзмән
қутқузиду; мошу шәһәр Асурийә падишасиниң қолиға чүшүп кәтмәйду» дәп Пәрвәр-
дигарға таяндурушиға йол қоймаңлар! [31] Һәзәкияға қулақ салмаңлар; чүнки Асурийә
падишаси мундақ дәйду: — Мән билән сүлһилишип, мән тәрәпкә өтүңлар; шундақ қил-
саңлар һәр бириңлар өзәңларниң үзүм бариңидин һәм өзәңларниң әнҗир дәриғидин
мевә йәйсиләр, һәр бириңлар өз су көлчигиңлардин су ичисиләр; [32] та мән келип силәр-
ни буғдайлиқ һәм шараплиқ бир зиминға, нени, үзүмзарлири вә зәйтун дәрәқлири бар,
һәсәл чиқиридиған бир зиминға, йәни зиминиңларға охшаш бир зиминға апирип қой-
ғичә йәп-ичивериңлар! Шуниң билән силәр тирик қелип, өлмәйсиләр! Һәзәкия силәргә:
— «Пәрвәрдигар бизни қутқузиду» десә униңға қулақ салмаңлар!
[33] Әл-жутларниң илаһ-бутлириниң бири өз зиминини Асурийә падишасиниң қоли-
дин қутқузғанму? [34] Хамат вә Арпад дегән жутларниң илаһ-бутлири қени? Сәфарваим,
Хена вә Ивваһ шәһәрлириниң илаһ-бутлири қени? Улар Самарийәни мениң қолумдин

18:22 **«... Улар әшу Пәрвәрдигарниң жуқури жайлири әмәсмиди?»** — Муса пәйғәмбәргә вәһий қилинған қанунға асасән, Исраиллар пәқәт Йерусалимдики ибадәтханидики қурбангаһтила қурбанлиқ қилишқа болатти. Әслидә һәзәкия мошу пәрманға асасән бутпәрәслик қилидиған қурбангаһларни һәм хата йол билән қурулған, «Пәрвәрдигарға атап» ибадәт қилидиған «жуқури жайлар»ни йоқатқан. Раб-Шакәһ шу гәп билән уни аңлиғучи Исраилларни қаймуқтурмақчи еди, әлвәттә.

18:23 **«Әгәр силәрдә уларға минәлигидәк әскәрлириңлар болса, мән силәргә икки миң атни бекарға берәй!»** — бу кинайилик, һәҗвий гәп, әлвәттә. Адәттики чағларда Йәһудада атлар наһайити аз еди. Уруш вақтида техиму азлап кетәтти. Атлиқ әскәрләр әмәс, һәтта аддий әскәрләрму наһайити аз еди.

18:26 **«арамий тили»** — Сурийәниң кона исми «Арам» еди. Кона заманда «сурийә тили» «арамий тили» дейиләтти. Асурийәму арамий тилини ишләткән.

18:27 **«... Улар өз поқини йегүчи һәм өз сүйдүгини ичкүчи болиду!»** — шәһәр муһасиригә чүшүп, униңда аш вә су қалмиған һаләттә хәлиқләр мошундақ қилишқа мәҗбур болиду.

18:32 **«...мән келип силәрни ... зиминиңларға охшаш бир зиминға апирип қойғичә йәп-ичивериңлар!»** — мошу гәпләр чирайлиқ болғини билән мәнаси ениқки: — «Мениң әсирлирим, қуллирим болисиләр!» дегәнлик. Жуқирида ейтқинимиздәк, Асурийә падишаси учиға чиққан һейлигәр алдамчи еди.

қутқузғанму?! [35] Мошу әл-жутларниң илаһ-бутлиридин өз зиминини қутқузған зади
ким бар? Шундақ екән, Пәрвәрдигар Йерусалимни мениң қолумдин қутқузаламду?» —
деди.
[36] Амма хәлиқ сүкүт қилип униңға жававән һеч қандақ бир сөз қилмиди; чүнки падиша-
ниң буйруғи шуки: —
«Униңға жавап бәрмәңлар».
[37] Андин Һилқияниң оғли, ордини башқуридиған Елиаким, орда диванбеги Шәбна вә
Асафниң оғли, орда мирзибеги Йоаһлар кийим-кечәклирини житишип, Һәзәкияниң йе-
ниға келип, Раб-Шакәһниң гәплирини униңға уқтурди.

Һәзәкия Худадин йол сорайду

2Тар. 32:20-21; Йәш. 37:1-38

19 [1] Шундақ болдики, Һәзәкия буни аңлиғанда, кийим-кечәклирини житип, өзини
бөз билән қаплап Пәрвәрдигарниң ибадәтханисиға кирди. [2] У Һилқияниң оғли,
ордини башқуридиған Елиаким, орда диванбеги Шәбна вә каһинларниң ақсақаллирини
бөз қапланған пети Амозниң оғли Йәшая пәйғәмбәргә әвәтти.
[3] Улар униңға: —
Һәзәкия мундақ дәйду: —
«Балилар туғулай дәп қалғанда аниниң туққидәк һали қалмиғандәк, мошу күн ава-
ричилик, рәсва қилинидиған, мазақ қилинидиған бир күнидур. [4] Өз ғожайини болған
Асурийә падишаси тирик Худани мазақ қилишқа әвәткән Раб-Шакәһниң мошу барлиқ
гәплирини Пәрвәрдигар Худайиң нәзиригә елип тиңшиса, буларни аңлиған Пәрвәрди-
гар Худайиң шу гәпләр үчүн униң дәккисини берәрмекин? Шуңа қелип қалған қалдиси
үчүн авазиңни көтирип, бир дуайиңни бәрсәң» — деди.
[5] Шу гәпләр билән Һәзәкияниң хизмәткарлири Йәшаяниң алдиға кәлди. [6] Йәшая уларға:
—
«Ғожайиниңларға: — Пәрвәрдигар мундақ деди: —
«Асурийә падишасиниң чапарманлириниң сән аңлиған әшу Маңа күпүрлүк қилғучи
гәплиридин қорқма; [7] Мана, Мән униңға бир роһни киргүзимән; шуниң билән у бир
иғвани аңлап, өз жутиға қайтиду. Мән уни өз зиминида турғузуп қилич билән өлтүргү-
зимән» — дәңлар» — деди.
[8] Раб-Шакәһ өзи кәлгән йоли билән қайтип маңғанда, Асурийә падишасиниң Лақиш
шәһиридин чекингәнлигини аңлап, Либнаһ шәһиригә қарши җәң қиливатқан падиша-
ниң йениға кәлди. [9] Чүнки падиша: «Мана, Ефиопийә падишаси Тирһакаһ сизгә қарши
җәң қилмақчи болуп йолға чиқти» дегән хәвәрни аңлиған еди. Лекин у йәнә Һәзәкияға
әлчиләрни мундақ хәт билән әвәтти: —
[10] «Силәр Йәһуда падишаси Һәзәкияға мундақ дәңарисалдилар: —
«Сән тайинидиған Худайиңниң саңа: «Йерусалим Асурийә падишасиниң қолиға тапшу-

---

19:2 Йәш. 1:1
19:7 **«... Мән униңға бир роһни киргүзимән; шуниң билән у бир иғвани аңлап, өз жутиға қайтиду. Мән уни өз зиминида турғузуп қилич билән өлтүргүзимән»** — Йәшаяниң мошу вәһийини диққәт билән оқусиңиз, у Һәзәкияниң (6-айәттики) тәливи бойичә дуа қилмай, бәлки беваситә хәвәрчиләргә жавап бәрди. Чүнки у аллибурун Асурийә тоғрилиқ нурғун бешарәтләрни қилған. Худа мошу пәйт-әһвал тоғрилиқ Исраилға уқтурған (мәсилән, «Йәш.» 10:5-21, 14:24-25ни көрүң). Бирақ Һәзәкия вә ордисидикиләр мошуларни вә униңдин башқа көргән карамәт мөҗизиләрни («Йәш.» 38-бапниму көрүң) пүтүнләй унтуп қалған охшайду.
19:9 **«Ефиопийә падишаси Тирһакаһ сизгә қарши җәң қилмақчи болуп йолға чиқти»** — бу иш әмәлийәт әмәс, һәмдә шу чағда мүмкин болмиған еди. Бирақ Худа Өзи әвәткүзгән «алдамчи роһ»ниң тәсири билән уни ишәндүргән.

рулмайду» дегинигә алданма; [11] мана, сән Асурийә падишалириниң һәммә әл-жутларни
немә қилғанлирини, уларни өз илаһ-бутлириға атап һалак қилғанлиғини аңлиғансән;
әнди өзәң қутқузуламсән?. [12] Ата-бовилирим һалак қилған әлләрниң өз илаһ-бутлири
уларни қутқузғанму? Гозан, Һаран, Рәзәф шәһиридикиләрничу, Телассарда турған Едән-
ләрничу? [13] Хамат падишаси, Арпад падишаси, Сәфарваим, Хена һәм Ивваһ шәһәрлири-
ниң падишалири қени?»».
[14] Шуниң билән Һәзәкия хәтни әкәлгүчиләрниң қолидин елип оқуп чиқти. Андин у
Пәрвәрдигарниң өйигә кирип, Пәрвәрдигарниң алдиға хәтни йейип қойди. [15] Вә Һәзәкия
Пәрвәрдигарға дуа қилип мундақ деди: —
«И керублар оттурисида турған Пәрвәрдигар, Исраилниң Худаси: —
Сән Өзәңдурсән, жаһандики барлиқ әл-жутларниң үстидики Худа пәқәт Өзәңдурсән;
асман-зиминни Яратқучисән.. [16] И Пәрвәрдигар, қулиқиңни төвән қилип аңлиғайсән;
көзүңни ачқайсән, и Пәрвәрдигар, көргәйсән; Сәннахерибниң адәм әвәтип мәңгү һаят
Худани һақарәтләп ейтқан гәплирини аңлиғайсән! [17] И Пәрвәрдигар, Асурийә падиша-
лири һәқиқәтән һәммә жутларни, шуларға беқинди болған жутларниму харабә қилип,.
[18] уларниң илаһ-бутлирини отқа ташливәткән; чүнки уларниң илаһлири илаһ әмәс, бәл-
ки инсан қоли билән ясалғанлири, яғач вә таш, халас; шуңа асурийлар уларни һалак
қилди. [19] Әнди, и Пәрвәрдигар Худайимиз, жаһандики барлиқ әл-жутларға Сениң, пәқәт
Сениңла Пәрвәрдигар екәнлигиңни билдүрүш үчүн, бизни униң қолидин қутқузғай-
сән!».
[20] Шуниң билән Амозниң оғли Йәшая Һәзәкияға сөз әвәтип мундақ деди: —
— Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Сениң Маңа Сәннахериб тоғрилиқ қилған дуайиңни аңлидим. [21] Пәрвәрдигарниң
униңға қарита дегән сөзи шудурки: —
«Пак қиз, йәни Зионниң қизи сени кәмситиду,
Сени мазақ қилип күлиду;
Йерусалимниң қизи кәйниңгә қарап бешини чайқайду;
[22] сән кимни мазақ қилип күпүрлүк қилдиң?
Сән кимгә қарши авазиңни көтирип,
Нәзириңни үстүн қилдиң?
Исраилдики Муқәддәс Болғучиға қарши!.
[23] Әлчилириң арқилиқ сән Рәбни мазақ қилип; —
«Мән нурғунлиған жәң һарвулирим билән тағ чоққисиға,
Ливан тағ бағрилириға йетип кәлдимки,
Униң егиз кедир дәрәқлирини, есил қариғайлирини кесиветимән;

19:11 **«өз илаһ-бутлириға атап һалак қилиш»** — бу дегәнлик ибраний тилида пәқәт бир сөз биләнла, йәни ««һарам» қилиш» яки ««һәрәм» қилиш» биләнла ипадилиниду.
19:13 **«Хамат, Арпад, Сәфарваим, Хена вә Ивваһ»** — мошу шәһәрләрниң бәзилириниң нәдә екәнлигини хәритидин көргили болиду, бәзилири бизгә бүгүнгә қәдәр намәлум.
19:15 **«керублар оттурисида турған»** — муқәддәс ибадәтханидики әң ичкири өй, йәни «әң муқәддәс жай» дегән өйдә, Худаниң «рәһим көрситидиған орун-тәхти» («кафарәт тәхти») («рәһимгаһ») бар еди. Мошу орунда Худа Исраилниң алаһидә қурбанлиқлириниң қанлирини қобул қилатти. Орнининң икки тәрипиниң һәр бирдә алтундин ясалған, тәхткә қаритилған бирдин «керуб» бар еди. Мусаниң дәвридин тартип Худаниң парлақ шан-шәриви сирлиқ һалда шу тәхтниң үстидә, йәни «керублар оттурисида» турған еди.
–Керублар болса интайин күчлүк бирхил пәриштиләр болуп, Худаниң чиқарған һөкүм-жазалирини бежириду.
–«Керублар оттурисида турған» дегини, сән бизгә йеқинлашқан һәм бизгә рәһим көрсәтмәкчи болған Худасән» дегәнликтур.
19:17 **«шуларға беқинди болған жутлар»** — мошу ибарини сөзмусөз тәржимә қилғанда «беқинди» дегән сөз йоқ. Биз шәрһләш үчүн уни қоштуқ.
19:22 **«күпүрлүк»** — ким өзини Худаниң орнида қоюп, «һәммә ишни қилалайман» десә, күпүрлүк қилған болиду, шундақла һаман бир күни жиқитилиду.

Мән униң әң чәт туралғусиға,
Униң әң бүк-барақсан орманзарлиғиға кирип житимән.
24 Өзәм қудуқ колап яқа жутниң сүйини ичтим;
Путумниң учидила мән Мисирниң барлиқ дәрия-өстәңлирини қурутувәттим — дедиң.
25 — Сән шуни аңлап бақмиғанмидиң?
Узундин буян Мән шуни бекиткәнмәнки,
Қедимдин тартип шәкилләндүргәнмәнки,
Һазир уни әмәлгә ашурдумки,
Мана, сән қәлә-қорғанлиқ шәһәрләрни харабиләргә айландурдуң;
26 Шуниң билән у йәрдә туруватқанлар күчсизлинип,
Йәргә қаритип қоюлди, шәрмәндә қилинди;
Улар өсиватқан от-чөптәк,
Юмран көк чөпләрдәк,
Өгүздики от-чөпләр өсмәй қуруп кәткәндәк болди.
27 Бирақ сениң олтарғиниңни, орнуңдин турғиниңни, чиқип-киргиниңни вә Маңа қар-
ши ғалҗирлишип кәткиниңни билимән;
28 Сениң Маңа қарши ғалҗирлишип кәткәнлигиңниң, һакавурлишип кәткәнлигиңниң
қулиқимға йәткәнлиги түпәйлидин,
Мән қармиғимни бурниңдин өткүзимән,
Жүгинимни ағзиңға салимән,
Вә өзәң кәлгән йол билән сени қайтуримән.
29 И Һәзәкия, шу иш саңа аламәт бешарәт болидуки,
Мошу жили өзлүгидин өскән,
Иккинчи жили шулардин чиққанларму силәрниң рисқиңлар болиду;
Үчинчи жили болса терийсиләр, орисиләр, үзүм көчәтлирини тикисиләр;
Улардин чиққан мевиләрни йәйсиләр.
30 Йәһуда җәмәтиниң қечип қутулған қалдиси болса йәнә төвәнгә қарап йилтиз тартиду,
Жуқириға қарап мевә бериду;
31 Чүнки Йерусалимдин бир қалдиси,

19:23 **«Униң әң бүк-барақсан орманзарлиғи»** — бу айәттики «бүк-барақсан» дегән сөз ибраний тилида «кармәл» дегән сөз билән ипадилиниду. Кармәл болса Исраилниң әң мунбәт вә чирайлиқ җайи еди. Шуниң билән падишаниң «униң «Кармәл» орманзарлиғиға киримән» дегини «униң (Ливанниң) әң чирайлиқ җайиға (һеч тосалғусиз) баримән» дегәндәк по атидиған мәнани ипадиләйтти. Ливанда «Кармәл» дегән җай йоқ.

19:24 **«... Путумниң учидила мән Мисирниң барлиқ дәрия-өстәңлирини қурутувәттим»** — жуқириқи 22-айәттә падиша өзиниң тәс ишларни қилалайдиғанлиғини, мәсилән Ливан районидики әң жуқури тағларға чиқалайдиғанлиғини (көчмә мәнаси, бәлким алийҗанап, күчлүк падишалардин үстүнлүккә еришидиғанлиғини көрситиду), әң есил нәрсиләргә еришидиғанлиғини тәсвирләйду. Мошу 24-айәттики «путум... қурутувәттим» дегини, деханниң пути биләнла топини иштирип ериқни тосуп, суни қурутувәткинидәк, «Мән халисамла наһайити асанла һәр қандақ ишни қилалаймән, һәтта Нил дәриясиниму қурутуветәләймән» дегән мәнмәнликни билдүрмәкчи.

19:26 **«өгүздики от-чөпләр...»** — бу дегәнликниң башқа хил тәрҗимилирини учритиш мүмкин.

19:28 **«Мән қармиғимни бурниңдин өткүзимән, жүгинимни ағзиңға салимән...»** — Асурийә падишалири мошундақ рәһимсиз йол билән әсирләрни ялап маңатти.

19:29 **«Мошу жили өзлүгидин өскән, иккинчи жили шулардин чиққанларму силәрниң рисқиңлар болиду; үчинчи жили болса терийсиләр, орисиләр, үзүм көчәтлирини тикисиләр; улардин чиққан мевиләрни йәйсиләр»** — мошу мөҗизә ишәш-етиқатни күчәйтиш үчүн һәм хәлиқни қутқузуш үчүн берилгән. Уруш вақтида терикчилик қилиш мүмкин әмәс; Асурийә қошуни кәткәндин кейинки жилидиму, қошунидин қелип қалғанлири паракәндичилик қилиши мүмкин еди. Шуңа мөҗизә үчинчи жилғичә созулиду.

–«Үзүм көчәтлирини тикисиләр... мевисини йәйсиләр» дегән вәдә, течлиқ мәзгилниң узун болидиғанлиғини көрситиду (үзүм таллирини өстүрүшкә узун вақит кетиду, әлвәттә).

–Кишиләрниң Асурийә қошунлириниң туюқсиз чекинишини «тәсадипийлиқтин» демәслиги үчүн, бу иккинчи мөҗизә берилди. Шундақтиму, мәзкур «Падишалар» дегән китапқа қариғанда, хәлиқләр йәнила икки мөҗизини тезла унтуйду, Худаға вапасизлиқ қиливериду.

Зион теғидин қечип қутулғанлар чиқиду;
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигарниң отлуқ муһәббити мошуни ада қилиду.
[32] Шуңа, Пәрвәрдигар Асурийә падишаси тоғрилиқ мундақ дәйду: —
У нә мошу шәһәргә йетип кәлмәйду,
Нә униңға бир тал оқму атмайду;
Нә қалқанни көтирип алдиға кәлмәйду,
Нә униңға қарита қашаларниму ясимайду.
[33] У қайси йол билән кәлгән болса,
У йол билән қайтиду вә мошу шәһәргә кәлмәйду — дәйду Пәрвәрдигар,
[34] — Чүнки Өзәм үчүн вә Мениң қулум Давут үчүн уни әтрапидики сепилдәк қоғдап қутқузимән».
[35] Шу кечә шундақ болдики, Пәрвәрдигарниң Пәриштиси чиқип, Асурийәликләрниң баргаһида бир йүз сәксән бәш миң әскәрни урди; мана, кишиләр әтигәндә орнидин турғанда, уларниң һәммисиниң өлгәнлигини көрди!
[36] Шуңа Асурийә падишаси Сәннахериб чекинип, йолға чиқип, Ниневә шәһиригә қайтип
турди. [37] Вә шундақ болдики, у өз бути Нисроқниң бутханисида униңға чоқунуватқанда, оғуллири Адраммәләк һәм Шарезәр уни қиличлап өлтүрүвәтти; андин улар болса Арарат дегән жутқа қечип кәтти. Униң оғли Есарһаддон униң орнида падиша болди.

Һәзәкия еғир кесәл болиду, дуа қилиду

2Тар. 32:24; Йәш. 38:1-22

20 [1] Шу күнләрдә Һәзәкия әҗәл кәлтүргүчи бир кесәлгә муптила болди. Амозниң оғли Йәшая пәйғәмбәр униң қешиға берип, униңға: —
«Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
— Өйүң тоғрилиқ вәсийәт қилғин; чүнки әҗәл кәлди, яшимайсән» — деди.
[2] Һәзәкия болса йүзини там тәрәпкә қилип Пәрвәрдигарға дуа қилип: —
[3] И Пәрвәрдигар, Сениң алдиңда мениң һәқиқәт вә пак дил билән меңип жүргәнлигимни, нәзириң алдиңда дурус болған ишларни қилғанлиғимни әсләп қойғайсән, — деди.
Вә Һәзәкия жиғлап екип кәтти.
[4] Йәшая чиқип ордидики оттура һойлиға йәтмәстә, Пәрвәрдигарниң сөзи униңға йетип мундақ дейилди: —
[5] Йенип берип хәлқимниң башламчиси Һәзәкияға мундақ дегин: —
«Пәрвәрдигар, атаң Давутниң Худаси мундақ дәйду: —
«Дуайиңни аңлидим, көз яшлириңни көрдүм; мана, Мән сени сақайтимән. Үчинчи күнидә Пәрвәрдигарниң өйигә чиқисән. [6] Күнлириңгә Мән йәнә он бәш жил қошимән; шуниң билән Мән сени вә бу шәһәрни Асурийә падишасиниң қолидин қутқузимән; Өзәм үчүн вә қулум Давут үчүн Мән бу шәһәрни әтрапидики сепилдәк қоғдаймән.

19:34 2Пад. 20:6
19:35 **«Пәрвәрдигарниң Пәриштиси»** — Тәврат дәвридә интайин алаһидә шәхс еди. Бәзи ишларда у Худаниң орнида көрүнәтти (мәсилән, Тәвраттики «Яр.» 18-бапни көрүң). «Тәбирләр»ниму көрүң.
19:35 Йәш. 37:36
19:37 **«У өз бути Нисроқниң бутханисида униңға чоқунуватқанда, оғуллири Адраммәләк һәм Шарезәр уни қиличлап өлтүрүвәтти»** — мошу вақиә Сәннахериб Исраилдин чекиништин 20 жил кейин (миладийәдин илгәрки 681-жили) болди.
19:37 2Тар. 32:21; Йәш. 37:38
20:1 2Тар. 32:24; Йәш. 38:1
20:5 **«атаң Давут»** — Һәзәкия Давут пәйғәмбәрниң он үчинчи әвлади еди.

[7] (Йәшая болса: — «Әнҗир пошкили тәйярлаңлар, деди. Улар уни елип келип, ярисиға
чапливиди, у сақайди. [8] Һәзәкия Йәшаядин: Пәрвәрдигар мени сақайтип, үчинчи күни
униң өйигә чиқидиғанлиғимни испатлайдиғанға қандақ бешарәтлик аламәт болиду?
— дәп сориған еди. [9] Йәшая: — Пәрвәрдигарниң Өзи ейтқан ишини җәзмән қилидиған-
лиғини саңа испатлаш үчүн Пәрвәрдигардин шундақ бешарәтлик аламәт болидуки, сән
қуяшниң пәләмпәй үстигә чүшкән сайисиниң он басқуч алдиға меңиши яки он басқуч
кәйнигә йенишини халамсән? — деди.
[10] Һәзәкия: Қуяш сайисиниң он басқуч алдиға меңиши асан; сайә он башқуч кәйнигә ян-
сун, дегән еди. [11] Шуниң билән Йәшая пәйғәмбәр Пәрвәрдигарға нида қилди вә У қуяш-
ниң Аһаз падиша қурған пәләмпәй басқучилири үстигә чүшкән сайисини яндуруп, он
басқуч кәйнигә маңдурди).

Бабил падишасидин кәлгән әлчиләр •••• Чоң бир хаталиқ

2Тар. 32:31-33; Йәш. 39:1-8

[12] Шу пәйттә Баладанниң оғли Бабил падишаси Меродақ-Баладан, Һәзәкияни кесәл бо-
луп йетип қапту, дәп аңлап, хәтләр һәдийә билән әвәтти. [13] Һәзәкия болса әлчиләрниң
гепини тиңшап, уларға барлиқ ғәзнә-амбарлирини, күмүчни, алтунни, дора-дәрман-
ларни, сәрхил майларни, савут-қураллар амбиридики һәммини вә байлиқлириниң бар-
лиғини көрсәтти; ордиси вә пүткүл падишалиғи ичидики нәрсиләрдин Һәзәкия уларға
көрсәтмигән бириму қалмиди.
[14] Андин Йәшая пәйғәмбәр Һәзәкияниң алдиға берип, униңдин: —
«Мошу кишиләр немә деди? Улар сени йоқлашқа нәдин кәлгән?» — дәп сориди.
Һәзәкия: — «Улар жирақ бир жуттин, йәни Бабилдин кәлгән» деди.
[15] Йәшая йәнә: — «Улар ордаңда немини көрди?» дәп сориди.
Һәзәкия: — «Ордамда бар нәрсиләрни улар көрди; байлиқлиримниң арисидин мән
уларға көрсәтмигән бириму қалмиди» — деди.
[16] Йәшая Һәзәкияға: Пәрвәрдигарниң сөзини аңлап қойғин: —
[17] — Мана шундақ күнләр келидуки, ордаңда бар нәрсиләр вә бүгүнгә қәдәр ата-бовили-
риң топлап, сақлап қойған һәммә Бабилға елип кетилиду; һеч нәрсә қалмайду — дәйду
Пәрвәрдигар.
[18] — Һәмдә Бабиллиқлар оғуллириңни, йәни өзәңдин болған әвлатлириңни елип кетиду;
шуниң билән улар Бабил падишасиниң ордисида ағват болиду.

20:12 **«Меродақ-Баладан»** — яки «Беродақ-Баладан». **«Бабил падишаси Меродақ-Баладан... хәтләр һәдийә билән әвәтти»** — Меродақ-Баладан Асурийә падишаси Сәннахериб тәрипидин миладийәдин илгәрки 702-жили ғулитилди. Мошу ишму шу жилда болған болуши керәк. Демәк, бу иш, йәни 20-бапта вә «Йәш.» 38-39-бапта тәсвирләнгән ишлар «2пад.» 18:17-37 вә 19-баптики ишлардин **илгири** йүз бәргән. Әнди немишкә улардин кейин хатириләнгән? Мошу иш тоғрилиқ «Йәш.» 39:1дики изаһатни көрүң.

20:18 **«Бабиллиқлар оғуллириңни, йәни өзәңдин болған әвлатлириңни елип кетиду ... улар Бабил падишасиниң ордисида ағват болиду»** — көрүнүштә аддий көрүнгән мошу вақиә үчүн немишкә мошу қаттиқ җазалиқ сөз чиқиду? Пикримизчә, үч сәвәви бар: —

–(1) Һәзәкия Худаға: «Қәдәмлиримни санап маңимән» дегән вәдини бәргән еди, лекин бу қетим Худадин һеч соримай шундақ қилған;

–(2) Әлчиләрниң кәлгәнлигидин у бәлким: «һазир мән «җаһанға даңқи чиққан адәммән», «кичик дөлитимизниң җаһанда орни бар» дәп тәкәббурлишип кәткән болуши мүмкин.

–(3) Мошулардин сирт, билишимизчә Меродақ-Баладан Асурийә империйәсигә қарши бир иттипақни бәрпа қилмақчи. У «тәкәллуп көрситидиған» мошу пурсәттин пайдилинип, Һәзәкияни иттипаққа қатнишишқа тәклип қилған. Өзини өлүмдин қутқузғанлиғини, қуяшниң нуриниң «кәйнигә янғанлиғи»дәк интайин карамәт мөҗизини көргән, Худаниң «Мән силәрни Асурийәдин қутқузимән» дегән вәдисини аңлиған Һәзәкия қандақму худасиз бир әл-жут билән иттипақлашмақчи болғанду?

–«Ағват» — пичиветилгән адәм, «Йәш.» 56:4-айәттики изаһатни көрүң.

[19] Һәзәкия әнди өз-өзигә «Өз күнлиримдә болса аман-течлиқ, Худаниң һәқиқәт-вапа-
лиғи болмамду?», дәп Йәшаяға: — «Сиз ейтқан Пәрвәрдигарниң мошу сөзи яхши екән»
— деди.
[20] Һәзәкияниң башқа әмәллири, җүмлидин униң сәлтәнитиниң қудрити, униң қандақ
қилип шәһәргә су тәминләш үчүн көл, шундақла су апиридиған нор ясиғанлиғи «Йәһу-
да падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[21] Һәзәкия ата-бовилириниң арисида ухлиди; оғли Манассәһ орнида падиша болди.

Манассәһниң Йәһуданиң үстидики сәлтәнити

2Тар. 33:1-9, 20

21 [1] Манассәһ падиша болғанда он икки яшта болуп, Йерусалимда әллик бәш
жил сәлтәнәт қилди. Униң анисиниң исми Һәфзибаһ еди. [2] У Пәрвәрдигар
Исраилларниң алдидин һайдап чиқиривәткән ят әлликләрниң жиркиничлик
адәтлиригә охшаш ишлар билән Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди. [3] У
атиси Һәзәкия бузуп йоқатқан «жуқури җайлар»ни қайтидин ясатти; у Баалға атап
қурбангаһларни салдуруп, Исраилниң падишаси Аһаб қилғандәк бир Ашәраһ мәбуд
ясиди; у асмандики нурғунлиған ай-юлтузларға баш урди вә уларниң қуллуғиға
кирди. [4] У Пәрвәрдигарниң өйидиму қурбангаһларни ясатти. Шу ибадәтханa
тоғрилиқ Пәрвәрдигар: Мән Йерусалимда Мениң намимни қойимән, дегән еди. [5] У
Пәрвәрдигарниң өйиниң икки һойлисида «асманниң қошуни»ға қурбангаһларни
атап ясатти. [6] Өз оғлини оттин өткүзди; җадугәрчилик билән палчилиқ ишләтти,
өзигә җинкәшләр билән әпсунчиларни бекитти; у Пәрвәрдигарниң нәзиридә сан-
санақсиз рәзилликни қилип униң ғәзивини қозғиди. [7] У ясатқан «Ашәраһ» ойма
мәбудни Худаниң өйигә қойди. Шу өй тоғрилиқ Пәрвәрдигар Давутқа вә униң оғли
Сулайманға: — «Бу өйдә, шундақла Исраилниң һәммә қәбилилириниң зиминлири
арисидин Мән таллиған Йерусалимда Өз намимни әбәткичә қалдуримән; [8] әгәр
Исраил пәқәт Мән уларға тапилиған барлиқ әмирләргә, йәни Өз қулум Муса уларға
буйруған барлиқ қанунға мувапиқ әмәл қилишқа көңүл қойсила, Мән уларниң
путлирини ата-бовилириға тәқсим қилған бу зиминдин қайтидин нери қилмаймән»,
дегән еди. [9] Лекин улар қулақ салмайтти; шуңлашқиму, Манассәһ уларни шундақ
аздурдики, улар Пәрвәрдигар Исраилларниң алдидин һалак қилған ят әлликләрдин
ашуруп рәзиллик қилатти.
[10] Шуңа Пәрвәрдигар Өз қуллири болған пәйғәмбәрләрниң вастиси арқилиқ мундақ
деди: —

20:19 **«Өз күнлиримдә болса аман-течлиқ, Худаниң һәқиқәт-вапалиғи болмамду?»** — Һәзәкия мошу сөзләрни йәнә очуқ ейтиши мүмкин. **«Сиз ейтқан Пәрвәрдигарниң мошу сөзи яхши екән»** — мошу айәттә, Һәзәкияниң өз-өзигә дегәнлири башқиларға, һәтта өз җәмәтигә болған бирхил беғәм, көйүмсиз позитсийисини билдүриду. Йәшая дегән бешарәт әмәлийәттә йүз жилдин кейин әмәлгә ашурулған; вақитниң созулуши болса бәлким Йәһуданиң кейинки бир падишаси (Йосия)ниң қаттиқ товва қилиши түпәйлидин болди.

20:20 2Тар. 32:30

21:1 2Тар. 33:1

21:3 **«асмандики нурғунлиған ай-юлтузлар»** — ««асманниң қошуни» дегән сөз билән ипадилиниду. Тәвраттин билимизки, асмандики юлтузларниң пәриштиләр вә бәзи әһвалда асмандики яман күчләр, йәни җин-шәйтанлар биләнму мунасивити бар («Зәб.» 146:4, «Аюп» 38:4-7, «Вәһ.» 12:4ни көрүң).

21:3 2Пад. 18:4

21:4 Қан. 12:5, 11; 2Сам. 7:13; 1Пад. 8:29; 9:3; 2Тар. 7:12; Зәб. 131:13, 14; Йәр. 32:34

21:5 **«асманниң қошуни»** — мошу йәрдә қуяш, ай вә юлтузларни көрситиду.

21:7 2Сам. 7:10; 1Пад. 8:16, 29; 9:3; 2Пад. 23:27

[11] Йәһуданиң падишаси Манассәһ бу жиркиничлик ишларни қилип, һәтта униңдин ил-
гири өткән Аморийлар қилған барлиқ рәзилликтин зиядә рәзиллик қилип, униң бутли-
ри билән Йәһуданиму гунаға аздурғини үчүн. [12] Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ
дәйду: —
«Мана, Йерусалим билән Йәһуданиң үстигә шундақ балаю-апәт кәлтүримәнки, кимки
уни аңлисила қулақлири зиңилдап кетиду. [13] Мән Самарийәни өлчигән тана вә Аһабниң
җәмәтини тәкшүргән тик өлчигүч жип билән Йерусалимни тәкшүртимән; киши қачи-
ни чайқап сүрткәндин кейин дүм көмтүрүп қойғандәк, Йерусалимни чайқап өрүймән.
[14] Мән мирасимниң қалғанлиридинму ваз кечип, дүшмәнлириниң қолиға тапшуримән;
уларни һәммә дүшмәнлиригә булаң-талаң объекти вә олҗа қилип беримән; [15] Чүн-
ки улар Мениң нәзиримдә рәзил болғанни қилип, уларниң ата-бовилири Мисирдин
чиққан күндин тартип бүгүнгичә ғәзивимни қозғап кәлди».
[16] Манассәһ әнди пүткүл Йерусалимни бир четидин йәнә бир четигичә қанға толдуруп,
көп наһәқ қан төккүзди вә охшашла өзи қиливатқан гунайи билән Йәһудаларни азду-
руп, уларниң Пәрвәрдигарниң нәзиридики рәзилликни қилишиға сәвәп болди.
[17] Манассәһниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси, җүмлидин у садир қилған
гуна «Йәһуда падишалириниң тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[18] Манассәһ ата-бовилириниң арисида ухлиди вә өз өйиниң беғида, йәни Уззаһниң беғи-
да дәпнә қилинди. Андин оғли Амон униң орнида падиша болди.

Амонниң Йәһуданиң үстидики сәлтәнити

2Тар. 33:21-25

[19] Амон падиша болғанда жигирмә икки яшта болуп, Йерусалимда икки жил сәлтәнәт
қилди. Униң анисиниң исми Мәшулләмәт еди; у Йотбаһлиқ Һарузниң қизи еди. [20] Амон
атиси Манассәһ қилғандәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилатти. [21] У ати-
си маңған барлиқ йолларда маңатти; у атиси қуллуғида болған бутларниң қуллуғида
болуп, уларға сәҗдә қилип, [22] Пәрвәрдигарниң йолида жүрмәй, өз ата-бовилириниң Ху-
даси Пәрвәрдигарни тәрк қилди. [23] Әнди Амонниң хизмәткарлири падишани қәстләп,
уни өз ордисида өлтүрди. [24] Лекин жут хәлқи Амон падишани қәстлигәнләрниң һәмми-
сини өлтүрди; андин жут хәлқи униң орнида оғли Йосияни падиша қилди.
[25] Амонниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң та-
рих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[26] У Уззаһниң беғида өз қәбирдә дәпнә қилинди. Андин оғли Йосия униң орнида падиша
болди.

21:11 Йәр. 15:4

21:13 **«Самарийәни өлчигән тана»** — шүбһисизки, Худаниң Самарийәниң үстигә чүшәргән җаза һөкүмини көрситиду; «Аһабниң җәмәтини тәкшүргән тик өлчигүч жип» — Худаниң Аһабниң җәмәтиниң үстигә чүшәргән җаза һөкүмини көрситиду. «Ам.» 7:7-8ни көрүң. **«киши қачини чайқап сүрткәндин кейин дүм көмтүрүп қойғандәк, Йерусалимни чайқап өрүймән»** — бу сөз, бәлким, Худаниң Йерусалимдин барлиқ аһалисини жирақ қилип, уни астин-үстин қиливетидиғанлиғини көрситиду. 14-айәтни көрүң.

21:14 **«мирасим»** — Исраилдики он икки қәбилә; «мирасимниң қалғанлири» — Исраилдин ялғуз қалған қәбилә, йәни Йәһудани көрситиду.

21:18 2Тар. 33:20

21:26 Мат. 1:10

Йосияниң Йәһуданиң үстидики сәлтәнити

2Тар. 34:1-28

22 [1] Йосия падиша болғанда сәккиз яшта болуп, Йерусалимда оттуз бир жил сәлтәнәт
қилди. Униң анисиниң исми Йәдидаһ еди; у Бозкатлиқ Адаяниң қизи еди. [2] Йосия
Пәрвәрдигарниң нәзиридә дурус болғанни қилип, һәр ишта атиси Давутниң барлиқ
йолида жүрүп, нә оңға нә солға чәтнәп кәтмиди.
[3] Падиша Йосия сәлтәнитиниң он сәккизинчи жилида, падиша Мәшулламниң нәвриси,
Азалияниң оғли катип Шафанни Пәрвәрдигарниң өйигә әвәтип: [4] «Баш каһин Һилқия-
ниң қешиға чиқип шуни буйруғинки, у Пәрвәрдигарниң өйигә елип келингән, дәрва-
зивәнләр хәлиқтин жиққан пулни санисун. [5-6] Андин улар Пәрвәрдигарниң өйини
оңшайдиған ишларни назарәт қилғучи ишчиларға тапшуруп бәрсун. Булар һәм Пәрвәр-
дигарниң өйидики бузулған йәрләрни оңшашқа өйдә ишлигүчиләргә, йәни яғашчилар,
тамчилар вә таштирашларға бәрсун. Улар мошу пул билән өйни оңшашқа лазим болған
яғач билән оюлған ташларни сетивалсун, дегин» — деди.
[7] Лекин уларниң қолиға тапшурулған пулниң һесави қилинмиди. Чүнки улар инсап
билән иш қилатти.
[8] Баш каһин Һилқия катип Шафанға: — Мән Пәрвәрдигарниң өйидә бир Тәврат китавини
таптим, деди. Шуни ейтип Һилқия китапни Шафанға бәрди. У уни оқуди. [9] Андин кей-
ин катип Шафан падишаниң қешиға берип падишаға хәвәр берип: — Хизмәткарлири
ибадәтханидики пулни жиғип Пәрвәрдигарниң өйини оңшайдиған иш бешилириниң
қоллириға тапшуруп бәрди, деди. [10] Андин катип Шафан падишаға: Һилқия маңа бир ки-
тапни бәрди, деди. Андин Шафан падишаға уни оқуп бәрди. [11] Вә шундақ болдики, пади-
ша Тәврат китавиниң сөзлирини аңлиғанда, өз кийимлирини житти.
[12] Падиша Һилқия каһин билән Шафанниң оғли Аһикамға, Микаяниң оғли Акбор билән
Шафан катипқа вә падишаниң хизмәткари Асаяға буйруп: — [13] Берип мән үчүн вә хә-
лиқ үчүн, йәни пүткүл Йәһудадикиләр үчүн бу тепилған китапниң сөзлири тоғрисида
Пәрвәрдигардин йол сораңлар. Чүнки ата-бовилиримиз бу китапниң сөзлиригә униң-
дики бизләргә пүтүлгәнлиригә әмәл қилишқа қулақ салмиғанлиғи түпәйлидин Пәрвәр-
дигарниң бизгә қозғалған ғәзиви интайин дәһшәтлик, деди.
[14] Шуниң билән Һилқия каһин, Аһикам, Акбор, Шафан вә Асаялар Хархасниң нәвриси,
Тикваһниң оғли кийим-кечәк беги Шаллумниң аяли аял пәйғәмбәр Һулдаһниң қешиға
берип, униң билән сөзләшти. У Йерусалим шәһириниң иккинчи мәһәллисидә олтират-
ти.
[15] У уларға мундақ деди: — Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — «Силәрни
әвәткән кишигә мундақ дәңлар: —
[16] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Мана Мән Йәһуданиң падишаси оқуған китапниң һәммә
сөзлирини әмәлгә ашуруп, бу жайға вә бу йәрдә турғучиларға балаю-апәт чүширимән.
[17] Чүнки улар Мени ташлап, башқа илаһларға хушбуй йеқип, қоллириниң һәммә ишли-
ри билән Мениң аччиғимни кәлтүрди. Униң үчүн Мениң қәһрим бу йәргә қарап янди
һәм өчүрүлмәйду.
[18] Лекин силәрни Пәрвәрдигардин йол сориғили әвәткән Йәһуданиң падишасиға болса
шундақ дәңлар: Сән аңлиған сөзләр тоғрисида Исраилниң Худаси Пәрвәрдигар шундақ
дәйду: — [19] Чүнки көңлүң юмшақ болуп, мошу жай вә униңда турғучиларниң вәйранә

22:1 2Тар. 34:1
22:11 **«падиша Тәврат китапниң сөзлирини аңлиғанда...»** — тепивелинған китап Тәвратниң қайси қисми болуши керәк? Падишаниң инкаси, йәни кейинки һәрикәтлиригә, болупму «жуқури жайлар»ни йоқитишиға қариғанда, «тепивелинған китап» чоқум бу ишни тәкитләйдиған «Қанун шәрһи»ни өз ичигә алған.

вә ләнәткә айландурулидиғанлиғи тоғрисида уларни әйипләп ейтқан сөзлиримни аң-
лиғиниңда, Пәрвәрдигарниң алдида өзәңни төвән қилип, кийимлириңни житип, Ме-
ниң алдимда жиғлиғиниң үчүн, Мәнму дуайиңни аңлидим, дәйду Пәрвәрдигар. [20] Бу-
ниң үчүн сени ата-бовилириң билән жиғилишқа, өз қәбрәңгә аман-хатирҗәмлик ичидә
беришқа несип қилимән; сениң көзлириң Мән бу җай үстигә чүширидиған барлиқ күл-
пәтләрни көрмәйду».
Улар йенип берип, бу хәвәрни падишаға йәткүзди.

Йосия падиша ислаһат қилиду

2Тар. 34:29-30; 35:1-27

23 [1] Падиша адәмләрни әвәтип, Йәһуда билән Йерусалимниң һәммә ақсақаллирини
өз қешиға чақиртип кәлди. [2] Падиша Пәрвәрдигарниң өйигә чиқти; барлиқ
Йәһудадики әр кишиләр вә Йерусалимда туруватқанларниң һәммиси, каһинлар билән
пәйғәмбәрләр, йәни барлиқ хәлиқ, әң кичигидин тартип чоңиғичә һәммиси униң
билән биллә чиқти. Андин у Пәрвәрдигарниң өйидә тепилған әһдә китавиниң һәммә
сөзлирини уларға оқуп бәрди.
[3] Падиша түврүкниң йенида туруп Пәрвәрдигарниң алдида: — Пәрвәрдигарға әгишип
пүтүн қәлбим вә пүткүл җеним билән Униң әмирлирини, һөкүм-гувалиқлири вә бәл-
гүлимилирини тутуп, ушбу китапта пүтүлгән әһдигә әмәл қилимән дәп әһдигә өзини
бағлиди. Шуниң билән хәлиқниң һәммисиму әһдә алдида туруп униңға өзини бағлиди.
[4] Андин кейин падиша баш каһин Һилқия билән орун басар каһинларға вә һәм дәрва-
зивәнләргә: — Баалға, Ашәраһ бутиға вә асманниң барлиқ қошуниға атап ясалған барлиқ
әсвап-үскүниләрни Пәрвәрдигарниң өйидин чиқириветиңлар, дәп әмир қилди; у булар-
ни Йерусалимниң сиртида, Кидрон етизлиғида көйдүрди вә күллирини Бәйт-Әлгә елип
барди. [5] У Йәһуда падишалириниң Йәһуда шәһәрлиридики «жуқури җайлар»да һәмдә
Йерусалимниң әтраплиридики «жуқури җайлар»да хушбуй яндурушқа тиклигән бут
каһинлирини, шуниңдәк Баалға, куяшқа, айға, юлтуз түркүмлиригә һәмдә асманниң
барлиқ қошуниға хушбуй яққучиларни иштин һайдивәтти. [6] У Пәрвәрдигарниң өйидин
Ашәраһ бутни елип чиқип Йерусалимниң сиртиға елип берип, Кидрон җилғисиға апи-
рип шу йәрдә көйдүрүп кукум-талқан қилип езип, тописини аддий пухраларниң қәбир-
лири үстигә чечивәтти. [7] Андин у Пәрвәрдигарниң өйигә җайлашқан бәччивазларниң
туралғулирини чеқип ғулатти; бу өйләрдә йәнә аяллар Ашәраһ бутқа чедир тоқуйтти.
[8] У Йәһуда шәһәрлиридин барлиқ каһинларни чақиртип, өзигә жиғди. Андин у Гәбадин
тартип Бәәр-Шебағичә каһинлар хушбуй яқидиған «жуқури җайлар»ни бузуп булғивәт-
ти; у «дәрвазилардики жуқури җайлар»ни чеқип бузди; булар «Шәһәр башлиғи Йә-
шуаниң қувиқи»ниң йенида, йәни шәһәр қувиқиға кириш йолиниң сол тәрипидә еди.
[9] (әнди «жуқури җайлар»дики каһинларниң Йерусалимда Пәрвәрдигарниң қурбан-

23:1 2Тар. 34:29
23:2 **«һәммә сөзлирини уларға оқуп бәрди»** — ибраний тилида: «һәммә сөзлирини уларниң қулақлириға оқуп бәрди».
23:3 **«түврүкниң йенида»** — яки «пәштақ үстидә». **«китапта пүтүлгән әһдигә...»** — ибраний тилида «китапта пүтүлгән әһдә сөзлиригә...».
23:5 **«...иштин һайдивәтти»** — яки «... һалак қилди».
23:8 **«Гебадин Бәәр-Шебағичә»** — «Геба» Йәһуданиң шималий четидә, «Бәәр-Шеба» униң җәнубий четидә еди. **«У ... барлиқ каһинларни чақиртип, ... андин у ... каһинлар хушбуй яқидиған «жуқури җайлар»ни бузуп булғивәтти»** — Йосия мошу йәрләрни булғаш билән бутпәрәсләрниң кейин у йәрни «булғанған, һарам» дәп қарап, қайтидин шундақ йолда ишлитишини мумкин әмәс қилиш үчүн еди. **«дәрвазилардики жуқури җайлар»** — яки «тавапгаһларни».

гаһиға чиқиши чәкләнгән еди; лекин улар давамлиқ өз қериндашлири билән биргә питир нанлардин йейишигә муйәссәр еди).
[10] Йосия һеч ким өз оғли яки қизини Моләккә атап оттин өткүзмисун дәп, Һинномниң оғ-
линиң җилғисидики Тофәтниму бузуп булғиватти. [11] Пәрвәрдигарниң өйигә киридиған
йолниң еғизида Йәһуда падишалири қуяшқа тәғдим қилип қойған атларни шу йәрдин
йөткәп, «қуяш һарвулири»ни отта көйдүрди (улар ибадәтханиниң һойлилириға җай-
лашқан, Натан-Мәләк дегән ағватниң өйиниң йенида туратти). [12] Падиша йәнә Йәһуда
падишалири Аһазниң балиханисиниң өгүзидә салдурған қурбангаһларни вә Манассәһ
Пәрвәрдигарниң өйиниң икки һойлисиға ясатқан қурбангаһларни чеқип кукум-талқан
қиливәтти; у уларниң тописини у йәрдин елип, Кидрон җилғисиға чечивәтти. [13] Исра-
илниң падишаси Сулайман Йерусалимниң мәшриқ тәрипигә вә «Һалак теғи»ниң җәну-
биға Зидонийларниң жиркиничлик бути Аштарот, Моабийларниң жиркиничлик бути
Кемош вә Аммонларниң жиркиничлик бути Милкомға атап ясатқан «жуқури җайлар»-
ниму падиша бузуп булғивәтти. [14] У бут түврүкләрни парчилап, Ашәраһ бутлирини ке-
сип жиқитип, улар турған йәрләрни адәм сүйәклири билән толдурди.
[15] У йәнә Исраилни гунаға путлаштурған, Нибатниң оғли Йәробоам Бәйт-Әлдә салдурған
қурбангаһ билән «жуқури җай»ни, уларни бузуп чақти, андин кейин «жуқури җай»ни
көйдүрүп кукум-талқан қиливәтти, Ашәраһ бутиниму көйдүрүвәтти. [16] Йосия бурулуп
қарап, тағдики қәбирләрни көрүп, адәм әвәтип қәбирләрдики сүйәкләрни колап чиқи-
рип, қурбангаһ үстидә көйдүрди, шу йол билән уни булғиватти. Бу ишлар Пәрвәрди-
гарниң каламини йәткүзүп, дәл уларни алдин-ала бешарәт қилип җакалиған Худаниң
адиминиң сөзиниң әмәлгә ашурулуши еди. [17] Андин Йосия: Көз алдимдики бу қәбир
теши кимниң? — дәп сориди.
Шәһәрдикиләр униңға: Бу Йәһудадин кәлгән, силиниң Бәйт-Әлдики қурбангаһни бузған мошу ишлирини бешарәт қилған Худаниң адиминиң қәбир екән, деди.
[18] Йосия: — Уни қоюңлар, һеч ким униң сүйәклирини мидирлатмисун, дәп буйруди. Шуниң билән улар униң сүйәклири билән Самарийәдин кәлгән пәйғәмбәрниң сүйәклиригә һеч кимни тәккүзмиди.
[19] Андин Йосия Исраилниң падишалири Пәрвәрдигарниң ғәзивини қозғиған, Самарий-
әниң шәһәрлиридә ясатқан «жуқури җайлар»дики барлиқ өйләрни чақти; у уларни
Бәйт-Әлдә қилғандәк қилип, йоқатти. [20] У у йәрләрдики «жуқури җайлар»ға хас болған
һәммә каһинларни қурбангаһниң үстидә өлтүрүп, қурбанлиқ қилди, андин уларниң
үстигә адәм сүйәклирини көйдүрди; у ахирда Йерусалимға йенип барди.

23:10 **«өз оғли яки қизини... оттин өткүзүш»** — инсаний қурбанлиқларни көрситиши мүмкин. **«Һинномниң оғлиниң җилғиси»** — бу йәр йәнә «Һинномниң җилғиси», йәни «Ге-һинном» дәп атилатти (әрәбчә «җәһәннәм»).
23:11 **«қуяшқа тәғдим қилип қойған атлар»** — бу атлар тирик атлар яки ат һәйкили болуши мүмкин еди. **«Натан-Мәләк дегән ағватниң өйи»** — бәлким муқәддәс ибадәтханиниң бирәр һойлисида болуши мүмкин еди.
23:13 **«Һалак теғи»** — мошу йәрдә «Зәйтун теғи»ни көрситиду. Бутпәрәсликтин булғинип кәткини түпәйлидин униңға шундақ һәҗвий, кинайилик исим қоюлған.
23:14 **«У бут түврүкләрни парчилап,... улар турған йәрләрни адәм сүйәклири билән толдурди»** — Йосияниң мошу йәрләрни «адәмләрниң сүйәклири» билән толдуруши бутпәрәсләрниң кейин у йәрләрни «булғанған, һарам» дәп қарап, қайтидин шундақ йолда уларни ишлитишини мүмкин әмәс қилиш үчүн еди.
23:14 Мис. 23:24; 34:13; Чөл. 33:52; Қан. 7:5, 25; 12:3
23:15 1Пад. 12:32, 33
23:16 **«Йосия ... тағдики қәбирләрни көрүп, адәм әвәтип қәбирләрдики сүйәкләрни колап чиқирип, қурбангаһ үстидә көйдүрди»** — жуқурини изаһатни көрүң. **«Пәрвәрдигарниң каламини йәткүзүп, дәл уларни алдин-ала бешарәт қилип җакалиған Худаниң адиминиң сөзи»** — «1Пад.» 13:30-32ни көрүң.
23:16 1Пад. 13:2
23:19 2Тар. 34:6

Йосия падиша «өтүп кетиш һейти»ни өткүзиду

2Тар. 35:1-19

[21] Падиша барлиқ хәлиққә ярлиқ чүширип: — Бу әһдә китавида пүтүлгәндәк, Худай-
иңлар Пәрвәрдигарға «өтүп кетиш һейти»ни өткүзүңлар, дәп буйруди. [22] «Батур һаким-
лар» Исраилниң үстидин һөкүм сүргән күнләрдин тартип, нә Исраил падишалириниң
вақитлирида нә Йәһуда падишалириниң вақитлирида ундақ бир «өтүп кетиш һейти»
өткүзүлүп бақмиған еди; [23] Йосия падишаниң сәлтәнитиниң он сәккизинчи жилида,
Пәрвәрдигарға атап бу «өтүп кетиш һейти» Йерусалимда өткүзүлди.
[24] Шуниңдәк Йосия Йәһуда жутида вә Йерусалимда пәйда болған җинкәшләр вә
палчиларни, тәрафим мәбудлири, һәр қандақ бутлар вә барлиқ башқа ләнәтлик
нәрсиләрни зиминдин йоқатти. Униң шундақ қилишиниң мәхсити, Һилқия каһин
Пәрвәрдигарниң өйидин тапқан китапта хатириләнгән Тәвраттики сөзләргә әмәл
қилиштин ибарәт еди.
[25] Униңдәк Мусаға чүширилгән қанунға интилип пүтүн қәлби, пүтүн җени вә пүтүн
күчи билән Пәрвәрдигарға қайтип, өзини беғишлиған бир падиша униңдин илги-
ри болмиған еди вә униңдин кейинму униңға охшаш бириси болуп бақмиди. [26] Ле-
кин Пәрвәрдигарниң аччиғи Манассәһниң Өзини рәнҗиткән барлиқ рәзилликлири
түпәйлидин Йәһудаға туташқандин кейин, Өзиниң шиддәтлик ғәзивидин янмиди.
[27] Пәрвәрдигар: — Исраилни ташлиғандәк Йәһуданиму Өз көзүмдин нери қилимән
вә Өзәм таллиған бу шәһәр Йерусалимни вә Мән: — «Мениң намим шу йәрдә болиду»
дегән шу ибадәтханини тәрк қилимән, деди.
[28] Йосияниң башқа әмәллири һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң
тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
[29] Униң күнлиридә Мисирниң падишаси Пирәвн-Нәко Асурийәниң падишасиға һуҗум
қилғили Әфрат дәриясиға барди. У чағда Йосия падиша Пирәвн билән соқушушқа чиқти;
лекин Пирәвн уни көрүп Мәгиддода уни өлтүрди.
[30] Хизмәткарлири униң өлүгини җәң һарвусиға селип Мәгиддодин Йерусалимға елип
келип, уни өз қәбирдә дәпнә қилди. Жут хәлқи Йосияниң оғли Йәһоаһазни мәсиһ қи-
лип, атисиниң орнида падиша қилди.

Йәһоаһазниң Йәһуданиң үстидики сәлтәнити

2Тар. 36:1-4

[31] Йәһоаһаз падиша болғанда жигирмә үч яшта болуп, үч ай Йерусалимда сәлтәнәт қил-
ди. Униң анисиниң исми Һамутал еди; у Либнаһлиқ Йәрәмияниң қизи еди. [32] Йәһоаһаз
бовилири барлиқ қилғанлиридәк, Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди.
[33] Әнди Пирәвн-Нәко униң Йерусалимда сәлтәнәт қилмаслиғи үчүн, уни Хамат жутиди-
ки Риблаһда солап қойди вә Йәһуда зиминиға йүз талант күмүч билән бир талант ал-
тун селиқ чүшәрди. [34] Андин Пирәвн-Нәко Йосияниң оғли Елиакимни атисиниң орнида
падиша қилип, исмини Йәһоакимға өзгәртти. У Йәһоаһазни өзи билән Мисирға елип

23:21 Мис. 12:3; Қан. 16:2; 2Тар. 35:1
23:24 **«тәрафим мәбудлири»** — кичик, елип жүргидәк «қолайлиқ бутлар» еди.
23:24 Лав. 19:31; 20:27; Қан. 18:11; Йәш. 8:19
23:25 **«униңдәк ... қанунға интилип пүтүн қәлби, пүтүн җени вә пүтүн күчи билән Пәрвәрдигарға қайтип, өзини беғишлиған бир падиша ... болуп бақмиди»** — бу сөзләр униң Пәрвәрдигарға қайтип қаттиқ товва қилиши вә һәққанийлиққа болған интилишлири җәһәттә ейтилиду.
23:27 **«шу ибадәтханини...»** — ибраний тилида «шу өйни...».
23:27 2Пад. 17:18, 20; 24:3
23:30 2Тар. 36:1
23:33 **«йүз талант күмүч»** — бир талант бәлким 30.6 килограм еди.

кәтти; Йәһоаһаз Мисирға келип шу йәрдә өлди.
35 Йәһоаким күмүч билән алтунни Пирәвнгә бәрди; лекин Пирәвнниң шу буйруғини
ижра қилип пулни тапшуруш үчүн жутқа һәр бир адәмниң чамиға қарап баж-алван қой-
ған еди; алтун вә күмүчни у жутниң хәлқидин, һәр биригә салған өлчәм бойичә Пирәвн-
Нәкоға беришкә жиққан еди.
36 Йәһоаким падиша болғанда жигирмә бәш яшта болуп, он бир жил Йерусалимда сәл-
тәнәт қилди. Униң анисиниң исми Зибидаһ еди; у Румаһлиқ Пәдаяниң қизи еди. 37 Йәһо-
аким бовилири барлиқ қилғанлиридәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қи-
латти.

Йәһоаким Йәһуда үстигә сәлтәнәт қилиду

24 1 Униң күнлиридә Бабилниң падишаси Небоқаднәсар Йәһудаға һуҗум қилишқа
чиқти; Йәһоаким униңға үч жилғичә бецинди болди, андин униңдин тенип
униң һөкүмранлиғиға қарши чиқти. 2 Шу вақитларда Пәрвәрдигар униңға һуҗум
қилишқа Калдийләр булаңчилар шайкиси, Сурийләр булаңчилар шайкиси, Моабийлар
булаңчилар шайкиси, вә Аммонийлар булаңчилар шайкилирини қозғиди; у уларни
Йәһудани һалак қилиш үчүн қозғиди. Бу ишлар Пәрвәрдигар Өз қуллири болған
пәйғәмбәрләр арқилиқ агаһ қилған сөз-каламиниң әмәлгә ашурулуши еди. 3 Дәрвәқә
Пәрвәрдигарниң ейтқинидәк, Манассәһниң гуналири түпәйлидин Йәһудани Өз
көзлиридин нери қилиш үчүн, бу ишлар уларниң бешиға чүшти. 4 Чүнки Манассәһниң
наһәқ қан төкүп, Йерусалимни наһәқ қанлар билән толдурғини түпәйлидин,
Пәрвәрдигар Йәһудаларни әпу қилишқа көңли унимайтти.
5 Йәһоакимниң башқа ишлири һәм қилғанлириниң һәммиси «Йәһуда падишалириниң
тарих-тәзкирилири» дегән китапта пүтүлгән әмәсмиди?
6 Йәһоаким ата-бовилириниң арисида ухилди; оғли Йәһоакин униң орнида падиша болди.
7 Мисирниң падишаси болса өз жутидин иккинчи чиқмиди. Чүнки Бабилниң падишаси
«Мисир еқини»дин тартип Әфрат дәриясиғичә болған Мисир падишасиға тәвә зиминни
тартивалған еди.

Йәһоакин сәлтәнәт қилиду

2Тар. 36:9-10

8 Йәһоакин падиша болғанда он сәккиз яшта болуп, үч ай Йерусалимда сәлтәнәт қилди.
Униң анисиниң исми Нәһушта еди; у Йерусалимлиқ Әлнатанниң қизи еди. 9 Йәһоакин
атисиниң барлиқ қилғанлиридәк Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилди.
10 Бабилниң падишаси Небоқаднәсарниң сәрдарлири Йерусалимға җәң қилғили чиқип,
шәһәрни қамал қилди. 11 Униң сәрдарлири шәһәрни қамал қилип турғанда Небоқаднә-
сар өзиму шәһәрниң сиртиға чиқти.

23:34 «Елиаким» — бу исимниң мәнаси «Худа (Әлоһим) турғузиду»; «Йәһоаким» дегәнниң мәнаси «Пәрвәрдигар (Яһвәһ) турғузиду». Пирәвнниң ундақ қилиштики мәхсити бәлким бирхил һәҗвий-кинайилик қилиш яки Худаға болған күпүрлүк болса керәк.

23:34 Мат. 1:11

23:35 2Тар. 36:5-8

24:1 2Тар. 36:6

24:2 2Пад. 20:17; 23:27

24:7 «Мисир еқини» — Нил дәрияси әмәс, бәлки Синай чөлиниң шәриқ тәрипидики кичик дәриядур.

24:10 «сәрдарлири» — ибраний тилида «хизмәткарлири».

24:10 Дан. 1:1

[12] Андин Йәһуданиң падишаси Йәһоакин билән аниси, барлиқ хизмәткарлири, әмәлдар-
лири вә ағватлири Бабил падишасиниң алдиға чиқип униңға тән бәрди. Шундақ қилип
Бабилниң падишаси өз сәлтәнитиниң сәккизинчи жилида уни әсир қилип тутти. [13] Не-
боқаднәсар Пәрвәрдигарниң өйидики барлиқ ғәзниләр билән падишаниң ордисидики
ғәзниләрни елип кәтти; Пәрвәрдигар агаһ бәргинидәк, у Исраилниң падишаси Сулай-
ман Пәрвәрдигарниң ибадәтханиси үчүн ясатқан һәммә алтун қача-әсвапларни кесип
сөкти. [14] Йерусалимниң барлиқ аһалисини, җүмлидин һәммә әмәлдарлар, һәммә батур
палванлар, җәмий болуп он миң әсирни вә барлиқ һүнәрвәнләр вә төмүрчиләрниму
елип кәтти; жуттики хәлиқтин әң намратлардин башқа һеч ким қалмиди. [15] У Йәһоакин-
ни Бабилға елип кәтти вә шуниңдәк падишаниң анисини, падишаниң аяллирини, униң
ағватлири вә жуттики мөтивәрләрни әсир қилип Йерусалимдин Бабилға елип барди.
[16] У батур-палванларниң һәммисини (йәттә миң еди), һүнәрвән вә төмүрчиләрни (җә-
мий бир миң еди) — буларниң һәммиси җәңгивар адәмләр болуп, Бабилниң падишаси
уларни әсир қилип, Бабилға елип кәтти.
[17] Андин Бабилниң падишаси Йәһоакинниң тағиси Маттанияни униң орнида падиша
қилип, униң исмини Зәдәкияға өзгәртти.

Зәдәкия Йәһуда үстидә сәлтәнәт қилиду

2Тар. 36:11-21; Йәр. 52:1-30

[18] Зәдәкия падиша болғанда жигирмә бир яшта болуп, он бир жил Йерусалимда сәлтәнәт
қилди. Униң аниси Либнаһлиқ Йәрәмияниң қизи болуп, исми Һамутал еди. [19] Зәдәкия
Йәһоакимниң барлиқ қилғинидәк, Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзил болғанни қилат-
ти. [20] Пәрвәрдигарниң Йерусалимға һәм Йәһудаға қаратқан ғәзиви түпәйлидин, Пәрвәр-
дигар уларни Өз һозуридин һайдиветкичә болған арилиқта, төвәндики ишлар йүз бәр-
ди: — авал, Зәдәкия Бабил падишасиға исиян көтәрди.

Небоқәднәсар Йерусалим шәһиригә бөсүп кирип, уни ишғал қилиду

25 [1] Андин шундақ болдики, униң сәлтәнитиниң тоққузинчи жили, онинчи айниң
онинчи күнидә Бабил падишаси Небоқәднәсар пүткүл қошуниға йетәкчилик
қилип Йерусалимға һуҗум қилишқа кәлди; һәмдә уни қоршивелип барғаһ қуруп, униң
әтрапида қаша-потәйләрни қурушти. [2] Шуниң билән шәһәр Зәдәкияниң он биринчи
жилиғичә муһасиридә турди. [3] Шу жили төртинчи айниң тоққузинчи күни шәһәрдә
еғир қәһәтчилик һәммини басқан вә зиминдикиләр үчүнму һеч аш-озуқ қалмиған еди.
[4] Шәһәр сепили бөсүлди; барлиқ җәңгивар ләшкәрләр қачмақчи болуп, түн кечидә бәдәр
тикиветишти. Улар падишаниң бағчисиға йеқин «икки сепил» арилиғидики дәрвазидин
кетишти (калдийләр болса шәһәрниң һәрйенида туратти). Улар Иордан җилғисидики
«Арабаһ түзләңлиги»ни бойлап кечишти. [5] Лекин калдийләрниң қошуни падишани

24:12 **«ағватлири»** — яки «ордидики ғоҗидарлири».
24:13 2Тар. 20:17; Йәш. 39:6
24:15 2Тар. 36:10; Әст. 2:6
24:16 Йәр. 52:28
24:17 Йәр. 37:1; 52:1
25:1 **«*Небоқәднәсарниң* сәлтәнитиниң тоққузинчи жили, онинчи айниң онинчи күни»** — миладийәдин илгири 588-жили, 15-Январ еди.
25:1 2Тар. 36:17 Йәр. 32:2; 39:1; 52:4
25:3 **«зиминдикиләр үчүнму һеч аш-озуқ қалмиған еди»** — башқа бирхил тәрҗимиси «әтрапидики зиминдикиләр үчүнму һеч аш-озуқ қалмиған еди». Бу тәрҗимә тоғра болса, «әтрапидики зиминдикиләр» шәһәр әтрапидики зиминдин қечип панаһ издәп шәһәргә киргәнләрни көрситиду.
25:3 Йәр. 52:6

қоғлап Йерихо түзләңлигидә Зәдәкияға йетишти; униң пүтүн қошуни униңдин
тарқилип кәткән еди. 6 Вә улар падишани тутуп, Риблаһ шәһиригә, Бабил падишасиниң
алдиға апарди; улар шу йәрдә униң үстигә һөкүм чиқарди. 7 Бабил падишаси Зәдәкияниң
оғуллирини униң көз алдида қәтл қилди; андин Зәдәкияниң көзлирини оювәтти; у уни
мис кишәнләр билән бағлап, Бабилға елип барди.

Муқәддәс ибадәтханиниң харап қилиниши

8 Вә бәшинчи айниң йәттинчи күнидә (бу Бабил падишаси Небоқәднәсарниң он тоққу-
зинчи жили еди) Бабил падишасиниң хизмәткари, пасибан беги Небозар-Адан Йеру-
салимға йетип кәлди. 9 У Пәрвәрдигарниң өйини, падишаниң ордисини вә шәһәрдики
барлиқ өйләрни көйдүривәтти; барлиқ бәһәйвәт имарәтләргә у от қоюп көйдүривәтти.
10 Вә пасибан беги йетәкчилигидики калдийләрниң пүткүл қошуни Йерусалимниң әтра-
пидики пүткүл сепилини өрүвәтти.
11 Пасибан беги Небозар-Адан шәһәрдә қалған башқа кишиләрни, Бабил падишаси тәрәп-
кә қечип тәслим болғанларни вә қалған һүнәрвәнләрни әсир қилип уларни елип кәт-
ти. 12 Лекин пасибан беги зиминдики әң намратларниң бир қисмини үзүмзарлиқларни
пәрвиш қилишқа вә териқчилиқ қилишқа қалдурди.
13 Калдийләр Пәрвәрдигарниң өйидики мистин ясалған икки түврүкни, дас тәгликлири-
ни вә Пәрвәрдигарниң өйидики мистин ясалған «деңиз»ни чеқип, барлиқ мислирини Ба-
билға елип кәтти. 14 Улар йәнә ибадәттә ишлитилидиған идишлар, гүҗәк-бәлгүҗәкләр,
лахшигирлар, пиялә-тәхсиләр һәм мистин ясалған барлиқ әсвапларни елип кәтти; 15 хуш-
буйданлар вә қачиларни болса, алтундин ясалған болсиму, күмүчтин ясалған болсиму,
уларниң һәммисини пасибан беги елип кәтти. 16 Вә Сулайман падиша Пәрвәрдигарниң
өйи үчүн мистин ясатқан икки түврүк вә «деңиз»ни, шундақла дас тәгликлирини елип
кәтти; бу мис сайманларниң еғирлиғини өлчәш мүмкин әмәс еди. 17 Биринчи түврүкниң
егизлиги он сәккиз гәз, униң үстидики таҗи болса мис болуп, егизлиги үч гәз еди; униң
пүтүн айланмиси тор шәклидә һәм анар нусхисида безәлгән еди, һәммиси мистин еди;
иккинчи түврүкму униңға охшаш болуп, уму анар нусхисида безәлгән еди.
18 Пасибан беги Небузар-Адан болса баш каһин Серая, орунбасар каһин Зәфания вә
ибадәтханидики үч нәпәр ишикбақарниму әсиргә алди. 19 У шәһәрдин ләшкәрләрни
башқуридиған бир ағват әмәлдарни, шәһәрдин тапқан орда мәслиһәтчилиридин бәши-
ни, йәрлик хәлиқни ләшкәрликкә тизимлиғучи, йәни қошунниң сәрдариниң кативини
вә шәһәрдин атмиш нәпәр йәрлик кишини тутти. 20 Пасибан беги Небузар-Адан буларни
Бабил падишасиниң алдиға, Риблаһға елип барди. 21 Бабил падишаси Хамат зиминиди-
ки Риблаһда бу кишиләрни қиличлап өлтүрүвәтти.
Шу йол билән Йәһуда өз зиминидин сүргүн қилинди.

25:8 **«бәшинчи айниң йәттинчи күни... Бабил падишаси Небоқәднәсарниң он тоққузинчи жили...»** — миладийәдин илгири 586-жили, 14-Авғуст еди. «Йәр.» 52:12ниму көрүң.
25:11 **«қалған һүнәрвәнләр»** — яки «топ-топ адәмләр».
25:13 **«дас тәгликлири»** — булар болса «деңиз»дин кичик болған дасларни көтиридиған тәгликләрни көрситиду. Бу айәтләрдә тилға елинған җабдуқ-бисатларни көпрәк чүшиниш үчүн «1Пад.» 7:8-51-айәтни көрүң.
25:13 2Пад. 20:17; Йәр. 20:5; 27:19
25:15 **«хушбуйданлар вә қачиларни болса, ... уларниң һәммисини пасибан беги елип кәтти»** — бу алтун-күмүч вә мистин ясалған барлиқ қача-қучилар вә барлиқ әсваплар Йәрәмия пәйғәмбәрниң илгәрки бир бешарити бойичә, 54 жилдин кейин Парс императори Қорәшниң пәрмани билән Йерусалимға қайтурулди («Йәр.» 27:21-22ни көрүң).
25:17 **«гәз» яки «җәйнәк»»** — җәйнәктин қолниң учиғичә болған арилиқтур, тәхминән 40-45 сантиметр. **«егизлиги үч гәз еди»** — «Йәр.» 52:22дә «бәш гәз» дейилиду. Сәвәп, бәлким үстидики пәрдазлирини өз ичигә алиду.
25:17 1Пад. 7:15; 2Тар. 3:15; Йәр. 52:21
25:19 **«бир ағват әмәлдар»** — яки пәқәт «бир әмәлдар».

Йәһуда Бабилға сүргүн қилиниду

[22] Йәһуда зиминида қалған кишиләрни, йәни Бабил падишаси Небоқаднәсар қалдурған
кишиләрни болса, у уларни идарә қилиш үчүн, уларниң үстигә Шафанниң нәвриси,
Аһикамниң оғли Гәдалияни тайинлиди. [23] Далада қалған Йәһуданиң ләшкәр башлиқли-
ри һәм ләшкәрлири Бабил падишасиниң Шафанниң нәвриси, Аһикамниң оғли Гәдалия-
ни зимин үстигә һөкүмранлиқ қилишқа бәлгүлигәнлигини аңлап қалди; шуниң билән
бу ләшкәр башлиқлири адәмлири билән Мизпаһ шәһиригә, Гәдалияниң йениға кәлди;
башлиқлар болса Нәтанияниң оғли Ишмаил, Кареаһниң оғли Йоһанан, Нәтофатлиқ Тан-
хумәтниң оғли Серая вә Маакат җәмәтидин бирисиниң оғли Җаазания еди. [24] Гәдалия
улар вә адәмлиригә: «Калдийләргә беқиништин қорқмаңлар; зиминда олтирақлишип
Бабил падишасиға беқиниңлар, шундақ қилсаңлар силәргә яхши болиду» дәп қәсәм
қилди. [25] Әнди йәттинчи айда шундақ болдики, шаһзадә Әлишаманиң нәвриси, Нәтани-
яниң оғли Ишмаил он адәм елип келип, Гәдалияни һәм Мизпаһда униң йенида турған
Йәһудийлар вә Калдийләрни уруп өлтүрди. [26] Шуниң билән барлиқ хәлиқ, кичик болсун,
чоң болсун, вә ләшкәр башлиқлири орнидин туруп Мисирға кирди; чүнки улар Калдий-
ләрдин қорқатти.

Йәһоакинниң сүргүн болуш җәрияни

Йәр. 52:31-34

[27] Вә шундақ болдики, Йәһуда падишаси Йәһоакин сүргүн болған оттуз йәттинчи жили
он иккинчи айниң жигирмә йәттинчи күни муну иш йүз бәрди; Әвил-Меродақ Бабилға
падиша болған биринчи жили, Йәһуда падишаси Йәһоакинниң қәддини көтирип, уни
зиндандин чиқарди; [28] У униңға мулайим сөз қилип, униң орнини өзи билән биргә Ба-
билда турған башқа падишаларниң орнидин жуқури қилди; [29] Шуниң билән Йәһоакин
зиндандики кийимлирини селиветип, өмриниң қалған һәр бир күнидә һәрдайим пади-
ша билән биллә һәмдәстихан болушқа муйәссәр болди. [30] Униң несиваси болса, Бабил
падишасиниң униңға беғишлиған дайимлиқ илтипати еди; бу илтипат күндилик еди,
йәни униңға өмриниң һәр бир күни муйәссәр қилинған.

25:22 Йәр. 40:5, 9
25:23 Йәр. 40:7
25:27 **«он иккинчи айниң жигирмә йәттинчи күни»** — «Йәр.» 52:31дә «он икки айниң жигирмә бәшинчи күни» дейилиду. Азат болуш җәриянида нәччә күн өтсә керәк.

Қошумчә сөз (1- вә 2-қисмиға)

Мошу йәрдә биз пәқәт бу хатириләрдики көп қизиқ вақиәләр вә шәхсий тарихлардин бир нәччини таллап қисқичә тохтилимиз.

Сулайманниң ғәлибилири вә мәғлубийәтлири

Давут Худа үчүн бир ибадәтхана қурмақчи болғанда Худа униңға: «Сән мән үчүн бир өй ясимақчимусән? — ....Яқ, Мән сән үчүн өй қуруп беримән... лекин сениң оғлуң болса... Мән үчүн өй қуриду» — дегән еди. Худаниң дегәнлири төвәндикидәк хатириләнгән: —

«**Мән һазир саңа һәммә дүшмәнлириңдин арам беримән; әнди Мәнки Пәрвәрдигар саңа шуни дәйМәнки, Пәрвәрдигар саңа бир өй қуруп бериду» — дәйду».**

Күнлириң тошуп, ата-бовилириң билән өлүмдә ухлиғиниңда Мән өз пуштиңдин болған нәслиңни сениң орнуңда турғузуп, падишалиғини мәзмут қилимән. Мениң намим үчүн бир өйни ясиғучи у болиду, вә Мән униң падишалиқ тәхтини әбәткичә мустәһкәм қилимән. Мән униңға Ата болимән, у Маңа оғул болиду. Әгәр у гуна қилса инсанларниң тайиғи билән вә адәм балилириниң савақ-думбалашлири билән тәрбийә беримән. Амма Мән сениң алдиңда өрүвәткән Саулдин меһир-шәпқитимни жуда қилғинимдәк, униңдин меһир-шәпқитимни жуда қилмаймән. Шуниң билән сениң өйүң вә сениң падишалиғиң алдиңда һемишә мәзмут қилиниду; тәхтиң әбәткичә мәзмут турғузулиду» («2Сам.» 7:11-16).

Мошу йәрдә Худа Давутқа асасән «**Сениң оғлуңниң тәхти мәңгү мустәһкәм туриду... вә у Мениң өйүмни қуриду**» дегәндин кейин, Давутниң оғлиниң гуна қилиш мүмкинчилиги, шундақла тәрбийә җазаси берилиш керәклиги тилға елиниду. Амма тәхт «әбәткичә» болиду. Бу вәдә Зәбур 72-күйдә қайтилиниду. Исраилдики «Раббилар» (устазлар)ниң һәммиси дәвирдин-дәвиргичә бу сөзләрни, Давутниң Сулаймандин техиму улуқ болидиған бир әвлади, йәни Қутқазғучи-Мәсиһ дунияға келиду, дәп чүшәндүрүп кәлгән. Улар: «**мәңгү туридиған тәхт**» Униңкидур, вә У Сулайман қурған ибадәтханидин техиму улуқ мәңгү бир ибадәтханини қурғучи болиду, дәп қарайтти. Биз уларниң бу шәрһини тоғра, шундақла Насарәтлик Әйсада әмәлгә ашурулди, дәп қараймиз.

Шуңа биз Сулайманниң ғәлибилири вә аватлиғини кәлгүсидә Мәсиһниң чәксиз улуқ ғәлибилири вә аватлиғини алдин-ала көрсәткән бир хил бешарәт, дәп ишинимиз. Сулайман қурған «Худаниң өйи»му дәрвәқә Мәсиһ кәлгүсидә қуридиған «Худаниң тирик өйи» болған җамаәтни алдин-ала көрситиду («Мат.» 16:18, «Рос.» 7:44-50, «Әф.» 2:19-22, «1Пет.» 2:4-10ни, шундақла «Һагай»дики «қошумчә сөз»дики «Худаниң өйи» тоғрилиқ изаһатларниму көрүң).

Сулайманниң ғәлибилири вә аватлиғи ахир берип чүшкүнлишиши билән түгәйду. Шуңа хелә рошәнки, Натан пәйғәмбәр Давутқа йәткүзгән бешарәтни (жуқурида нәқил кәлтүргән «2Сам.» 7:11-16) әмәлгә ашурғучи пәқәт Мәсиһдур. Һеч ким үмүтлирини Мәсиһдин башқа бирисигә бағлимисун!Сулайманниң чүшкүнләшкәнлиги үстидә йәнә «Һекмәт топлиғучи»тики «қошумчә сөз»дә вә «Күйләрниң күйи»ниң шәрһидә тохталдуқ.

Муқәддәс ибадәтхана вә Сулайманниң ордиси тоғрилиқ немишкә шунчә көп тәпсилатлар бизгә тәминлиниду?

Әгәр дегинимиздәк мәзкур китап «нижатниң тарихи»ниң бир қисми болса, авал муқәддәс ибадәтханидики шунчә көп тәпсилатлар, андин Сулайманниң өз ордисидики тәпсилатларниң нижат билән зади немә алақиси барду? 5-7-бапларниң һәммиси дегидәк бу икки өйниң инчикә тәпсилатлиридин тәркип тапқан. китапниң ахирида оқурмән нурғун әмгәкләрниң нәтижиси болған буларниң һәммисиниң вәйран қилинғанлиғини көриду. Авал ибадәтхана һәм Сулайманниң ордисиниң һәйвәтлик пәрдазлири вә қиммәтлик буюмлири Мисирниң падишаси Шишак Пирәвн тәрипидин булап кетилиду («1Пад.» 14:26). Гәрчә Йәһуданиң кейинки падишалири буларниң көп қисмини әслигә кәлтүргән болсиму, мошу безәкләр узун өтмәйла Сурийә падишасиға пара бериш үчүн қайтидин қирип еливетилиду («2Пад.» 12:18), андин йәнә Исраил падишаси Йоаш тәрипидин булап кетилиду («2Пад.» 14:14). Кейин йәнә икки қетим Асурийә падишасиға пара бериш үчүн қирилиду (16:816, 18:16). Ахир берип Бабил падишаси келип уларни қайтидин ялаңачлайду («2Пад.» 24:13); андин Худа Бабил падишасини Йәһуданиң һәм Өзигә һәм инсанға болған вапасизлиғини жазалаш қурали қилип, униң вастиси арқилиқ Йерусалимниң көп қисмини, жүмлидин ибадәтханини көйдүрүветиду («2Пад.» 25:8-18).

Бу тоғрилиқ «толуқ чүшәнчигә егимиз» дейәлмәймиз, амма пикримизни оттуриға қойимиз. Бизниңчә, бу тәпсилатлар Исраил вә Йәһудийәгә чүширилкән күлпәт-пажиәни тәкитләш, шундақла техиму рошән қилиш үчүн көрситилиду. Худаниң нәзиридә беналар яки чирайлиқ буюмларниң қанчә қиммәтлик болушидин қәтъийнәзәр, инсанлар һаман уларниң һәрқандиқидин көп қиммәтликтур, әлвәттә. Шуңа бу икки бенаниң чирайлиқ безәк-буюмлириниң йоқитилиши бирхил тәмсилдур, дәп қараймиз. Қанчилик әқил-парасәт, қанчилик сәдиқә-тәһпиләр, қанчилик вақит вә әжир-әмгәк Худаниң ибадәтханиси вә Сулайманниң ордисиға сиңдүрүлгән-һә! Йәттә жил қошулған он үч жил вақит сәрп қилинип ясалған бу имарәтләр нәтижидә қандақ болди?! Шуниңға охшаш, Худа Исраил хәлқини тәрбийә көргән, маңа гувалиқ беридиған, даналиқни көрситидиған бир хәлиқ болсун дәп, уларға қанчилик әжир сиңдүргәнду? — Лекин ахир берип һәммиси уларниң ахмақлиги билән учурулуп кәткән еди. Һәм йәнә шуниңға охшаш, Худаниң қанчилик муһәббити, қанчилик даналиғи вә ғәмхорлуғи һәр бир инсан балисини яритиш үчүн сиңдүрүлгәнду? («Зәбур» 139:1-18ни көрүң). Мошундақ бибаһа дәсмайини әтиварлаймизму? Яки бизниң Яратқучимизға қулақ салмаслиғимиз түпәйлидин буларниң һәммисиму пажиәлик һалда пүтүнләй исрап болуп йоққа чиқамду?

Худаниң Исраил билән түзгән әһдиси — «Худаниң жаза-тәрбийисиниң бәш басқучи»

Худа Исраил билән түзгән әһдидики «жаза-тәрбийиниң бәш басқучи»ниң тәпсилатлири Муса пәйғәмбәр арқилиқ берилгән, «Лав.» 14:26-26 вә «Қан.» 28-бапта тепилиду).

Қисқичә қилип ейтқанда, Худа Исраилға, Өзәмгә итаәтмән болсаңлар, силәргә меһир-шәпқәт көрсәткүчи вә қоғдиғучи болимән, дәп көп йәрләрдә еник вәдә қилған. Бирақ улар әксичә итаәтмән болмиған болса, униң жаза-тәрбийиси тәдрижий бешиға

чүшиду. Бу жаза-тәрбийиниң бәш басқучини төвәндикидәк жиғинчақлашқа болиду. Итаәтсизлиги еғирлашқансери жаза-тәрбийиму еғирлишип бариду: —

(1) Ваба-қизитминиң чүшүши, дүшмәнләрниң «ишик алдида» туруши, дүшмәнләр алдида асанла мәғлуп болуши («Лав.» 26:14-17).

(2) Ямғур аз, һосулниң начар болуши («Лав.» 26:18-20).

(3) Явайи житқуч һайванларниң көпийиши, уларниң инсанларға вә малларға һуҗум қилиши (буниң көчмә мәнаси бәлким дөләт ичидики муқимсизлиқ, тәртипсизлик вә қанунсизлиқниму көрситиду) («Лав.» 26:21-24).

(4) Шәһәрләрниң муһасиригә елиниши, қәһәтчилик, уларниң дүшмәнләр вә Яқ. жутлуқларниң алдида бойсундурулуши вә шуларниң қаттиқ башқуруш түзүми астида яшиши («Лав.» 26:25-27).

(5) Дүшмәнләрниң өч елиши, қайтидин шәһәрләрни қоршивелиши, шәһәрләр вә йәр-зиминниң вәйран болуши, сүргүн болуши, сүргүн болғинида вәһимә астида яшиши («Лав.» 26:27-39).

«Падишалар»дики хатириләрдин оқурмәнләрниң өзи Исраилға вә Йәһудаға бу тәдриҗий җазалар арқилиқ көрситилгән агаһ-бешарәтләрни байқалайду. Оқурмән йәнә бәлким бу агаһ-бешарәтләрниң пәйғәмбәрләрниң сөзлири билән һәрдайим тәкитләнгәнлигини көрүши мумкин. Лекин ахир берип һәммиси бекар болиду. «Падишалар» дегән тарих мошу «җаза-тәрбийиниң бәшинчи басқучи», йәни пүткүл хәлиқниң сүргүн болуши билән ахирлишиду.

Худаниң падишалиққа болған муддиа-мәхсәтлири; падишалиқниң кәмчиликлири

Мошу йәрдә биз йәнә «Самуил»дики «қошумчә сөз»дин төвәндики сөзләрни алимиз: —

«Яқуп пәйғәмбәр өмриниң ахирида оғуллириға Худа Исраилға Йәһуда қәбилиси ичидин падиша бекитип тикләйду, һәмдә униң падишалиғи Мәсиһ билән ахирлишиду, дәп бешарәт бериду: —

«**Шаһанә һаса Йәһудадин кетип қалмайду,**
Йәһуданиң пуштидин қанун чиқарғучи өксүмәйду,
Таки шу һоқуқ Егиси кәлгичә күтиду;кәлгәндә,
Җаһан хәлиқлири Униңға итаәт қилиду» («Яр.» 49:10).

Тәвраттики «Қанун шәрһи» дегән китапта Муса пәйғәмбәрму шуниңға бешарәт қилидуки, Исраилниң кәлгүсидә чоқум бир падишаси болиду (17:14-20) вә падиша Йәһудадин чиқиду (33:7). Әнди Исраил падиша тәләп қилғанда Худа наразилиғини билдүргән турса, ундақта Униң падишалиқ тоғрисидики әслий вәдилириниң немә мәхсити бар еди?».

«Падишалар «2»»

Худа «батур һакимлар»ниң дәвридә пәйғәмбәр-һакимлар арқилиқ Исраилға «арқида туруп васитилик йетәкчилик» қилған еди. Шундақ йетәкчилиги астида Униң улар билән түзгән әһдиси бойичә пәқәт улар Өзигә итаәтмән болсила, У уларға йетәкчи, қоғдиғучи вә дайим бәрикәтлигүчи болушқа капаләт бәргән еди. Әнди У уларниң Өзиниң шундақ йетәкчилигигә ишәнмәйдиғанлиғини алдин-ала убдан билгәчкә, әслидила уларға бир падиша тайинлашни ирадә қилған еди, дәп ишинимиз. Бирақ Исраил һәтта Униң шу планида бекитилгән вақитни күтмәйла, Униңға техиму ишәнмигән һалда алдирап «**Падиша бәргәйсән!**» дәп тәләп қилди. «1Сам.» 8:4-8дә мундақ хатирә бар: —

«**У вақитта Исраилниң һәммә ақсақаллири Рамаһда җәм болуп Самуилниң қешиға келип униңға: — Мана сән қеридиң, оғуллириң болса сениң йоллириңда жүрмәйду. Башқа әлләрдә болғандәк үстимизгә һөкүм сүридиған бир падиша бекиткин, деди.**

Уларниң «Үстимизгә һөкүм сүридиған бир падиша бекиткин» дегини Самуилниң көңлигә еғир кәлди. Самуил Пәрвәрдигарға дуа қиливиди, Пәрвәрдигар Самуилға: — Хәлиқ саңа һәр немә ейтса уларға қулақ салғин; чүнки улар сени әмәс, бәлки үстимизгә падиша болмисун дәп Мени ташлиди. Мән уларни Мисирдин чиқарған күндин тартип бүгүнки күнгичә улар шундақ ишларни қилип, Мени ташлап башқа илаһларға ибадәт қилип кәлгән. Әнди улар саңа һәм шундақ қилиду».

Бир қетим Әйса Мәсиһ Худаниң хәлқи арисида талақ бәрмәслик керәк, дәп тәлим бәргәндә, пәрисийләр Униңға мундақ бир соални қойиду: —«**Ундақта, Муса пәйғәмбәр немә үчүн Тәврат қанунида әр киши өз аялиға талақ хетини бәрсила андин уни қоюветишкә болиду, дәп буйруған?**»

У уларға мундақ җавап бәрди: — «**Таш жүрәклигиңлардин Муса пәйғәмбәр аяллириңларни талақ қилишқа рухсәт қилған; лекин аләмниң башлимида бундақ әмәс еди**» («Мат.» 19:7-8).

Биз мошу йәрдә охшаш йолда «Немишкә Худа әсли шундақ қилишни халимиса, Самуил арқилиқ Исраилға падиша тайинлиди?» дәп сориған болсақ, у бәлким охшашла «Таш жүрәклигиңлар түпәйлидин Самуил пәйғәмбәр силәргә бир падиша тайинлиди» дәп җавап бериши мүмкин болатти.

Биз һеч қачан «Мана, бу ишларни толуқ чүшинимиз» дейәлмәймиз. Лекин биздә шуниңға қилчә гуман йоқки, Худаниң түп мәхсәт-плани ахирида уларға бирдин-бир һәқиқий падишани, йәни Өз Сөз-Калами болған Әйса Мәсиһни падиша сүпитидә тайинлаштин ибарәт еди. Вә гаһи вақитларда Худа бәзи падишаларда кәлгүсидики һәқиқий мәңгү падишани көрситидиған «бешарәтлик тарих» яки «бешарәтлик қияпәтләр»ни бизгә қалдурған. Мәсилән Давут: —

(1) Бәйт-Ләһәмдә туғулди.
(2) Кәмбәғәл, орни төвән аилидә чоң болди.
(3) У падичи еди.
(4) У пәйғәмбәр еди.
(5) Гәрчә у «падиша» дәп мәсиһ қилинған болсиму, у өз хәлқи, җүмлидин һөкүмдар тәрипидин чәткә қеқилди. Лекин чәткә қеқилған вақитларда Худа униңға көп «мухлислар»ни бәргән. Шу чағдиму у «ят әлләр» тәрипидин иззәт-һөрмәткә сазавәр болди.

(6) Азап-оқубәтләр арқилиқ андин өз хәлқиниң мәғлубийәтлири билән у «падишаси, «Исраилниң пада баққучиси» дәп етирап қилинған, шан-шәрәпкә еришкән.

Сулайман даналиғида вә раваж тапқинида вә һәзәкия падиша иман-етиқади арқилиқ Исраилниң дүшмини Асурийәниң үстидин ғәлибә қазанғинидиму бизгә Мәсиһни көрситидиған «бешарәтлик образ»ларни қалдурған. Оқурмән хатириләрни оқуғанда өзи башқа шундақ образларни көрәләйду, дәп ишинимиз.

Йолидин янған пәйғәмбәр («1Пад.» 13-бап)

Худаниң мундақ намсиз хизмәткариға тапшурған сирлиқ әмригә бәлким һәйран қелишимиз мүмкин: — «**Чүнки Пәрвәрдигар Өз сөзини йәткүзүп маңа буйруп: Сән йә нан йемә йә су ичмә, барған йолуң билән қайтип кәлмә, — дегән, деди**».

Әмриниң биринчи қисмини расул Павлусниң сөзлири арқилиқ чүшинишимиз бәлки тоғридур: — «**Етиқатсизлар билән бир боюнтуруққа четилип тәңсизликтә болмаңлар; чүнки һәққанийлиқ вә қәбиһлик оттурисида қандақму ортақлиқ болсун? Йоруқлуқниң қараңғулуқ билән қандақ һәмраһлиғи болсун?**» («2Кор.» 6:14). Бәйт-Әлдә немә йоруқлуқ болатти? — чүнки Худа немишкә уларниң бутпәрәслигиниң үстигә Өз һөкүмини жакалашқа башқа бир жуттики адәмни әвәтиши керәк?

Әмирниң иккинчи қисми сирлиқрақтур — «**Барған йолуң билән қайтип кәлмә**» дегәнниң немә әһмийити бар? Мошу соалға толуқ жавап беримиз дейәлмәймиз; пәқәт шуни байқаймизки, Исраилниң «чөл-баяванда кезиш» вақитлирида Худа уларни йетәклигинидә бир қетимму кәйнигә маңдурғини йоқ. Вә биз болсақ «Муқәддәс Роһта меңиш»имизда (мәсилән «Гал.» 5:16) роһий җәһәттин һеч қачан «кәлгән йол билән йенип маңғинимиз» йоқ. Чүнки Худаниң йоллирида һәр бир иш һәрдайим йепйеңидур («2Кор.» 5:17ни көрүң). Һеч болмиғанда, Худа бизгә немә көрсәтмә тапшурса чүшәнсәкму, чүшәнмисәкму ада қилишимиз лазим.

Бәйт-Әлдики «қери пәйғәмбәр» һелиқи намсиз пәйғәмбәрни чақирип: «**Мән һәм сәндәк бир пәйғәмбәрдурмән; вә бир пәриштә Пәрвәрдигарниң сөзини маңа йәткүзүп: — униңға нан йегүрүп, су ичкүзгили өзәң билән өйүңгә яндуруп кәл, деди**» дәп униңға ялған гәп қилғини Худаниң адиминиң гуманини дәрһал қозғиши керәк еди. Бәйт-әлдә турған бу «қери пәйғәмбәр»ниң роһий әһвали қандақ еди? Немишкә у Бәйт-Әлдә шунчә узун турупму шу йәрдики бутпәрәслик тоғрилиқ һеч қандақ әйиплик бешарәт йәткүзмигәнду?! Ундақ адәмгә ишинишниң немә һаҗити? Худаниң әмирлири бир-биригә зит боламду?

Әнди у немишкә униң билән қайтип кәтти? Ялғузлуқтинму? Бириси уни һәқиқий пәйғәмбәр дәп билип һөрмитини қилғини үчүнму? Яки пәқәт ачлиқ яки уссузлуқтинму? (у шу күни бәлким аз дегәндә 25 километр йол маңған еди).

У шу «қери пәйғәмбәр» билән қайтқанда өзигә тапшғурулған әмирниң икки қисмиға хилаплиқ қилди. У һәм «йәп-ичти» һәм «кәлгән йол билән қайтти».

Бу «қери пәйғәмбәр»гә немә түрткә болғанлиғи үстидә тохтилишниң анчә һаҗити йоқ. Бу түрткиләрниң немә болушидин қәтъийнәзәр улар һәсәтхорлуқ вә қайғу-һәсрәтни (немишкә Худа бу бешарәтни йәткүзүшкә мени ишләтмигән, дегәндәк) өз ичигә алған болса керәк. Вә ахир берип Худа дәрвәқә уни ишлитиду — униң бешарити өзини вә меһманни уятқа қалдуриду.

Бу ишларда бизгә нисбәтән аддий лекин еғир савақлар бардур: —

(1) Худаниң йоллирида яки әмирлиридә һеч қандақ зитлиқ болмайду вә һеч қачан болмайду. У һәрдайим һәр әһвалда охшаш; Униң йоллири һәрдайим бирхилдур. Униң аллиқачан рошән аян қилған вәһийлиригә маслашмайдиған һәр қандақ «бешарәт», тәлим яки музакирини дәрһал чәткә қеқиш керәк. Һәммидин үстүн туридиған вәһийи болса муқәддәс язмилар, әлвәттә.

(2) Худа бизгә мәлум бешарәт яки шәхсий вәзипини аян қилған болса (мошу намсиз бәндигә аян қилғандәк), биринчидин бу бешарәт Униңдин кәлгәнлигини җәзмләштүрүшимиз зөрүр (муқәддәс язмиларниң йоруқлуғи билән сүрүштүрүп); иккинчи, җәзмләштүргәндин кейин уни ада қилғичә һәр қандақ адәм яки һәр қандақ иш сәвәвидин уни қолдин берип қоймаслиғимиз, униңдин оңғиму, солғиму қейип кәтмәслигимиз керәк.

Бу вақиә тоғрилиқ бәлким йәнә ахирқи бир соал болуши мүмкин. Пәқәт бир вахлиқ тамақ үчүнла, Худаниң җазаси немишкә шунчә еғир болиду? Шүбһисизки, җавап Худа бизгә еғир мәсъулийәтни, мәсилән, шу йәрдикидәк Өз сөз-каламини мәлум бир падишаға вә шундақла пүткүл бир әлгә йәткүзүшни тапшурған болса, лекин хәвәрчиниң Униң әмрини аңлимиған бирәр йери болса, У көп вақитларда уни рошән җазалимиса болмайду. Шундақ қилмиса, У йәткүзгән хәвәр аңлиғучиларниң нәзиридә суслашқан болиду.

Илияс пәйғәмбәрниң Һорәб теғиға болған сәпири («1Пад.» 19-бап)

Илияс пәйғәмбәр немишкә Һорәб теғиға («Худаниң теғи)ға узун сәпәр қилди? Шу йәрдә йүз бәргән ишларни қандақ чүшәндүрәләймиз?

Буни чүшиниш үчүн Илияс пәйғәмбәрниң Һорәб теғиға қилған сәпиридин бурунқи ишларни әсләп өтәйли. Илияс пәйғәмбәр Исраилни товиға ойғитиветилсун дәп, иман-ишәшлик дуа қилиши билән Худа үч йерим жил асманни ямғур бериштин тохтитип қойған еди. Андин Худаниң оти асмандин чүшкәндә, хәлиқ көрүнүштә товва қилип Баал (улар әсли чоқунған бут)ниң «пәйғәмбәр»лирини өлтүрүветиду (18-бап). Амма ханиш Йизәбәл йәнә Илиясқа, сениң каллаңни алмисам, дәп хәвәр әвәтип тәһдид салиду. Шүбһисизки, Илияс Аһаб падиша товва қилғанду, дәп ойлиған яки һеч болмиғанда, хәлиқ Йизәбәлниң мошундақ тәһдидигә қаршилиқ көрситип, униңға йол қоймас, дәп үмүт қилатти. Худаниң күч-қудрити шунчә рошән аян қилинған туруқлуқ, хәлиқ қандақму йәнила шунчә пассип, йәнила шунчә номуссиз қорқунучақ болиду? Уни дәһшәтлик бирхил ялғузлуқ бесивалди. У зади немә дәп бу хәлиқ үчүн җапа тартип, нәччә жил дуа-тилавәт қилип кәлгән? У хәлиқни товваға кәлтүрүшкә давамлиқ интилсә немә пайда?!

Униң күчлүк ирадиси сундурулди. Гәрчә у әслидә нәччә жил Йизәбәл ханиш алға сүрүватқан бутпәрәсликкә қорқмай иман-ишәши билән қаршилиқ көрсәтән болсиму, у һазир зор аччиқ роһий азапта болуп, униңдин өзини қачурди. Униң сәпириниң мәнзили Һорәб, йәни Синай теғи еди (19:7-8). Шу йәрдә Худа Муса пәйғәмбәргә аян болуп униңға Тәврат қанунини тапшуруп Исраил билән әһдисини түзгән еди. Илияснiң мәхсәтлири тоғрилиқ пәқәт пәрәз қилалаймиз; лекин Худаниң униң бу узун сәпиригә йол қойғанлиғини, шундақла сәпәр үчүн мөҗизә билән уни қуватләндүргәнлигини көримиз (19:8). Әнди пикримиз шуки, Илияснiң түп мәхсәтлири Исраилниң Худаниң хәлқи болушқа «туғулған» җайға, йәни Худа Муса арқилиқ әслидә улар билән әһдә түзүп уларни «Мениң хәлқим» дәп бекәткән җайға қайтмақчи еди. У толиму тәңликтә, Худадин Өз хәлқиниң чүшкүнләшкәнлиги тоғрилиқ «Хәлқиңниң бу нәччә йүз жиллиқ тарихиниң зади немә мевиси бар?» дәп соримақчи болиду. «Бу хәлиқниң қәбиһлигигә қара! Муддиа-мәхсәтлириң мәғлуп болмидиму? Һәммимиз үмүт қилип кәлгән шәрәплик мәнзил қени? Сән: — «**Һаятим билән қәсәм қилимәнки, пүткүл йәр йүзи Мениң шан-шәривим билән қаплиниду!**» дәп вәдә қилған едиңғу! («Чөл.» 14:21). Қени, бу шан-шәрәп қәйәрдә?!...».

Илияснiң пәйғәмбәрлик хизмитидики түрткилирини униң Худаниң соалиға болған җававида көримиз (14-айәт): «**Самави қошунларниң Сәрдари болған Худа Пәрвәрдигар үчүн зор отлуқ муһәббәт билән һәсәт қилдим. Чүнки Исраиллар Сениң әһдәңни ташлап қурбангаһлириңни жиқитип, Сениң пәйғәмбәрлириңни қилич билән өлтүрди. Мән, ялғуз мәнла қалдим вә улар мениң җенимни алғили қәстләватиду**». Бир инсанниң Худа үчүн қизғин болуши улуқ иштур. Буниңда отлуқ муһәббәт һәм бирхил һәсәт бар — демәк, инсанларниң Худадин башқа илаһларға ибадәт қилишиға чидимай, шан-шәрәпни Униңдин башқа һәр қандақ шәхскә биришкә болған көрәлмәсликтур. Худа Өзиниң җамаитигә шундақ бир роһта болған адәмләрни бәргәй! Шундақ түрткиләр адәмни көйдүриду: — «**Сениң өйүңгә болған отлуқ муһәббитим өзәмни чулғивалди**» («Юһ.» 2:17). Лекин Худаниң шан-шәриви үчүн көйгән киши башқиларға нисбәтән көпрәк синақларға учриши мүмкин — униң қизғинлиғи пәқәт өз ишини билгән киши билән селиштурғанда өзигә көпрәк соалларни қоюшқа һайдайду. Пәқәт у Худаниң даналиғи һәм ишәшлигигә мутләқ ишәнмисә, бәлким өзини шүбһә вә тәңликкә чөктүрүп қоюши мүмкин. Илияс пәйғәмбәр вә Чөмүлдүргүчи Йәһияниң нурғун охшайдиған йәрлириниң болуши әҗәб иштур. Иккисиниң ахирда шүбһигә чөмүп кетиши бу охшаш йәрлиридин биридур («Мат.» 17:10-13, «Луқа» 1:17, «Мал.» 4:5, 6ни көрүң).

Әмәлийәттә Илияс узундин буян һерип-чарчиғинидин Пәрвәрдигарға (14-айәттә) сәмимий җавап бәрмәйду «**Мән, ялғуз мәнла қалдим вә улар мениң җенимни алғили қәстләватиду**». Әмәлийәттә Илияснiң аз дегәндиму Худаға садиқ болған йәнә йүз бир киши тоғрилиқ хәвири бар еди («1Пад.» 17:4ни көрүң — шу йәрдә Обадия Пәрвәрдигарниң пәйғәмбәрлиридин йүзини елип падишадин йошуруп қойғанлиғи тилға елиниду (бу йүз пәйғәмбәр Өзигә охшаш җасарәтлик билән Худаниң хәвирини җакалиған болмисиму, улар Баал дегән бутқа чоқунуп тизланмиғанлар еди). Худа бир аздин кейин Илияснiң хата көзқаришини техиму түзүтүп қойиду.

Биз биринчидин байқаймизки, Илияс Һорәбкә йәткәндә «ғарға кирди». «Ғар» ибраний тилида «**әшу ғар**» дейилиду. Демәк, у ғар тонуш бир җай еди. Йәһудий өлимилар («рабби»лар) бу ғарни Худа Муса пәйғәмбәрниң алдидин өтүп кетиветип, шан-шәривиниң бир қисмини униңға аян қилиш үчүн Мусани йошуруп қойған җай еди, дәп қарайтти («Мис.» 33:21-22ни көрүң). Биз бу қарашқа орунлуқ дәп қайилмиз.

Лекин Худаниң Илиясқа дегини вә көрсәткәнлири Муса пәйғәмбәргә көрсәткәнлиригә охшаш әмәс еди. Худа Илиясни ғарниң ағзиға чиқишқа буйруп: «**Мән өтүп кетимән**» деди. Мусаниң Синай теғида турған вақтидикигә охшаш, Илиястиму бир нәччә һәйвәтлик ишлар йүз бәрди — дәһшәтлик шамал, йәр тәврәш вә от Илияснің көз алдидин өтти. Лекин Худаниң һозури бу үч һадисиниң һеч қайсисида әмәс еди. Андин «**бошқина, мулайим бир аваз аңланди**» вә Илияс Пәрвәрдигарниң бу авазида һазир болушини билди.

Худа Илиястин «**Бу йәрдә немә қилисән?**» дәп сорайду. У дад-пәрядлирини төкүп бериду. Биз жуқурида ейтқинимиздәк, униң дад-пәрядлири тоғрисида ейтқанлири толуқ тоғра болуп кәтмисиму, лекин Худа уни әйиплимәйду, бәлки униңға қайтип берип хизмитини давам қилишқа орун басарларни бәлгүләшкә буйруйду. Илияснің Худаниң җазалирини елип бериш хизмитигә Йәһу вә Һазаәлни, пәйғәмбәрлик хизмитигә Елишани орун басарлар, дәп бекитип «мәсиһ қилиш»и керәк болиду. Андин Худа униңға, әмәлийәттә сән ялғуз әмәс, Исраил ичидә Маңа садиқ болған йәнә йәттә миң адәм бар, дәйду.

Илияс әслидә Худадин «өлсәм» дәп тилиди. Худа бизниң дуа-тиләклиримизни дайим дәл сориғинимиздәк ижабәт қилмаслиғи әмәлийәттә бәхитимиздур. Ахирида Худа Илияс пәйғәмбәрни Өзигә тирик һалда елип кәтти!

Әнди шамал, йәр тәврәш, от вә «**бошқина, мулайим бир аваз**» вә Худаниң җавави тоғрилиқ немә дәймиз? Шүбһисизки, улар Илиясқа (вә бизгә) аз дегәндиму үч муһим савақни үгитиш үчүн берилиду: —

(а) Бизниң издигинимиз башқа бирисиниңкигә охшаш болған кәчүрмиш (Илияс Муса пәйғәмбәрниң кәчүрмишигә охшаш болған кәчүрмишни издигәндәк) әмәс, бәлки Худаниң Өзи болуши керәк. Илияс әслидә Исраилни товиға кәлтүрүш үчүн иман-ишәш арқилиқ асмандин от чүшәргән еди. Исраил техичә товва қилмиған еди. Әнди Илияс уларниң һәқиқий һалда товва қилиши үчүн Худа Өз күч-қудритини техиму һәйвәтлик вә дәһшәтлик һалда көрсәтмисә болмайду, дәп ойлиғанлиғиға ишинимиз. Лекин Худа Өзиниң тинич, шивирлапму, һәтта йошурун һалда ишләләйдиғанлиғиниму көрсәтти. Бу ишлар ичидә Худа Илиястин сориған йошурун бир соал бар: «Мениң йоллиримдин разимусән? Маңа һәқиқий ишәнәмсән?»

(ә) Гаһи вақитларда өзимизни пүткүл дунияда ялғуз (һеч ким маңа охшаш дәрдлик әмәс; һеч ким мениң һалимға йетәлмәйду яки мени чүшәнмәйду) дәп һес қилишимиз мүмкин. Әмәлийәт ундақ әмәс. Һалбуки, Худа гаһи вақитларда етиқадимизни тавлаш үчүн бу хәвәрни бизгә еник көрсәтмәйду яки бизгә охшаш дәрддашлар билән учраштурмайду.

(б) Худа һәйвәтлик яки карамәт ишларда болуши натайин. Бирақ бу күнләрдә көп адәмләр шундақ ойлайду. Буниң билән улар аталмиш «пәйғәмбәрләр», «расуллар» яки «мөҗизә ятратқучилар» тәрипидин асанла алдинип кетиду. Вә биз өз дәвримиздикиләрни ойғитиш үчүн керәк болғини карамәт ишлар вә мөҗизиләрдур, дәп ойлисақ хаталашқан болушимиз мүмкин; Худаниң башқа йоллири бар, мәсилән Һазаәл вә Йәһу арқилиқ аста жүргүзүлгән «ойғитиш жазалири» билән яки «**бошқина, мулайим бир аваз**» билән ишлишиму мүмкин.

«Пәйғәмбәрни уруш» («1Пад.» 20-бап)

Бу бапта бир пәйғәмбәрниң хәвәрни асийлиқ қилған Аһаб падишаға йәткүзүш үчүн, ғәлитә бир тәдбирни ишләткәнлиги хатирилиниду. Биз бу йәрдә хәвәрниң өзи үстидә әмәс (оқурмән униң мәзмунини өзи чүшинәләйду), бәлки адәмниң бешини қатуруши мүмкин болған хәвәрни йәткүзүш тәдбири үстидә тохтилимиз. Мәсилидә икки соал бар: —

(а) Хәвәр немишкә шундақ қан еқитиш усули билән йәткүзүлүши керәк? Йәни, хәвәр йәткүзгән пәйғәмбәр немишкә башқа пәйғәмбәр тәрипидин урулуши керәк?

(ә) Немишкә уни урушни рәт қилған пәйғәмбәр шунчә еғир жазаға учриған? Мунасивәтлик айәтләр (35-38) төвәндикидәк: —

«**Пәйғәмбәрләрниң шагиртлириниң бири Пәрвәрдигарниң буйруғи билән йәнә биригә: Сәндин өтүнимән, мени урғин, деди. Лекин у адәм уни урғили унимиди. Шуниң билән у униңға: — Сән Пәрвәрдигарниң сөзини аңлимиғиниң үчүн мана бу йәрдин кәткиниңдә бир шир сени боғуп өлтүриду, — деди. У униң йенидин чиққанда, униңға бир шир учрап уни өлтүрди.**

Андин кейин у йәнә бир адәмни тепип униңға: Сәндин өтүнимән, мени урғин, деди. У адәм уни қаттиқ уруп зәхмиләндүрди. Андин пәйғәмбәр берип өз қияпитини өзгәртип, көзлирини теңиқ билән теңип йол бойида падишани күтүп турди» (35-38).

(а) Хәвәр йәткүзгән пәйғәмбәр немишкә башқа пәйғәмбәр тәрипидин урулуши керәк?

Биринчидин, Аһаб падишадәк жаһил вә каж адәмниң диққитини тартиш үчүн, толиму алаһидә бир усул керәк еди. Кейин, Рәб Әйса охшаш сәвәптин каж Исраилларни ойғитиш вә ойландуруш үчүн көп һәқиқәтләрни тәмсил билән үгитәтти. Бирақ Худаниң шундақ йолда Өз хәлқини беваситә азаплайдиған ишни буйруши интайин аз учрайдиған иштур. Дәрвәқә, Тәвратта Худа Муса пәйғәмбәр арқилиқ хәлқигә өзигә гүл чәктүрүш яки матәм билдүрүш үчүн өзини кесишни мәнъий қилған («Лав.» 19:28). Бу йәрдә йәткүзүлгән хәвәрниң толиму еғир екәнлигини тәкитләш үчүн, уни йәткүзүш йолида бир адәм ярилиниши керәк еди.

Аддий қилип ейтқанда, бу пәйғәмбәрниң ярилинишиниң өзи Аһаб падишаға «Сениң итаәтсизлигиң түпәйлидин көп Исраиллар охшашла яридар болуп, зиян тартиду» дегәндәк хәвәрниму йәткүзди.

(ә) Йәткүзгән пәйғәмбәр немишкә башқа пәйғәмбәр тәрипидин урулуши керәк? вә (б) немишкә уни урушни рәт қилған пәйғәмбәр шунчә еғир жазаға учриған?

Һәр қандақ адәм өз-өзини уруши интайин тәс иш, әлвәттә. Әгәр пәйғәмбәр аддий бир пухрадин «Мени ур» дәп тәләп қилған болса, у («кона әһдә» дәвридә) бундақ ғәлитә буйруқниң һәқиқәтән Худаниң ирадиси екәнлигини қандақ биләтти? Лекин башқа бир пәйғәмбәр болса бу ишниң Худаниң ирадиси екәнлигини көрәләйдиған болуши керәк еди. Биринчи адәмниң рәт қилишиниң нәтиҗиси ширниң уни житип өлтүрүши йәнә бу хәвәрниң тори барлиғини тәкитләйду. Мәлум бир әлниң һаят-мамат ишлири бирисиниң каламға итаәт қилишқа зич бағланған әһвалда, Худаниң бәндилири Худаниң сөз-каламиға итаәт қилишни өз ихтияридики бир иш дәп қариса қәтъий болмайду. Мошу йәрдә Аһаб падишаниң Бән-Һадад дегән бу рәзил адәмни қоюветиши дәл мошундақ бир әһвал еди; бу Исраилниң қисмити билән зич бағлинишлиқ. Шу мәзгилдә Худаниң җазалири шунчә рошән қилинған вақитларда, Униң муддиа-мәхсәтлирини тосуш интайин еғир хәтәрлик бир иштур. Болупму Униң һөкүм-җазалири йәр йүзидә ашкарилинидиған күнләрдә, Униң сөз-каламини убдан билиш вә Униңға итаәт қилиш инсанниң бирдин-бир бехәтәр башпанаһи болиду.

«У ата-бовилири арисида ухлиди» (1:21, 2:10, 11:21, 11:43 вә башқа йәрләрдә)

— «Тәбирләр»ни көрүң.